T.C

MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSİTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SOSYAL BİLİMER ANABİLİM DALI

SOSYOLOJİ PROGRAMI

Ev Hizmetlerinde Çalışan Göçmen Kadınların Sorunları ve Bu Sorunlarla Mücadele Stratejileri

ÜMRAN BERFİN GÜNEYSU

Danışman

DOÇ.DR. DUYGU ALPTEKİN

Manisa,2023

T.C

MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSİTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SOSYAL BİLİMER ANABİLİM DALI

SOSYOLOJİ PROGRAMI

Ev Hizmetlerinde Çalışan Göçmen Kadınların Sorunları ve Bu Sorunlarla Mücadele Stratejileri

ÜMRAN BERFİN GÜNEYSU

Danışman

DOÇ.DR. DUYGU ALPTEKİN

Manisa,2023

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum ‘‘Ev Hizmetlerinde Çalışan Göçmen Kadınların Sorunları ve Sorunlarla Mücadele Stratejileri’’ adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

…./…../2023…

Ümran Berfin GÜNEYSU

ÖZET

EV HİZMETLERİNDE ÇALIŞAN GÖÇMEN KADINLARIN SORUNLARI VE BU SORUNLARLA MÜCADELE STRATEJİLERİ

Ele alınan bu çalışma Türkiye'de ev hizmetlerinde çalışan kadınların sorunlarının neler olduğunu ve bu sorunlarla nasıl mücadele ettiklerini anlama çabası taşımaktadır. Bu hedef doğrultusunda kartopu örnekleme tekniği ile kendilerine ulaşılmış ve çoğunluğu Türkmenistanlı olan içlerinde Kırgız asıllı ve Moldovyalı olan 8 göçmen kadın ile iletişime geçilmiştir. İçlerinde derinlemesine görüşmenin de tekrardan yapıldığı iki görüşmecinin çalışma mekanları ve çalışma deneyimleri uzun süreli olarak bizzat yakından gözlemlenmiş ve saha deneyimi elde edilmiştir. Nitel araştırma çerçevesinde oluşturulan bu çalışmada yorumlayıcı fenomenolojik bir araştırma deseninden faydalanılmış ve görüşmecilere yönlendirilen yarı yapılandırılmış mülakat soruları ile bulgular belirlenmeye çalışılmıştır. Katılımcılara yönlendirilen bu sorularla kişilerin demografik özellikleri belirlenmiş, Türkiye'ye olan göç süreçlerinin (öncesi ve sonrası) nasıl gerçekleştirildiği durumu ortaya çıkarttırılmış, çoğunluğunun kayıt dışı olan veya yaşamının bir kısmını kayıt dışı olarak geçiren kadınların çalışma yaşamlarına dair zorlu süreçleri ve mücadele stratejileri ele alınıp değerlendirilmiştir. Özel alan kamusal alan muğlaklığını çalışma piyasasında deneyimleyen göçmen kadın emeği, toplumsal cinsiyet ve ataerkil kapitalizm ilişkileri bağlamında değerlendirilmiş kadın emeğinin ve bedeninin sömürge aracı olarak kullanılmasında kilit nokta olan göç olgusunun kadın yaşamını nasıl etkilediği sonucu ortaya çıkartılmıştır. Son olarak ise bulguları tahlil edilen bu araştırma sonucunda kadınların enformel sektöre bağlı olan bu iş piyasasında tüm eril zorbalıklara maruz kaldığı ve bu zorbalıklarla mücadelenin onlar açısından kısıtlılığı ortaya çıkartılmıştır. Göçmen, kayıt dışı, kadın, eş ve anne olan kadınlar bir yandan başkası için özel alanda emek üretirken bir yandan da kendi ailesi için özel emek üretmeye devam etmişlerdir. Geleceğe dair çok fazla beklentilerinin olmadığı bu kadınların, benlikleri de ataerkil pratikler etrafında şekillenmeye devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ev İçi Hizmetler, Göçmen Kadın, Kadın Emeği, Toplumsal Cinsiyet

ABSTRACT

PROBLEMS OF MIGRANT WOMEN WORKING IN DOMESTIC SERVICES AND STRATEGIES TO STRUGGLE THESE PROBLEMS.

This study aims to understand what the problems of women are working in domestic services in Turkey and how they struggle with these problems. In line with this goal, they were contacted with snowball sampling technique and 8 migrant women, most of whom were from Turkmenistan, including Kyrgyz origin and Moldovans, were contacted. The working places and working experiences of the two interviewers, in which an in-depth interview was also repeated, were observed closely for a long time and field experience was obtained. In this study, which was created within the framework of qualitative research, an interpretive phenomenological research design was used, and the findings were tried to be determined with semi-structured interview questions directed to the interviewers. With these questions directed to the women, the demographic characteristics of the women were determined, the situation of how the migration processes to Turkey (before and after) were carried out was revealed, the difficult processes and struggle strategies of the working lives of women, most of whom are unregistered or spend part of their lives unregistered, were discussed and evaluated. Migrant women's labor, which experiences the ambiguity of the private sphere public sphere in the labor market, has been evaluated in the context of gender and patriarchal capitalism relations, and it has been revealed how the phenomenon of migration, which constitutes a key point in the use of women's labor and body as a colonial tool, affects women's lives. Finally, as a result of this research, the findings of which were analysed, it was revealed that women are exposed to all male bullying in this job market which is connected to the informal sector and that the struggle against these bullying is limited for them. Women who were immigrants, informal, women, wives and mothers continued to produce private labor for their own families while producing labor in the private sphere for someone else. The selves of these women, who do not have much expectation about the future, continue to be shaped around patriarchal practices.

Key Words: Domestic Services, Migrant Women, Women's Labor, Gender

TEŞEKKÜR

Çalışmanın her aşamasında bana destek olan bilgi ve deneyimleri ile yol gösteren danışman hocam Sayın Doç. Dr. Duygu ALPTEKİN'e bilgi ve tecrübesi ile lisansüstü öğrenim hayatımın tüm zorlu aşamalarında maddi manevi her yönden desteğini esirgemediğinden dolayı teşekkür ederim. Lisans ve lisansüstü öğrenim hayatımın tüm zorlu süreçlerinde desteğini benden esirgemeyen Sayın hocam Doç. Dr. Ayşe GÖNÜLLÜ ATAKAN'a teşekkür ederim. Göç sürecine dair tüm deneyimlerini bana içtenlikle anlatan sekiz göçmen kadına, göçü yakından deneyimlemiş olan ve her koşulda bana destek olan kız kardeşim Elif GÜNEYSU'ya ve desteğini hep üzerimde hissettiğim kıymetli aileme sonsuz teşekkür ederim.

Ümran Berfin GÜNEYSU

Manisa, 2023

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY FORMU…….iii

TEZ VERİ GİRİŞ VE YAYINLAMA FORMU ……iv

YEMİN METNİ……v

ÖZET……...vi

ABSTRACT……...vii

TEŞEKKÜR……..viii

İÇİNDEKİLER……ix

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ…….x

EKLER LİSTESİ…… xi

GİRİŞ……1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1 TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ VE ATAERKİLLİK…….3

1.2 FEMİNİST TEORİDE KADIN EMEĞİ TARTIŞMALARI ……13

1.3 KÜRESELLEŞME VE GÖÇ ……24

1.3.1.TEMEL KAVRAMLAR: KÜRESELLEŞME, GÖÇ VE GÖÇÜN NEDENLERİ……..24

1.3.2.GÖÇ TEORİLERİ…….29

1.4. GÖÇÜN FEMİNİZASYONU VE GÖÇMEN KADIN EMEĞİ…….35

İKİNCİ BÖLÜM

METODOLOJİ

2.1. ARAŞTIRMANIN AMACI……47

2.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ…….48

2.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ……49

2.3.1. ARAŞTIRMANIN EVRENİ, ÖRNEKLEMİ VE ÖRNEKLEME TEKNİĞİ..49

2.3.2. ARAŞTIRMANIN VERİ OLUŞTURMA TEKNİKLERİ……50

2.3.3. ARAŞTIRMANIN VERİ ANALİZ TEKNİKLERİ……..50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

3.1. EV HİZMETLERİNDE ÇALIŞAN KADINLARIN SORUNLARI……51

3.1.1. ENFORMEL SEKTÖRE BAĞLI SORUNLAR……...54

3.1.2. EV HİZMETLERİNDE ÇALIŞAN KADINLARA YÖNELİK ŞİDDET……59

3.1.3.EV HİZMERLERİNDE ÇALIŞAN KADINLARIN SAĞLIK SORUNLARI……..72

3.2. EV HİZMETLERİNDE ÇALIŞAN KADINLARIN MÜCADELE STRAJETİLERİ……..74

3.3. EV HİZMETLERİNDE ÇALIŞAN KADINLARIN BENLİK İNŞASI……..77

3.4. SAHA DENEYİMİ VE SINIRLILIKLAR……..78

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME……...79

KAYNAKÇA…….83

EKLER……..90

EK 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri…….90

EK 2. Katılımcılara Görüşme Sırasında Sorulan Yarı Yapılandırılmış Sorular…….93

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
AIDS	Kazanılmış Bağışlılık Yetersizliği Sendromu
Akt.	Aktaran
Çev.	Çeviren
ÇSBG	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
HIV	Bağışıklık Yetmezliği Virüsü
IOM	Uluslararası Göç Teşkilatı
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü
Ss.	Sayfa Sayısı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
Vb.	Ve benzeri
Vd.	Ve diğerleri
Yay.	Yayınları

GİRİŞ

Tüm dünyada değişen ve dönüşen sosyal, kültürel ve ekonomik yapılar, bireylerin ulus ötesi ağlarını yeniden oluşturmakta ve uluslararası bir insan akışkanlığına sebep olmaktadır. Değişen toplumsal süreçler, kadın ve erkek rollerinde de farklılıklar meydana getirmiş, "evi geçindirme sorumluluğunu" daha fazla olarak kadınlara yüklemiştir. Kadın, göç ile bu sorumluluğun üstesinden gelmeye çalışmıştır. Ancak sosyal bir olgu olarak göç, her birey tarafından farklı biçimlerde deneyimlenmektedir. Göç, kapsamı oldukça geniş alt kategorilere sahip olan bir olgudur. Bu durum, göçü gerçekleştiren bireyin göçü hangi koşullarda gerçekleştirdiği ve sürdürdüğü ile yakından ilişkilidir. Kimi bireyler göçü kendi istedikleri doğrultusunda gerçekleştirirken kimileri ise doğal ve beşerî unsurlardan ötürü zorunlu olarak gerçekleştirmektedir. Göç, her ne şekilde gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin burada bireyin ait olduğu toplumdan ve kültürel mekândan kopuşu söz konusudur. Bundan dolayı denilebilir ki; göç kararını vermek kadar göç sürecini yaşamak da bireyler açısından oldukça zordur. Bu zorluklar, toplumda her bireyi aynı şekilde etkilememektedir. Toplumda kırılgan ve dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan (kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler vd.) bireyler daha avantajlı olan bireylerden daha olumsuz bir şekilde etkilenmektedirler. Değerlendirilmesi yapılan bu çalışmanın öznelerini, kültürel, sosyal, ekonomik ve toplumsal varlıkları ataerkil örüntüler etrafında şekillenmiş olan göçmen kadınlar oluşturmaktadır. Toplumsal olarak oluşturulan kadınlık durumu yine kültürel ve sosyal dünya tarafından kurgulanan erkeklik durumundan farklıdır. Çoğu zaman ataerkil kapitalist düzenden kendisini kurtarmaya güçlendirmeye çalışan kadın, göç etme girişiminde bulunmakta ve çözümü başka bir yerde bulmaya çalışmaktadır. Bu anlamda şunu rahatlıkla söylemek mümkündür ki, kadınlar artık göçün seyircileri değil özneleri durumundadır. Bu da kadınların artık erkeklerden daha fazla göçü deneyimleyen özneler olduklarını göstermektedir. Ancak kadının içinde bulunduğu ataerkil kapitalist toplumdan kültürel norm ve değerleri ataerkil yapı etrafında şekillenmiş başka topluma göç etmesi durumu, kadınları güçlendirmekten ziyade onların emeklerinin ve bedenlerinin ataerkil kapitalist sistem tarafından daha fazla sömürgeleştirilmesine, kadının daha görünmez ve emeklerinin daha değersiz kılınmasına sebep olmaktadır.

İncelenen bu çalışma toplamda üç bölümden oluşmaktadır. Ele alınan birinci bölümde, kadın göçünün dinamiklerini belirleyen kavramsal ve kuramsal çerçeve yer almaktadır. Kadınlık ve erkeklik olgusunun ataerkil düzen içerisinde toplumsal cinsiyet algılarına bağlı olarak nasıl şekillendiğini anlamak, toplumda oluşan cinsiyete dayalı eşitsizlikleri anlamak açısından faydalıdır. Ücretli ve ücretsiz kadın emeğinin değerlendirilmesinin yapıldığı bu kısımda, üretilen emeğin niteliği ve niceliği ataerkil kapitalist sistem etrafında değerlendirilmiştir. Ev içinde üretilen emeğin özgüllüğü, toplumsal yeniden üretime etkisi ve kadın emeğinin bu sistemden etkilenim şekli değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bunlara ek olarak kavramsal çerçevenin yer aldığı bu bölümde küreselleşmenin ne anlama geldiği, bu olgunun tüm Dünya'da kültürel, ekonomik ve sosyal anlamda neleri değiştirip, dönüştürdüğü ve bu olgunun kadın göçü ile ilişkisi değerlendirilmeye

çalışılmış, göç ile ilgili genişleyen literatürde göçün erkeklerden daha fazla gerçekleştirildiği ve çalışma piyasalarında göçmen kadın emeğinin niteliği, ‘‘göçün feminizasyonu’’ bağlamında değerlendirilmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümü metodolojiden oluşmaktadır. Burada araştırmanın amacına, yöntemine, örneklemine, veri toplama tekniklerine ve analiz tekniklerine geniş bir şekilde yer verilmiştir.

Araştırmanın son olarak üçüncü bölümünde ise ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadınların yaşadıkları göç süreçleri, sorunları ve direnme biçimlerine dair ortaya çıkan veriler derlenmiş uygun başlıklar altında değerlendirilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri ve Ataerkillik

‘‘Eşitlik, bireyin bütün yeteneklerini tam ve özgürce geliştirebilecekleri toplumsal ortamın yaratılması, bu ortamın önündeki bütün toplumsal ve siyasal engellerin ortadan kaldırılması olarak tanımlanmaktadır’’ (Bal, 2014: 15-28). Toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlik ise kadınların ve erkeklerin hegemonik olarak oluşturulan toplumsal sistem düzenekleri çerçevesinde biyolojik farklılıkları da göz önünde bulundurarak kadınların erkeklere göre daha dezavantajlı duruma yerleştirilmesini sağlamaktadır. Neoliberal politikaların etkinlik alanının genişlediği ve içinde bulunduğumuz bu zaman diliminde, ulusal ve uluslararası siyasi gelişmeler ve hukuksal anlamdaki değişmelerle de birlikte bireyler arasındaki eşitsizlikler daha da belirginleşmiş ve bu eşitsizlikler sonucunda kadınlar erkeklere oranla daha olumsuz süreçlerle mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri kapsamında genel olarak, eşit kaynak ve fırsatlara erişim, eğitime katılım oranlarının farklılıkları, her bireyin temel hakkı olan sağlık hizmetlerine hızlı ulaşımda yetersizlik, ücretli iş gücünü en çok kimin oluşturduğu, kamusal ve özel alanda bireye yönelik gerçekleştirilen her türlü şiddetin biyolojik bağlamda en çok kime yönelik işlendiği ve siyasal katılım oranlarının kadınlar ve erkekler arasında nasıl farklılaştığı ele alınmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle kadınlar, erkeklere oranla daha uzun ömürlü bir yaşama sahip olsalar da onlardan daha fazla sağlık problemleriyle karşılaşmakta, daha düşük eğitim düzeyine sahip olmakta bununla ilintili olarak daha az oranda ve daha az nitelik gerektiren işlerde istihdama katılmakta, karar alma mekanizmalarının daha ağır bastığı yönetici pozisyonlarından ve siyasal alandan uzak kalmaktadırlar. Cinsiyet ayrımcılığı, karar alma mekanizmalarında kadınları geri planda tutmayı başararak kadınların kendi yaşamları üzerindeki söz hakkını elinden almış ve hayatının başkaları tarafından şekillendirilmesine de olanak sağlamıştır. Kadının bu yoksunluğuna bağlı olarak cinsiyete dayalı eşit olmayan bu ayrımda kadınların ve erkeklerin gündelik yaşam pratikleri de farklılaşmıştır. Farklılaşan bu pratiklere ve sebeplere ilerleyen kısımlarda özel olarak yer verilmektedir.

Cinsiyetler arası eşitsizliğin sosyal, kültürel ve ekonomik açısından Türkiye ve Dünya’da giderilme çabalarına rağmen güncel veri tabanları ve ilgili alanda yapılmış olan çalışmalar analiz edildiğinde henüz istenilen eşitlikçi bir toplum yapısına kavuşulmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Temelde üç farklı parametreye göre ölçülen (uzun ve sağlıklı yaşam süresi, ülkedeki ortalama eğitim düzeyi ve kişi başına düşen milli gelir) fakat bunun yanı sıra insani gelişmeyi değerlendirme kapsamında cinsiyet eşitsizlikleri endeksini de baz alan Human Develop Index (2020) verileri incelendiğinde cinsiyete dayalı eşitsizliğin Türkiye’de giderek arttığı görülmektedir. Yine bahsi geçen bu raporla birlikte cinsiyete dayalı eşitsizliği gidermeye yönelik çabalarda Türkiye, Dünyada ’ki gelişmiş birçok ülkenin gerisinde kalmış bir ülke profilindedir. Eşitsizliği değerlendirme kapsamında olan değişkenler incelendiğinde elbette bazı alanlarda kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizliğin niceliksel olarak azaldığı ve bu değişkenliğin verilere olumlu yansıdığını

görülmektedir. Fakat eşitsizliği gidermede sayısal verilerin yeterli olmadığının iyileştirmenin niteliksel olarak da gerçekleştirilmesi gerekliliğinin farkına varılmalıdır (Sancar, 2022). Niceliksel olarak bazı alanlarda gelişme olduğunu destekleyen (ki yine bu gelişme diğer ülkelerin gerisinde bir gelişme) Global Gender Gap (2006-2021) verileri analiz edildiğinde, Türkiye'de en çok gelişmenin sağlık hizmetlerinden eşit yararlanmada ve eğitime eşit katılım sağlamada olduğu fakat siyasal faaliyetlere cinsiyete bağlı olarak eşit katılımın hala gelişmiş ülkelerin çok gerisinde kalındığı sonucuna varılmaktadır. Burada dikkat çeken durum, erkeğin güç alanının daha çok maddi (sermaye/üretim araçları) ve siyasal güç üzerinde etkin olduğudur (https://hdr.undp.org/data-center/thematic-composite-indices/gender-inequality-). Bu eşitsizliklerin cinsiyete bağlı olarak bireylere yansıma biçimleri gözle görülür bir şekilde farklılaşmaktadır.

Öncelikli olarak bakıldığında toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadın sağlığını birçok açıdan olumsuz bir biçimde etkilemektedir. Dünya Sağlık Örgütü kadın sağlığı tanımını kadının yalnızca fiziksel veya bedenen iyi oluşu ile değil buna ilaveten ruhsal ve sosyo ekonomik açıdan da her anlamda iyi olması durumu olarak tanımlamaktadır. Bu tanım, kadının ruhsal anlamda da iyi olması gerekliliğini ifade etmektedir (Taştan, 2021: 69). Başar'a göre toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri kadın sağlığını kadınların yaşamlarının her evresinde farklı biçimlerde etkilemektedir (Başar, 2017: 131-137). Eşit olmayan bu süreç çocukluk döneminden itibaren başlayıp ergenlik, erişkinlik ve yaşlılık dönemiyle devam edip ölümle son bulmaktadır. Bu sürecin başlangıcı, hamile kalan bireyin kendi hür iradesiyle öncelikli olarak arzuladığı sağlık ve doktor hizmetinden sorunsuz bir şekilde yararlanmaya çalışmasıyla başlamaktadır. Ataerkil toplum yapısında hamile olan kadın, bakış açıları eril ideoloji tarafından belirlenmiş olan aileler tarafından belirli norm ve değerlerden ötürü çoğu zaman doktorun da erkek olmasından dolayı, zamanında sağlık hizmetinden faydalanamamakta bununla birlikte kadın sağlığı ve bedeni bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Bu görüşü destekler nitelikte olan bir başka yoruma göre ise ataerkil bir toplumda, cinsiyet eşitsizlikleri sonucunda kadınlar, kendilerine sunulan sağlık hizmetlerine tam olarak ve zamanında erişim sağlayamamaktadır (Demirgöz, 2021: 15; akt. Taştan, 2021: 70). Bunun yanı sıra bebek cinsiyetinin de önem arz etmesi ve erkek çocuk doğurmanın üstünlüğü kabulü, kadın ve erkek arasındaki eşitsizlikleri daha da derinleştirmektedir. Çoğu baskıcı aile, bebeğin cinsiyetinin kadın olduğunu öğrendiğinde hamile kadına söz hakkı bile tanımadan onu etik olmayan yöntemlerle birlikte kürtaja zorlayarak kadın sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Bununla devam eden süreçte ergenliğe giren kadın, en hızlı şekilde evliliğe yönlendirilerek küçük yaşta evliliğin normalleşmesine de katkı sunmaktadır. Ataerkil toplumda bu durumun gözle görülür bir şekilde açıklanması en çok kadınının namusunu ve bunu temsil ettiği düşünülen bekaretinin korunmasıyla gerçekleşmektedir. Erkek, ergenlikle birlikte cinsel olarak aktif hale getirilmeye çalışılırken, kadın ise cinsel ilişkilerden uzaklaştırılarak pasifleştirilmektedir. Bununla ilintili olarak yine Başar'a göre (2017) kadına yönelik cinsiyet eşitsizliğinin bir başka yansıması kadın sünnetidir. Bugün dahi halen Afrika, Orta Doğu, Asya ve Güney Amerika'nın bazı bölgelerinde kadın sünneti ve bu sünnete denk gelen bazı bekaret korunma yöntemleri mevcut bulunmaktadır. Kadının bedenine ve ruhuna zarar veren hatta çoğu zaman ölüme yol açan, dini ve toplum baskısından dolayı gerçekleştirilen kadın sünneti, kadın açısından iyi bir aile yapısına sahip olması

ve cinsel ilişki sırasında erkeğe daha çok keyif aldırıcı bir süreç yaşatması bakımından da ayrıca anlamlı görülmektedir. Buraya kadar değinilen noktalarda, ataerkil toplum yapısında kadının kendi bedeni üzerinde bir denetim oluşturamadığı ve söz hakkına sahip olmadığı görülmektedir. Kendi bedeni üzerinde söz sahibi olamayan kadın, oluşturulan bu cinsiyet temelli eşitsizlikten dolayı özellikle erken gelen gebelikle de birlikte toplumsal pratikleri gerçekleştirmede erkeğin gerisinde kalmaktadır. İstenmeyen veya erken gelen gebelik durumunun yanı sıra aile baskısından ve yapısından dolayı kadın, eğitimden, istihdamdan, siyasal etkinliklerden veya kendilerini geliştirici sosyal aktivitelerden bu şekilde uzaklaştırılmaktadırlar. Bu uzaklaşma sonucu kadınların çoğu maddi olanaklara erişim sağlama noktasında da erkeklerin gerisinde kalmaktadır. Oluşan bu toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların erkeklere göre daha kritik süreçlerde, daha zorlu bir şekilde mücadele etmesine sebebiyet vermektedir.

Ekonomik özgürlüğe erişim noktasında erkeğin gerisinde kalan kadın çoğu zaman güçlenmek için çıktığı yollarda cinsel taciz, tecavüz ve fuhuşa zorlanma durumuyla karşı karşıya kalabilmektedir. Fuhuşa zorlanan kadının ise AIDS'e yol açan HIV virüsü gibi birçok zararlı virüse yakalanma durumu erkeğin yakalanma durumundan daha yüksektir. Yine Başar'a göre (2017) bu durumun sebebi, kadın ve erkeğin doğal olan biyolojik anlamda cinsel organlarının yapısından kaynaklı gibi görülse de bunun en önemli sebebi yine aslında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanmaktadır. Cinsel birliktelik sırasında hijyenik bir korunma yönteminin erkekler tarafından kabul edilmemesi, kadını korumasız ilişkiye mecbur bırakarak, virüse yakalanmasına sebebiyet vermektedir. Yine burada kadın bedeninin erkek tarafından nesneleştirildiği ve kadının bedeni hakkında söz sahibi olamadığını görmekteyiz. Elbette kadının cinsel taciz veya tecavüze uğradığı alanı kamusallaştırarak, özel alanda yaşanan cinsel şiddeti de ayrıca görmezden gelmek mümkün değildir. Kadının sağlığını ve bedenini olumsuz etkileyen tüm bu etkenler sonucunda kadın, psikolojik olarak da çöküntüye uğramakta ve çoğu zaman buna bağlı olarak özgüven eksikliği yaşamaktadır.

Cinsiyet eşitsizliğinin kadınlara yansıdığı olumsuz süreçler ve deneyimler incelendiğinde kadının tüm bu süreçlerde toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kaldığı gözlemlenmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı gerçekleştirilen ve eşitsizliğin bir sonucu olarak kabul edilen kadına yönelik şiddetin desteklenmesi ve sürdürülmesi ataerkil toplum yapısıyla yakından ilişkilidir (Uygur ve Çağlar, 2015: 119). Yukarıda değinilen erken yaşta evliliği, gebeliği, aile içi ve kamusal alandaki taciz ve tecavüzü, namusu koruma yöntemlerini ve bunlara bağlı olarak gerçekleşen psikolojik çöküntüleri, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri sonucu oluşan kadına yönelik şiddet kapsamına da yerleştirmek hatalı olmamaktadır.

Ataerkil toplumda, toplumsal cinsiyete dayalı kadına yönelik şiddet, kadında yaşamı boyunca bir korku oluşturarak kadının toplumdaki bağımlı konumunu ve rolünü sürdürmeye devam ettirmektedir. ''Kadına yönelik gerçekleşen her türlü şiddet, kadınları sosyal haklarından yoksun bırakan, toplumsal cinsiyete dayalı bir şiddet formudur'' (Uygur ve Çağlar, 2015: 121). Devlet politikaları ve hukuk kuralları kadınların sosyal haklarını güvence altına alsa dahi kadınlar bu haklardan eşit bir şekilde faydalanamamaktadırlar.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadının yalnızca beden ve ruh sağlığı üzerinde olumsuz etkiler yaratmakla kalmaz bunun yanı sıra onun eşit erişim hakkı olan eğitim alma özgürlüğünü ve eğitim süresini de olumsuz yönde etkiler. Özaydınlık'a göre (2015) bu eşitsizlik kadının eğitim hakkını kısıtlamaktadır. Ona göre bireylerin kendilerine sunulan eğitim haklarını kullanıyor olması onların toplumsal süreçlerde aktif olmasını ve kişinin yaşamına dair sahip olduğu diğer hakları bilmesi ve kullanması açısından da oldukça önemlidir. Yine Özaydınlık'a (2015) göre ataerkil toplumlarda kadınların eğitim haklarına erişim noktasında bazı sorunlar mevcuttur. Türkiye'de ve gelişmiş ülkelerin gerisinde kalan ataerkil toplumlarda, kadının eğitim oranları incelendiğinde, kadının cinsiyete dayalı bir ayrımcılığa maruz kaldığı görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (2021) toplumsal cinsiyet kapsamında ele aldığı kadının eğitim durumuna ilişkin verileri analiz edildiğinde; kadının eğitime katılım oranının ve eğitimi alma süresinin erkeğin eğitime katılım oranından ve eğitim alma süresinden daha az olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Cinsiyetler arasında bu eşitsizliğin oluşmasındaki en önemli sebep, toplumsal cinsiyet ve bu cinsiyete bağlı olarak oluşan iş bölümünden kaynaklıdır. Belirli norm ve değerlere sahip olan ataerkil aile yapısı içinde kız ve erkek çocuklarına doğdukları andan itibaren eşit olanaklar sunulmamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yeniden üretildiği eril aile içerisinde kız çocukları, toplumsal cinsiyet rollerine sadık kalan anneyi rol model alırken, erkek çocuk daha çok kamusal alanda etkin olan babayı rol model almaktadır. Ataerkil toplumda kadın, toplumsal cinsiyet rolleri gereği eve ve aile kurmaya yönlendirilirken, erkek kamusal alana yönlendirilmektedir. Eve asıl para getirici kişi olarak görülen erkek, daha nitelikli işlerde çalışabilmek için eğitime ihtiyaç duymaktadır. Bu anlamda toplumsal cinsiyeti, erkeğin istediği düzeyde ve istediği süre boyunca eğitim almasını olumlu kılarken, cinsiyete dayalı rollerinden dolayı evde olan ve gerektiğinde sadece ''yedek iş gücü'' olarak görülen kadının eğitim alması bu açıdan çok da anlamlı bulunmamaktadır. Bunun somut delilleri, kadınların eğitimden ayrılan ilk taraf olmalarında görülmektedir. Bununla ilgili olarak Özaydınlık (2014: 33) ele almış olduğu ''Toplumsal Cinsiyet Temelinde Kadın ve Eğitim Makalesinde'', niceliksel olarak yıllara göre okuma yazma oranlarının kadınlar açısından arttığını dile getirmiş ancak bu artışın gerçekleşmesinin kadınların eğitimden çekilen ilk taraf olmasının önündeki engeli kaldırmaya yetmediğine de ayrıca vurgu yapmıştır. Örneğin, Şahin'in (2021), 2019 yılında başlayan ve tüm Dünya'yı küresel anlamda etkisi altına alan Covid 19 sürecindeki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini araştırdığı ve sonuçlarını yansıttığı bir araştırmasında, eğitimin online olmasıyla birlikte kadın öğrencilerin eğitimden öncelikli olarak uzaklaştığı bilgisini bizlerle paylaşmaktadır. Bu uzaklaşmanın temelinde özel alanda gerçekleşen cinsiyete dayalı iş bölümü yatmaktadır. Kadın öğrencilerin birçoğu uzaktan aldığı eğitim sırasında öncelikli olarak ev işlerine odaklanmış ve derslere düzenli katılım sağlama konusunda erkeklerin gerisinde bırakılmıştır. Burada kadının eğitim sürecinde niceliksel olarak var olduğunu ancak niteliksel olarak bu süreçten uzak kaldığı sonucuna varılmaktadır.

Eğitim, ayrıca bireylerin çalışma ve siyasal alanlarda güçlü olmalarına olanak sağlayan önemli bir faktör olmasına rağmen, kadının belirli bir eğitim seviyesine ulaşması onu siyasal, sosyal ve çalışma alanında erkeklerle eşit konumda olmasını sağlayamaya yeten bir araç değildir. Sonuç olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini gidermede eğitim bir araç olarak görülse de bu aracın niteliksel olarak toplumsal

cinsiyete yönelik eşitlikçi düzenlemeleri kapsaması da gerekmektedir. Ataerkil toplum yapısında toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler, kadınları yaşamlarının her alanında erkeğin gerisinde bırakarak onları ikincilleştirmektedir. Şu ana kadar değerlendirilen hususlarda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadın üzerindeki olumsuz etkilerine kısaca değinilmiştir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini anlamanın en iyi yolu bu eşitsizliğin temelinde yatan asıl sorunun ne olduğuna odaklanmaktır. Bundandır ki, cinsiyetler arasındaki ayrışmanın tarihsel süreçlerini analiz etmek bu soruna odaklanmayı bizler açısından kolaylaştırmaktadır. En eski çağlardan günümüze değin yapılan incelemeler bizlere kadının ve erkeğin konumunun toplumlar arasında kültürel olarak farklılaştığını göstermektedir. Kadının toplumda erkekten daha aşağı statüde ve ikincil konumda oluşu bizlere yeni bir durumu işaret etmemektedir. Kadın ve erkek arasındaki bu farklılaşma hiyerarşiktir. Erkekten daha aşağı statüde olan kadın kendisinden daha üst konumda olan erkek tarafından ezilir, baskı altına alınır toplumsal süreçlerden ve gündelik pratikleri gerçekleştirmeden alıkonulur ve dışlanır. Erkek, kadın üzerinde uyguladığı eril tahakkümü bazı soyutsal dayanaklar aracılığıyla meşrulaştırma çabasında bulunmaktadır. Bu dayanaklar, kadın ve erkeğin doğası gereği kendi içinde yarattığı bazı ikiliklerle açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu ikiliklere göre kadın, doğası gereği duygularıyla hareket eden akıldan yoksun olan konumdadır. Öyle ki 16. yüzyıldan itibaren kadının toplumsal süreçlerde değişkenlik gösteren konumları analiz edildiğinde kadının erkeklerle eşit bir vatandaşlık statüsünde dahi olmadığı, akıldan yoksun olduğu yalnızca evi, eşi ve çocuklarıyla var olduğu, kamusal alandan uzaklaştırılıp ahlaki değerlerle bütünleşmiş olan özel alana yerleştirildiği ortaya çıkmaktadır. 1848 yılında Seneca Falls öncülüğünde yayımlanan Declaration of Sentiment (Duygular Bildirgesi) de de yukarıda bahsi geçen iddiaların kalıntılarına rastlamak mümkündür. Ele alınan bu bildiride kadın hakları savunucularının öncüleri olan liberaller kadın ve erkekler arasında birden fazla eşitsizliğin var olduğunu dile getirmiş kadınların özgür bir vatandaş olarak kamusal alanda da var olmalarının önemini ifade etmişlerdir (Donovan, 2016: 28-29).

1970'li yıllarda Amerika'da kendilerini göstermiş olan liberal kadın hakları savunucuları bu bildiri ile toplamda 15 şikâyet ve istek dile getirmişlerdir. Bunlar öncelikli olarak eşit bir vatandaş olarak oy verme hakkına sahip olma isteği ve "kadının kocasının vesayetinde bulunmasının adaletsizliği" ile ilgili şikayetlerden oluşmaktadır (Donovan, 2016: 31). Kadın, evlenmeden önce babasının himayesinde ve boyunduruğu altındayken evlendikten sonra da eşinin egemenliği altına girmektedir. Kadın bu anlamda bir özel alandan çıkıp başka bir özel alana geçiş yapmış olmaktadır. Bu geçişi sırasında kadın, hem bütün maddi olanaklardan yoksun bırakılmakta hem de kamusallığı yine bir eril tarafından engellenmiş olunmaktadır. Akıldan yoksun olan kadının mantıksal çerçevede ilerleyen kamusal işlerden yoksun olması onun yine aynı sebeplerden dolayı bir yurttaş olmasının önündeki engeli oluşturmaktadır.

Kadının toplumda us dışı bir varlık olduğuna olan inancın yansımalarını kadının erkekten daha fazla kazandığı işlerden uzak tutulmasında, namus ve ahlaki değerlerle bütünlük sağlamış ailenin bakım faaliyetlerini kadının üstlenmesinde, tıp, hukuk, teoloji ve siyasi bilimlerden dışlanmasında görmekteyiz. Burada dahi, kadının toplumsal olarak ona biçilen rol ve sorumluluklar çerçevesinde yaşamına devam ettiği

görülmektedir. Bu dönemin önemli kadın hakları savunucusu ve öncüsü olan Mary Wollstonecraft, kadının erkeklerle eşit olarak yaratıldığını dile getirmekte, bu eşit yaratılış sonucunda kadın aklı ile erkek aklı arasında herhangi bir farklılık olmadığı savını ortaya sunmaktadır. Erkekler gibi eşit vatandaş konumunda olması gereken kadın, siyasal ve hukuksal bağlamda da eşit hak ve özgürlüklere sahip olmalı, erkeğin kölesi olmaktan çıkmalı ve iyi bir toplumsal değişim ve gelişim sürecinde eğitim aracılığıyla aktif bir özne durumuna gelmelidir.

Yaklaşık olarak 50 yıl boyunca süren oy hakkı mücadelesi kadınların isteğiyle ve dayanışmasıyla kazanılmış, kadınlar sanayi devriminin ve endüstrileşmenin gelişmesiyle de birlikte aynı dönem sürecinde belirli bir düzeyde eğitim alabilmiş böylece istihdama katılabilmişlerdir. Burada özellikle vurgulanması gereken nokta kazanılan bu haklarla birlikte toplumda cinsiyete dayalı eşitsizliğinin son bulmadığıdır. Buradaki temel sorun, kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin temelinde yatan asıl sebebe dikkat çekilmemiş olmasıdır. Sorunların niceliksel olarak ya da biyolojik görünümü kapsamında çözülüyor veya ilerliyor olması eşitsizliğin altında yatan asıl sorunun çözüldüğünü veya bu soruna ilişkin temellerin ortadan kaldırıldığını bizlere göstermemektedir.

Kadının, eğitimi daha iyi bir nesil yetiştirmek veya daha iyi bir eş olabilmek gayesiyle alıyor olması onu özel alanda özgür kılmadığı gibi bir sonraki aşama olan istihdam alanında da erkekle birlikte eşit koşullarda var olmasına olanak sağlamaz. Yukarıda da değindiğimiz doğal haklar doktrini kapsamında incelenen duygular bildirgesinde de kadınların çalışma yaşamlarında erkeklerle birlikte aynı işi yapmasına karşın eşit işe eşit ücret almadıkları sorunsalı günümüzde dahi halen devam etmektedir. Burada liberallerin mikro ölçekteki sorunlara odaklanarak makro boyutta olan temel sorunları gözden kaçırdıkları görülmektedir. Bunun yanı sıra mücadelenin kuramsal ve politik anlamda eksiklikleri olduğu aşikâr fakat göz ardı edilemeyecek kadar da anlamlı ve önemlidir.

Kadın ve erkek arasındaki eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya çalışma çabaları devam ederken eşitsizliğin çözümünün kadının kendi doğasında var olan güçle ortadan kaldırılacağı düşüncesi de yine eksik yönlü bir bakış açısıdır. Örneğin, yine önemli kadın savunucularından olan Margaret Fuller, kadınlar için en önemli adımın onların özgüvenlerinin mutlak surette arttırılmasında olduğunu ve bu gücünde kadının kendi doğasında onunla bütünlüğünü yakalamasında olduğunu savunmaktadır. Buradaki sorun ise toplumsal eşitsizliğin radikal olarak ortadan kalkmasının tam olarak nasıl olacağı konusunda bir netliğin olmamasıdır. Kadının kültür ile bağdaştırılması erkek egemenliğinin kadın üzerinde sürdürülmesine olanak sağlayarak cinsler arasındaki ayrımcılığı dolaylı olarak devam ettirmektedir. Kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği biyoloji ile açıklamaya çalışmak bir nebze de olsun bu eşitsizliği savunmak anlamını da içinde barındırmaktadır.

Bu kısma kadar değinilen hususlarda aslında kadın ve erkek arasında eşit olmayan güç dağılımını, fırsatlara erişimdeki eşitsizliği, erkeğin gücünün meşrulaştığı özel ve kamusal alanındaki mutlak söz sahibi olduğunu görmekteyiz. Değerlendirilen bu noktaya kadar, cinsiyetler arasındaki eşitsizliklerin çözümü, kadının oy hakkı kazanılmasında, çalışma yaşamına erkeklerle birlikte kadınların da katılmasında ve

kadınların bu sorunu kendi doğalarındaki güçle aşmaya çalışmasında görülmektedir. Ancak bu çabaların, söz konusu olan bu eşitsizlikleri giderme noktasında eksik kaldığı ortadadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerin özel olarak ele alındığı bu kısımda ayrı ayrı dikkat çeken ve henüz tanımlamadığımız iki kavram ortaya çıkmaktadır: ataerkillik ve kapitalizm. Bu kavramlara özel olarak değinmeden önce toplumsal cinsiyet eşitsizliğine temel sağlayan ve kadınların ezilmişliğini, sömürülmüşlüğünü erkek egemenliğine ve kapitalizme dayandıran ve bu çerçevede mücadele veren kadın mücadelelerine katkı sağlayan bazı yaklaşımlara ve teorilere değinmek anlamlı kabul edilmektedir.

1960'lı yılların sonlarına doğru düşünce biçimleri ile kendisini göstermeye başlayan radikal grup, toplumsal eşitsizliğin temelinde erkek hegemonyasının yani ataerkilliğin yattığını savunmaktadır. Radikal feministler ‘‘kişisel olan politiktir’’ sloganı ile kadın ve erkek arasındaki ilişkinin hiçbir alanda eşit olmadığını bu anlamda kadınların yönetilen, erkeklerin ise yöneten grup olarak hem kamusal hem de özel alanda tüm baskı aygıtlarını da kullanarak kadın üzerinde bir egemenlik alanı oluşturduklarını ifade etmektedirler. Bu bağlamdaki ilişkisellikte kişisel olan her şeyin politik olma durumu da söz konusu olmaktadır. Özel alanda, öncelikli olarak kadının yaşadığı sorunlar kişisel olarak veya kişiler tarafından çözülmesi beklenen bir sorun olarak görülmemeli bu durum her boyutuyla politik alana yansıtılmalıdır. Bu söylemle birlikte asıl amaç ise kadının özel alandaki ezilmişliğinin görünür kılınmaya çalışılmasıdır. Görünür olmayan sorun, sorun değildir. Bu durum bizlere kamusal-özel alan ayrımının sorunlu bir ayrım olduğu düşüncesine de ayrıca götürmektedir. Kişisel olanın politik olmadığı bir durumda toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin daha da artması söz konusu olmaktadır.

Erkek egemenliğinin söz konusu olduğu özel alanı ve bununla birlikte bu egemenliğin etkinliğini pekiştiren evlilik kurumunu da bu düşüncenin öncüleri reddetmektedirler. Ataerkilliğin yeniden ve sürekli olarak meydana gelmesi için aile, diğer kurumlar tarafından meşrulaştırılmış bir kurum olarak görülmektedir. Bu anlamda kadının evlilik aracılığıyla çocuk sahibi olması, ataerkil baskının daha da artması aynı zamanda da toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün de yeniden düzenli olarak oluşturulması anlamına da gelmektedir. Kendi bedeni üzerinde söz sahibi olamayan kadın, çocuğu üzerindeki söz hakkına da erkek tarafından el konulmaktadır.

S. Firestone’a göre (1979: 20-21) biyolojik bölünmeden dolayı kadın, cinsel denetimden mahrum kaldığı süre boyunca acılı doğum sürecini, emzirme durumunu, çocuk bakım görevlerini üstlenmiş durumdadır. "Cinsler arasındaki doğal doğurganlık ayrılığı sınıfların başlangıcı olan ilk iş bölümüne yol açmıştır" (Fireston, 1979: 21). Bütün bu süreçlerde kadın ve çocuk, erkeğe bağımlı hale gelmektedir. S. Firestone, kaleme almış olduğu kült eseri olan ‘‘Cinselliğin Diyalektiğinde’’ Engels'in de görüşlerinden faydalanarak sınıflaşmanın temelinde var olan iş bölümü yasasına atıfta bulunmaktadır (Firestone, 1979: 22). Ona göre "cinsel sınıflaşma temel biyolojik koşullardan doğmuş olsa da ezilmenin biyolojik nedenleri ortadan kalktığında kadınların ve çocukların da özgürlüklerine kavuşacakları demek değildir" (Firestone, 1979: 23). Eşitsizliğin ortadan kalkması için gerekli olan adım, kadınların üreme denetimini yeni teknoloji ile ele geçirmeleridir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine temel olan sebeplere odaklanma noktasında bu kuramsal yaklaşım bizlere önemli anlamda

yol gösterici olsa da bu eşitsizliğin sebebini salt olarak ataerkilliğe indirgeme noktasında eksik kalmaktadır. Buna ek olarak yine keskin bir biyolojik yaklaşımı savunan radikal feministler tüm kadınların sınıf, ırk, etnisite ve cinsel yönelimlerini gözetmeksizin ortak ezilmişliğini yalnızca kadın bedeninin doğal yapısına indirgeyerek açıklayamaz (Erdoğan, 2014: 6). Bu biyolojik determinist yaklaşım, kadın ve erkek arasındaki eşitsizliklere farklı bir tarzda katkı sağlamaktadır.

Başta da bahsedildiği üzere toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliği yalnızca ataerkil ve biyolojik determinizmle açıklamak yeterli kalmamaktadır. Bu sorunun temelini bütünlük içerisinde kavramanın yolu onun dinamiklerini de iyi kavramayı gerektirmektedir. Bu değerlendirme ve eleştiriler sonrasında kadınlar arasında sınıfsal farklılıkların da varlığına vurgu yapılarak evrensel olarak değerlendirilebilecek eşit ölçüde meydana gelen ortak bir kadın sorunun olmadığına farklı kesişimsellikte farklı kadınlık durumlarının mevcut olduğuna dikkat çekmek isteyen Marksist feministlere de ayrıca değinmek anlamlı olacaktır (Erdoğan, 2014: 6-7). Farklı kesişimselliklerin ve bundan dolayı yaşanan eşitsizliğin kaynağını anlayabilmek amacıyla, Marx ve Engels'in çatışma kuramından faydalanmak anlamlı olmuştur. Marx ve Engels'in oluşturdukları kuramsal yaklaşım esas olarak kadın açısından da cinsiyet körü olarak kabul edilmektedir, bundan kaynaklıdır ki bu kuramı başka bir kurama eklenmeli olarak açıklamak ve eşitsizlikler açısından değerlendirmek metodolojik olarak da zorludur (Erdoğan, 2014: 7). Kadınların ezilmişlik deneyimlerinin ve yaşadıkları eşitsizliklerin her yerde aynı biçimiyle ortaya çıkması mümkün değildir. Kadınların erkekler tarafından baskı altına alındıkları durumu söz konusu olsa da kadınların kendi aralarında da baskı sömürge ve eşitsizlikler yaşadıkları gerçeğini gözden kaçırmamak gereklidir. Marx ve Engels tarihsel süreçleri ilk kez bilimsel açıdan ele alarak mevcut eşitsizlikleri diyalektik açıdan açıklamaya çalışmışlardır (Firestone, 1979:15). Onlar toplumsal eşitsizlikleri yaratma kaynağında üretim araçlarına kimlerin sahip olduğu olgusu üzerinde durarak çözümü ekonomik süreçlerin değişmesinde bulmaya çalıştılar.

Bu görüş çerçevesinde onlar üretim araçlarının alt sınıf olan işçi sınıfının ele geçirmesiyle birlikte toplumsal eşitsizliklerin son bulacağı bir toplum görüşünü savundular. Böyle bir toplumda onlara göre kadınların yaşadıkları eşitsizlikler de ortadan kalkmaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliğin çözümünü bu denli ekonomik bir devrimde görmek elbette ki eksik bir yaklaşımdır. Engels, tarihsel süreçlerin tamamını salt olarak ekonomiye indirgeyerek yorumladığından kaynaklı olarak kadınlık olgusuna farklı bir gözlükten bakmayı başaramamış ve aynı çerçeveden cinselliği de değerlendirmeye çalışmıştır. Yine Engels kadın ve erkek arasındaki farklılığın cinsiyete dayalı iş bölümünden kaynaklandığını ve bu bölünmenin özel alanda kadının çocuk yetiştirmesiyle olan ilişkisinde açıklamaya çalışmaya çalışmıştır (Fireston, 1979:17).

Marx ve Engels'e göre cinsiyete dayalı bu farklılaşma ancak ve ancak değişen üretim tarzları ile açıklanabilmektedir (Parlak, 2021). Etkisi artan ve gittikçe dönüşmekte olan kapitalist üretim ilişkileri, kadının toplumdaki konumunu daha da kötüleştirmektedir. Dönüşen toplumsal yapılara odaklanarak Engels, görüşlerini daha da ileriye götürerek sınıfsız toplumlarda kadın ve erkeğin eşit konumda olduğunu, farklılaşan aile biçimleriyle birlikte özel mülkiyetin sahiplerinin erkek olduğunu, ele

almış olduğu önemli eseri olan ‘‘Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeninde’’ dile getirmektedir (Parlak, 2021). Kısaca görüşlerine yer verilen bu kuramsal yaklaşım, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesini sınıfsız ve özel mülkiyetin olmadığı bir toplum yapısında bulmaktadır. Böylece bu görüş çerçevesinde toplumda kadın ve erkek, yaşamlarının her alanında eşit olacak, emeği ve bedeni bir başkası tarafından sömürülmeyecektir. Marksist bakış açısının kadın emeği ile alakalı önemli keşiflerine ise bir sonraki bölümde özel olarak yer verilmektedir.

Son olarak kuramsal çerçevede ele alınması uygun görülen Sosyalist feminist yaklaşım, bizleri toplumsal cinsiyet temelli sorunların temelini algılamada uzlaştırıcı bir noktaya ulaştırmaktadır. Uzlaştırıcı olan sosyalist feminist kuram, Marksist düşünce tarzı ile cinsiyeti odak olarak almış radikal feminist yaklaşımı ortak bir paydada buluşturmaktadır (Erdoğan, 2014 :16). Geniş bir perspektifle bakmayı kolaylaştıran bu kuram, kadın ezilmişliğini farklı sınıfsal yapıların yanı sıra toplumsal cinsiyet ve ataerkilliğin ayrılmaz bir bütünlüğü kapsamında ele almaya çalışmaktadır. İki farklı kavramın bir araya gelmesiyle tarihi çok eskilere dayanmayan ‘‘ataerkil kapitalizm’’ kavramı ortaya çıkmaktadır. Ancak iki sistemli kuramı savunan bazı sosyalist feministler bu kavramın ayrı ayrı mı yoksa bir bütün olarak mı değerlendirilmesi gerektiği konusunda fikir ayrılığı yaşamışlardır. Hartmann ve Mitchell gibi önemli kadın hakları savunucuları toplumsal cinsiyet eşitsizliğini açıklamak için ataerkilliğin ve kapitalist toplum düzeninin ayrı ayrı ele alınıp değerlendirmenin önemine vurgu yaparlarken, Einsenstein ve Young gibi düşünürler ise kadının toplumdaki eşitsiz konumunu açıklamada kavramın bütünsel olarak ele alınmasının önemine dikkat çekmişlerdir (Özdemir, 2017: 397-398). Gerçekleştirilen bu çalışma sürecinde bizler de bu kavramı bütün olarak değerlendirmenin anlamlı olduğu kanısındayız. "Günümüzdeki cinsiyet eşitsizlikleri kapitalist ve ataerkil toplumsal yapının ya da ataerkil kapitalizmin bir sonucu olarak analiz edilir" (Wallby, 2016:17). Bu bağlamda kapitalist toplum düzeninde, sosyalist feminist kuramın temel ilgi alanında evin yani özel alanın rolünün belirlenmesi durumu yer almaktadır (Donovan, 2016:151).

Bahsi geçen bu kuramın öncüleri, aynı zamanda kadının ev içindeki görünmeyen emeğine ve bu emeğin kapitalizme ve kadının üretim tarzıyla olan ilişkiselliğine de vurgu yaparlar. Bu vurguyla birlikte kadınların hem kamusal hem de özel alanda eril tahakküme maruz kaldıklarını dile getirirler. Feminist literatürde eril tahakküme denk düşebilecek ataerki kavramı erkek egemen bir toplumu işaret etmektedir. Şimdiye kadar ele alınan tarihsel analizlerde de ataerkilliğin kökeninin kapitalizm öncesine kadar uzandığı ve erkeklerin hem kamusal hem de özel alanda kadın emeği ve bedeni üzerinde eşitsiz bir baskı kurduğu söylenebilmektedir (Yaman, 2013:19). Kökeni 17. Yüzyıla kadar dayanan ve hatta Thomas Hobbes, Filmer ve John Locke gibi siyasal bilimciler arasında da tartışmalar olmasına sebebiyet veren ataerki kavramı, gelişmekte olan günümüz literatüründe çoğu zaman bu kavramı temsil ettiği düşünülen toplumsal cinsiyet(gender) kavramıyla da eş anlamda kullanılmaktadır.

"Cinsiyet terimini sosyolojiye ekleyen Ann Oakley'e göre cinsiyet (sex) biyolojik olarak erkek ve kadın ayrımını bizlere anlatırken, toplumsal cinsiyet (gender) kavramı erkeklik ve kadınlık arasında buna eşdeğer toplumsal bakımdan eşitsiz bir bölünmeye atıfta bulunmaktadır"(Marshall, 1998; akt. Ökten,2009: 303). 1972 yılında

ilk kez kullanılan bu kavram, kadın ve erkek arasındaki ayrımın yalnızca biyolojik temelli oluşmadığını toplumsal olarak da inşa edildiği durumuna vurgu yapmaktadır. "Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı olarak kadın ve erkeğin sosyal ve kültürel açıdan tanımlanmasını toplumların bu iki cinsi birbirinden ayırt etme biçimini onlara verdiği toplumsal rolleri anlatmak amacıyla kullanılmaktadır"(Ecevit, 2011; akt., Bayram, 2018:16).

Ataerkil toplumda kadın ve erkek toplumsal cinsiyete bağlı olarak farklı roller ve sorumluluklar üstlenmektedirler. Dinamik yapıda olan bu rol ve sorumluluklar bireylerin toplumsal kimliklerini oluşturmada da onlara yardımcı olmaktadır. "Kadın ve erkek olmaya ilişkin kimlikler ve bu kimliklere tekabül eden farklılıklar, farklı kadınlık ve erkeklik kategorileri içinde yer alarak belirli bir tarihsel ve sosyal çerçeve içinde değişiklik göstermektedir" (Dedeoğlu, 145). Bu rol ve sorumlulukların kadınlar ve erkekler bakımından farklılaşması cinsiyete dayalı toplumsal eşitsizliklerin de oluşmasına imkân sağlamaktadır. (Bingöl, 2014: 211). Ann Oakley, yukarıdaki görüşü destekler nitelikte olan toplumsal cinsiyet kavramına ilişkin görüşünde bu cinsiyetin toplumsal bakımdan kadın ve erkek arasında eşitsiz bir bölünmeye sebebiyet verdiğini söylemektedir (Taştan, 2021: 44). Ataerkil toplum yapısında erkek, kadınlar üzerinde bir egemenlik kurarak onları hayatlarının her alanlarında ezip sömürebilmektedir. Toplumsal cinsiyet sonucu oluşan kimlikler ve toplumda yerine getirilmesi gerekli görülen önemli görevler kadın ve erkek arasındaki eşitsizlikleri daha da belirginleştirmektedir. Norm ve değerler bütünü çerçevesinde oluşturulan toplumsal cinsiyet kategorileri, bireyleri toplumda farklı konumlara yerleştirmektedir. Bu kategoride bulunan kalıp yargılar, bireylerin gündelik pratiklerini belirledikleri gibi toplumun tüm kurumsal alanlarında da kendisini göstermektedir. Bu pratikler cinsiyete dayalı iş bölümünü de kendi içerisinde barındırmaktadır. Bu durumla ilintili olarak, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, kadının ve erkeğin hangi işleri ve görevleri üstleneceklerini yalnızca özel alanda belirlemeyip kamusal alanda da belirlerken bir yandan da meslekleri cinsiyete göre farklılaştırmaktadır (Taştan, 2021: 76). Çalışma yaşamında kendine biçilen rollerle yer alan kadın, bu anlamda erkekten daha dezavantajlı durumdadır. Bu ayrışma cinsiyetçi olduğu kadar kapitalist sistemin de çıkarınadır. Kadın, fiilen çalışma sürecinde yer almış olsa dahi, yapmış olduğu toplumsal cinsiyet temelli, düşük ücretli işinden dolayı ya da bulunduğu yedek işçi statüsünden dolayı işgücü piyasasından toplumsal olarak çoğu zaman çekilmek durumunda kalmaktadır.

Kadın, işgücü piyasasına dahil olduğunda evde ve iş yerindeki sorumluluğu toplumsal cinsiyetine bağlı olarak üstlenmiş bir birey olarak, gündelik yaşamda erkekten daha fazla yıpranmaktadır. "Ataerkil kapitalist toplumda cinsiyete dayalı iş bölümü erkeklerin toplumsal, politik ve iktisadi gücü ellerinde tutması ile bağlantılıdır" (Yaman, 2013:94). Bu anlamda ataerkil bir toplumun devamlılığının sağlanması için cinsiyete dayalı iş bölümü zorunludur. Genel olarak, görev dağılımında erkeklerin düzenli gelir getirici konumunda olması, toplumsal süreçlerde kaynaklara rahat erişebilmesi, sanatsal ve bilimsel faaliyetlere aktif olarak katılabilmesi ve yer alması daha kolayken, hane içinde bakım hizmetlerini ücretsiz olarak üstlenen kadının, yüksek ücretli bir işte çalışması bireyi geliştirecek ve dönüştürecek etkinliklere katılması daha az mümkündür (Yaman, 2013: 98).

Ataerkil kapitalist bir toplumda kadın, yaşamının her alanında toplumsal cinsiyet eşitsizliğine maruz kalmakta ve yaşamı bundan dolayı kötü etkilenmektedir. Mevcut düzende kadının maruz kaldığı eşitsizlikleri tek bir olguyla ya da indirgemeci bir bakış açısıyla açıklamaya çalışmak mümkün değildir. Yukarıda yer verilen bilgileri toparlama amacıyla da kadınların geçmişten itibaren eşit bir vatandaşlık durumunun söz konusu olmadığı, bedeni ve sağlığı üzerinde mutlak söz sahibi konumuna erişemediği, eğitime, bilime, siyasete, sanata ve çalışma yaşamına erkeklerle aynı biçimde ve nicelikte katılım sağlayamadıkları görülmektedir. İnsanın yaşamını nitelikli ve kaliteli olarak devam ettirmesine aracı olan temel hak ve özgürlüklerden eşit yararlanamama durumu kadınların yaşamlarını onlar açısından her alanda zorlaştırmaktadır. Kadınların erkeklerle eşit konuma getirilmesi ancak ataerkil kapitalizmin içerdiği dinamikleri ortadan kaldırmayla ve kadının özel ve kamusal alandaki konumlarını iyileştirmeyle mümkündür.

1.2.Feminist Teoride Kadın Emeği Tartışmaları

Çalışmanın yapıldığı bu kısmında kadın emeği tartışmaları feminist teori çerçevesinde incelenmeye çalışılmaktadır. Sosyalist feminist çerçevenin hâkim olduğu bu incelemede kadın emeğinin tarihsel süreçlerde geçirdiği dönüşümler ele alınmaktadır. Bu anlamda kadın emeğinin avcı toplayıcı, tarım ve günümüz ataerkil kapitalist toplumlarda nasıl konumlandırıldığı değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Birincil olarak ele alınan avcı toplayıcı toplumlarda kadın emeği, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü çerçevesinde ele alınarak incelenmiştir. İkincil olarak yine bahsi geçen iş bölümü çerçevesinde tarım toplumlarında kadının emeği, tarımsal etkinlik süreçleri ve kadının görünmeyen ev içi emeği baz alınarak değerlendirmektedir. Son olarak ise kadın emeğinin ve iş gücünün, ataerkil kapitalist toplumlardaki niteliksel ve niceliksel değişimlerine ve kadın iş gücünün emek piyasasına farklı katılım biçimlerine yer verilmektedir.

Türkiye'de kadın emeği tartışmaları, yoğunluklu olarak özellikle akademik çevrede 1980'li yıllardan itibaren ele alınmaya çalışılmış olsa da bu emeğin gün yüzüne çıkışı Batı'da daha eski bir tarihe dayanmaktadır. Ecevit'e göre (2011: 121) kadın emeğine olan ilginin artmasının altında iki temel neden bulunmaktadır. Bunlar kadın sorununun çözümüne yönelik bu sorunun temelinde yatan nedeni öğrenmek ve gelişmekte olan kadın hareketidir. Kadın hareketleri içinde düşünceleriyle ön plana çıkmış olan Marksist-Sosyalist feministler, ''kadın emeğinin ikinciliğini ve sömürülmesini kapitalizme ve ataerkilliğe karşı başkaldırının önemli gerekçelerinden biri olarak tanımlar''(Ecevit, 2011: 121). Kadın emeğini sorunsallaştırmak, onu var olan diğer emek türlerinden ayırmayı, bu emeğin tarihsel süreçteki değişimini ele almayı, küresel bağlamdaki yerini değerlendirmeyi ve değersizleştirilen ve görünmez hale getirilen bu emeği ele almayı zorunlu kılmaktadır.

20.yy'da kadın emeği konusunda çalışan sosyal bilimciler, emek konusunda uzun yıllar boyunca yalnızca ücretli çalışmaya odaklanarak, ev içi karşılıksız emeği görmezden gelmişlerdir. Ecevit (2015: 25) sosyolojik çevrede bu durumun oluşmasının sebebini temelde iki nedene bağlamaktadır. Bunlardan ilki; kadın emeği kapsamında yapılan çalışmaların genel olarak sanayileşmiş ülkelerde ev dışında gerçekleştirilen ücretli iş ile ilişkilendirilmesi, ikinci olarak ise kadınların ev içinde

gerçekleştirilen emeğin kadının tabii sorumluluğu olduğu düşüncesini barındıran aile ideolojisidir. Gerçekleştirilen çalışmanın bu kısmında kadın emeği tartışmaları kapsamında ücretli kadın emeği ve ev içi görünmeyen emek, feminist bakış açısından ele alınıp değerlendirilmektedir. Kadın emeği tartışmaları kapsamında karşılıksız ev içi emek ve ücretli kadın emeğine ayrı paragraflarda özel olarak yer verilse de bu durum, emeğin farklı türlerinin mekânsal, niceliksel ve niteliksel olarak ayrıştırılması gerekliliğini bizlere göstermemektedir. Aksine kadın emeği bir bütün olarak ele alınıp değerlendirilmelidir. Burada ayrı ele alınıyor gibi görünmesinin sebebi, kadın emeğinin türlerine ve görünümlerine daha detaylı bir şekilde yer verme çabasından kaynaklanmaktadır.

Öncelikli olarak kadın emeğinin tarihsel süreçlerdeki konumu ve değişimini ele almak, kadın emeği tartışmalarını feminist bir teori çerçevesinde değerlendirmeyi bizler açısından kolaylaştırmaktadır. En basit avcı toplayıcı toplumların, cinsiyetler arası ilişkilere dair elde edilen bulguları bizlere en eşitlikçi toplum yapısının bu olduğu düşüncesine götürse de bu kabul oldukça sorunlu olarak kabul edilmektedir. Kadın emeğine ilişkin tartışmalara yer verme noktasında cinsiyete dayalı iş bölümüne özel olarak yer verilmesi bizlere bu savın neden sorunlu olduğu konusunda bir fikir sunmaktadır.

Savran ve Demiryontan'nın (2008: 31) ifadeleriyle tarihsel süreçte cinsiyete dayalı iş bölümü, avcı toplayıcı toplumlarda, erkek görevleri ve ürünleriyle, kadın görevleri ve ürünlerinin farklılaşması sonucunda kadın ve erkek arasında kısmi olarak da olsa bir farklılık yaratmaktadır. Ancak onlara göre bu farklılaşma durumu erkeğin kadın üzerindeki egemenliğini kurma noktasında yeterli olmasa da bitki yetiştiriciliğinin de başlamasıyla ve üretimin yoğunlaşmasıyla birlikte toplumsal cinsiyete dayalı farklılıklara sebebiyet vermektedir (Savran ve Demiryontan, 2008:31). Cinsiyete dayalı iş bölümünün yanı sıra komünal toplumun dönüşmesi ve özel mülkiyetin artmasıyla birlikte kadın ve erkek arasındaki ilişki de daha derin bir şekilde dönüşmüştür.

İlkel toplumlarda cinsiyete dayalı iş bölümü kapsamında kadın, toplumsal süreçlerin de kolaylaştırılmaya çalışılması sebebiyle eve daha yakın yerlerde üretime katkı sağlamış, geçimlilik üretimde daha aktif bir biçimde yer almış böylece hamilelik ve çocuk bakım süreçlerini daha az zorlu bir şekilde atlatmaya çalışmıştır. Yine de yapılan çalışmalar ve incelemeler sonucunda cinsiyete dayalı iş bölümünün cinsiyetler arasındaki belirginliği ve netliği toplumdan topluma ve kültürden kültüre göre farklılık göstermiştir. Örneğin, çoğu kapitalist öncesi toplumlarda, yemek yapma, temizlik yapma, elbise yıkama, su taşıma, gıda maddesi üretme gibi görevler kadına devredilirken, savaşa katılma, avlanma, ağaç kesme taş ocağından taş taşıma gibi güç ve beden kuvveti gerektiren görevler erkeğin sorumluğuna verilmiştir (Savran ve Demiryontan, 2008: 36). Bu farklılıklarda kadın emeğinin bireylerin gündelik yaşamlarını devam ettirmelerini sağlayan işlerde yer aldıklarını görmekteyiz. Özateş' in ifadesiyle (2015: 17) erkek egemenliğinin maddi temeli olan cinsiyetçi iş bölümü, kadını özel alana kapatarak onu yalnızca kamusal alandan uzaklaştırmakla kalmaz onun ev içindeki tüm görevleri de yerine getirmesini de ayrıca zorunlu kılar. Bu bağlamda kadın emeğinin hem kamusal hem de aile içinde ikincilleşmesine sebebiyet veren soyut ayrım iş bölümü ayrımı olarak gün yüzüne çıkmaktadır. Karl Marx'a göre

sosyal süreçlerde gerçekleşen ilk sınıfsal çelişki de cinsiyetler arasında farklılığa yol açan iş bölümünden kaynaklanmaktadır (Özateş, 2015: 18).

Avcı toplayıcı topluluklarda cinsiyetler arası eşitsizliğin olmadığı düşüncesi, var olan ve göz ardı edilemeyecek kadar önemli olan cinsiyete dayalı iş bölümü neticesiyle alaşağı edilebilmektedir. Kadının fiilen toplumsal üretim süreçlerinden dışlanarak özel alana yerleştirilmesi ve aile bireylerine hizmet eden konumuna dönüştürülmesi bununla birlikte bireylerin ertesi güne hazır olmasını sağlayan bir araca dönüşmesi durumu, avcı toplayıcı topluluklardan tarım topluluklarına geçişle birlikte daha belirgin bir hal almaktadır. Kadının ikincilleştirilmesine temel neden olan bu iş bölümü, ilkel topluluklarla birlikte başlamış olup günümüzde dahi halen devam etmektedir. Üretim ilişkilerinin değiştiği, sermaye artışının gerçekleştiği bu tarım toplumlarında özel mülkiyetin de meydana gelmesi mümkün olmuştur. Özel mülkiyeti elinde bulunduran erkeğin egemenlik alanı hem kamusal hem de özel alan olarak genişlemektedir.

Engels'e göre kadınların ezilmesinin ve sömürülmesinin en büyük sebebi sınıflı toplumların ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Feodal düzen içerisinde topraktan elde edilen ürünlerin fazlalığı artı ürün olarak ortaya çıkmaktadır. Artı ürünün ortaya çıkmasını sağlayan üretici sınıf ile bu ürünleri denetleyenler arasında bir çatışma söz konusu olmaktadır. Artı ürünün oluşmasıyla sermaye gelişmekte ve bu durum aile yapısının dönüşmesini zorunlu kılmaktadır. Tek eşli bir aile yapısına dönüşme noktasında erkek, tahakkümünü kadın üzerinde kurmaya başlamaktadır. Walby'e göre (2016: 114) Engels'in bu analizi birçok açıdan – aile dönüşümüyle ataerkilliğe geçiş sürecini karıştırması ya da kadının ezilmişliğini katı bir şekilde alt yapıya bağlamasıyla- eşleştirilmiş olsa da kadınların özellikle ev içi emeklerinin maddi temellerini ortaya çıkarma noktasında feminist literatüre oldukça katkı sunmaktadır. Bunlara ek olarak Engels, kadın ve erkek arasında bir eşitsizliğe sebep olan ev içindeki cinsiyete dayalı iş bölümünü çocuk yetiştirmeyle de ayrıca ilişkilendirmektedir.

Tarım toplumlarına geçişin gerçekleştiği bu süreçle birlikte yine cinsiyete dayalı iş bölümü değişmemiş aksine daha farklı görünümlerle kendini belirgin hale getirmiştir. Tarımsal faaliyetlerin arttığı bu toplumsal süreçte kadın hem aile içinde hem de tarımsal üretim sürecinde ücretsiz aile işçisi olarak emeğini devam ettirmiştir. Bunlarla ilintili olarak, Candan ve Günal'ın (2013: 93-101) 1980 sonrası tarımda dönüşüm sürecini ve kadının emek gücünü içeren değerli çalışmaları bizlere kadın emeğinin bu toplumsal yapı içerisindeki mevcut durumunu anlatmaya çalışmaktadır. Her dönemde üretim, beslenme, temizlik ve genel olarak aile bireylerinin tüm ihtiyaçları kadınlar tarafından giderildiği gibi bahsi geçen bu toplumsal süreçte de bu ihtiyaçlar kadınlar tarafından yerine getirilmektedir. Örneğin, tarım faaliyetlerinde mevsimlik olarak üretici konumunda yer alan kadınlar, çalışmaya uzak bölgelere gittiklerinde dahi yine ailenin hijyen, bakım, yemek ve barınma gibi sorumluluklarını üstlenmiş durumdadırlar. Cinsiyete dayalı iş bölümüyle ilişkili olarak, tarımsal üretim sürecinde yer alan kadın emeğinin değersiz oluşu tarımsal faaliyetlerle ev işleri arasında bir benzerliğin kurulmasından da ayrıca kaynaklanmaktadır. Kadınların asli görevlerinin ev eksenli olduğu düşüncesi nedeniyle kadınların iş gücünde yer almaları kadınları eve ek gelir getiren yardımcı konumuna düşürmektedir. Bu anlamda ataerkil

toplumlarda erkekler daha fazla gelir getirici ve toplumda daha önemli görülen işlerle meşgul olurlarken kadınlar ise daha çok ev eksenli, geçimlilik, mevsimlik, yarı zamanlı veya ücretsiz aile işçisi olarak iş gücüne katılabilmektedirler. Kadının üretim sahasında gerçekleştirdiği emeğin karşılığı, sermaye sahibi tarafından sömürülmekte ve kadın, emeği sonucunda hakkettiği ücretten daha az ücrete sahip olmaktadır. Bunun yanı sıra ise kadının kazancına bir de ailenin reisi tarafından el konulmaktadır. Kadın, kendi ailesine ait toprakta üretici konumda olsa dahi yine de emeğine el konulan kişi konumuna düşmektedir. Bu durum da kadının ayrıca ücretsiz aile işçisi olarak çalışmasına ve emeği aile içinde de sömürülen kişi konumunda olmasına sebep olmaktadır. Kadının hem aile içinde hem de tarımsal üretim sürecindeki emeği çift yönlü sömürü mekanizması aracılığıyla daha da görünmeyen bir emek haline dönüştürülmüştür.

Tüm tarımsal faaliyetler sırasında kadın, emeği ve bedeniyle birlikte erkeklerle aktif olarak iş gücüne katılmasına rağmen, kadın bu iş gücünde erkekten farklı olarak sosyal güvencelerden mahrum, ücretten veya eşit ücretten yoksun ve istihdam istatistiklerinde yer almayan, aile işçisi olarak konumlandırılmaktadır. Kapitalist üretim tarzının söz konusu olduğu günümüzde dahi kadın emeği, küresel etki alanına sahip olan neoliberal politikaların da etkisiyle daha da kötüleşmiş ve önemsizleşmiş durumdadır. Yine Candan ve Günal'ın ifadeleriyle kapitalist toplumlarda kapitalistler ya da sermaye sahipleri iş gücünde yer alan bireylere emekleri karşılığında kısmi bir ücret öderlerken, emeklerin çoğuna ise el koymaktadırlar. Ataerkil kapitalist olan toplumda iş gücüne aynı anda katılım sağlayan kadın ve erkeğin emeğine ise eşit oranda el konulmamakta, bununla birlikte kadının emeği erkeğin emeğine iki kat oranla daha fazla sömürülmektedir.

Yaman'a göre (2013: 100-101) ev içi üretim süreci ev içi bireylerin yeme, içme ve temizlik ihtiyaçlarını gidermeden hasta, yaşlı ve çocuk bakımının üstlenilmesine kadar uzanan geniş bir yelpazeyi içermektedir. Bora (2021: 62) ele almış olduğu ''Ücretli Kadın Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası'' adlı çalışmasında kadınların ev işlerini her gün düzenli bir şekilde ve sonu olmayan bir çabayla yerine getirdiğini dile getirmektedir. Ona göre kadın, yaptığı ev işleri ve temizlik sonucunda herhangi bir zafer elde edememektedir. Bu durumu daha iyi yansıtmak amacıyla Bora, kadının gündelik yaptığı işi ve anlamını daha iyi bir şekilde anlatmak çabasıyla Sysphus'un yaşadığı işkence metaforundan faydalanmaktadır. Büyük bir kaya parçasını yokuş yukarı taşımakla cezalandırılan Sysphus, kayayı tam tepeye çıkartmışken kayanın aşağı düşmesiyle birlikte kayayı taşıma döngüsünü sürekli olarak yeniden yaşamaktadır. Bu metaforla Bora (2021: 62) kadının yaptığı bitmek bilmeyen ev işleriyle Sysphus'un işkencesi arasında anlamlı bir benzerlik kurmaya çalışmaktadır. Ev işleri anlık olarak tüketilen, görünmeyen ve bundan kaynaklı olarak da değersizleştirilen kadın emek türü halini almaktadır.

Cinsiyetçi olan bu bölünme, erkeğe kamusal alanda hakkettiği ücretli iş gücünü ve ayrıcalıklı istihdam alanını sunarken, kadını ise özel alanda görünmeyen emeğin pençesine bırakmaktadır. Kapitalist ataerkil toplum düzeni kadının ayrı bir sınıf bilinci yakalamasını engellemektedir. Bu durumu ise, kadının emeğini her alanda daha fazla sömürerek ve evi yani özel alanı kadın açısından kutsallaştırarak gerçekleştirmektedir. Radikal feministler bu anlamda ailenin, kadının sömürülmesinde

mutlak bir alan yarattığı savını ileri sürmektedirler. Önemli öncülerinden olan Firestone kadının bu durumunu özel olarak üremeye genelde ise aile kurumuyla ilişkilendirerek açıklamaktadır. Özel alana yerleştirilen kadının, yerine getirdiği görevleri çoğunlukla kadının doğasından kaynaklı olmasıyla ilişkilendirerek kadının emeğini daha değersiz olan bir ürün sonucuna bağlamaktadır. Bu görüşlerin aksine günümüzde bir değişimin olduğunu savunan ve ev içi iş bölümünün ve emeğin bireyler arasında daha fazla paylaşıldığı ve bundan kaynaklı olarak da kadının daha serbest ve iyi bir şekilde ücretli alanda yer aldığına dair yaklaşımlar da söz konusu olmaktadır.

Feminist hareketin öncüleri olan liberal düşünürler, evdeki iş bölümünü cinsiyete göre değerlendirerek ‘‘normların ve değerlerin, cinsiyete dayalı iş bölümündeki toplumsal cinsiyet modellerinin belirlenmesindeki öneme’’ vurgu yapmaktadırlar (Walby, 2016: 110). Young ve Willmott (1975, akt. Walby, 2016: 110) ev içi iş bölümünde bir değişikliğin meydana geldiğini, erkeklerin de fiilen ev içi görev dağılımında kadınlarla birlikte yer aldıklarını bundan dolayı da kadınların daha fazla ücretli iş gücüne katılım sağlayabildiklerini dile getirmektedirler. Ancak Ann Oakley’e göre kadınların ev içi işleri hala en çok üstlenenler konumunda olmaları söz konusu olmaktadır. Onun değerlendirmesine göre erkekler ancak ev işlerini en fazla hafta da bir defalığına mahsus ve ‘‘yardımcı’’ olmak anlamıyla yerine getirmektedirler. Yapılmış feminist araştırmalar da Oakley’in bu görüşünü destekler niteliktedir. Özateş ’in (2015: 103-105) çalışmasında yer verdiği ‘‘Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü’’ (OECD) ve ‘‘Türkiye İstatistik Kurumu’’ (TÜİK) zaman kullanımı araştırmaları verilerine göre kadınların ev işlerinde harcadıkları zaman dilimleri erkeklerin evde ev işleri için harcadıkları zaman diliminden çok daha fazladır. Yine elde edilen bu araştırma sonuçlarına göre evde ayrıca bakım emeği de veren kadının, ev içinde harcanılan emek sürelerinin daha da fazla olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Kadın bir yandan ev içinde erkekten daha fazla emek harcayıp diğer yandan ücretli işgücüne katılım sağlayarak en fazla emek harcayan konumdadır.

Ücretli emek ve ev içi görünmeyen emek ayrımının kapitalist toplum yapısında daha da keskin bir şekilde farklılaştığını ve feministlerin bu emek kavramlarına daha ayrıntılı bir şekilde yoğunlaştıklarını söylemek mümkündür. Ataerkil kapitalist toplum düzeni için kadının evlenmesi, bitmek bilmeyen ev işini ve aile bakımını üstlenmesi ve bunu düzenli olarak yerine getirmesi bu düzenin korunması açısından anlamlıdır. Ecevit’e göre (2015: 26) bu durum, ‘‘yeniden üretim’’ kavramıyla da yakından ilişkilidir. Evliliklerle birlikte doğumlar gerçekleşmekte, bireylerin sosyalizasyon süreçleriyle toplum yapısına uyum sağlamaları öğretilmektedir. Böylece bireyler, kapitalist sistemin onlar için hazırladıkları yerlere sorunsuz bir şekilde geçiş yapabilmektedirler.

Bu bağlamda ‘‘Marksist feministler, sınıf ilişkilerinin ve sınıflar arasındaki sömürüye dayalı ekonomik ilişkileri cinsiyetler arasındaki ilişkiyi anlamak’’ amacıyla kullanmaktadırlar (Walby, 2016: 113). Feminist olguları maddi çerçevede ele alıp değerlendirme sürecine giren ve bu anlamda ilk olan Marksist düşünür Engels’ dir. Engels’e göre toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin temelinde maddi bir iş bölümü bulunmaktadır. Bu anlamda Engels, maddi alt yapı kapsamına aldığı üretim ve yeniden üretimin, üst yapıda yer alan bütün ögeleri belirlediğini dile getirmektedir. O, üretimin içeriğinde ‘‘aletlerin, yiyeceklerin ve diğer malların’’ üretimini görürken, yeniden

üretim sürecinde ise ‘‘doğuma ilişkin biyolojik süreçte türlerin yeniden üretimini’’ ve çocuğun sosyalizasyon süreciyle birlikte kapitalizme hazır bir şekilde yetiştirilmesini görmektedir. (Walby, 2016). Bu analiz, yukarıda da yorumuna yer verilen Ecevit’in görüşlerini güçlendirmektedir. Bunlara ek olarak Louis Althusser ise, aileyi, çocukların kapitalist sisteme göre yetiştirilmesinde anlamlı olan en önemli ideolojik aygıt olarak görmektedir.

Yukarıda bahsi geçen değerlendirilmelerin özeti niteliğinde Savran ve Demiryontan’nın kadın emeği hakkındaki önemli çalışmalarına da ayrıca değinmek bu çalışmanın içeriği açısından önem arz etmektedir. Savran ve Demiryontan (2008: 10-11) kadının ‘‘görünmeyen emeğine’’ ilişkin kavramsal yeniden düzenlemesinde bu kavramın toplumsal ilişkilerdeki yerine ve görünmeme durumuna ilişkin bazı değerlendirmeler ortaya sunmaktadırlar. Onlara göre ‘‘kadınların görünmeyen emeği, cinsiyete dayalı iş bölümü ve toplumsal cinsiyet ilişkileri’’ çerçevesinde harcanan bir emektir (Savran ve Demiryontan 2008: 10). Toplumsal cinsiyetin dinamiklerini barındırdığı bu bölünme aynı zamanda ataerkil toplum yapısının da temellerini oluşturmaktadır. Onlara göre kadının ev içinde gerçekleştirdiği bu emeğin görünmez olmasının birkaç nedeni vardır. İlki, bu emeğin doğallaştırılmış ve biyolojik sebeplere bağlanmış olmasıdır. İkinci olarak, gerçekleştirilen bu emek miktarının, esnek çalışma mekânından kaynaklı olarak belirsiz kalmasıdır. Üçüncü ve onlara göre en önemli neden olan, bu emek karşılığında kadının herhangi bir ücret almamasıdır. Bunlara ek olarak Ecevit’e (2015: 28) göre kadının emeğinin görünmez oluşunun bir başka sebebi ise emeğin nesneleştirilmemiş olmasıdır. Kadın, özellikle ev içi bakım hizmetini (çocuk, yaşlı, engelli vb.) gerçekleştirirken aynı zamanda duygusal bir süreç yaşayarak emek verdiği kişilerle arasında özel bir bağ kurmaktadır. Yine onun ifadesiyle kadının ev içi emeği sonucunda meydana gelen ürünlerinin piyasada belirli bir ücret karşılığında yer almıyor olması ve sadece aile içi bireyler tarafından tüketiliyor olması ürünün yalnızca kullanım değeri olduğunu fakat değişim değerinin olmadığını bundan dolayı da değersiz bir hal aldığını göstermektedir. Öte yandan kadının ev içinde sunduğu hizmetin değişim değerinin olmaması, kapitalist sisteminin de yararına olmaktadır. Emeğin piyasada ücret karşılığında pazara çıkması, kapitalistlerin asıl işçilere ödemesi gereken ücretlerini kapitalistler açısından da olumsuz kılmaktadır. Bir yandan da kadının emeğinin kapitalist üretim sürecinde gerçekleşiyor olması erkeğin iş gücü potansiyelini düşürerek, kadını yedek iş gücü olarak kullanmasına da sebebiyet vermektedir. Kadının, aile içi bakım ve hizmetlerin karşılığının ücretsiz oluşu bir yandan da erkeğin kapitalist çalışma düzeninde emeğinin karşılığının daha az bir ücretle ödenmesine de sebebiyet vermektedir. Bu anlamda işçinin zorunlu emeğinin bir parçası olarak ev emeğini görünür kılmak kapitalist ataerkil toplumla mücadele etmek açısından anlamlı olmaktadır.

Endüstri Devrimi sürecine kadar ev ve çalışma yaşamı mutlak surette birbirinden ayrı olarak ele alınmış olguları ifade etmemektedir. Ancak Sanayi devrimi sonrasında ev ve çalışma alanı keskin bir şekilde birbirinden ayrılmaktadır. Endüstrileşmenin gelişmekte olduğu 18. yüzyıllardan itibaren yaşam, şehirler ve fabrikalar etrafında oluşmaya başlamıştır (Topçuoğlu, 2012: 3). Topçuoğlu (2012) ele almış olduğu kadın emeğine ilişkin çalışmasında ev ve çalışma yaşamının birbirinden ayrılmasının elbette ki toplumsal cinsiyetten bağımsız olmadığını savunmaktadır. Bu

anlamda erkek kamusal alanda eve ekmek getiren baba profilinde yer alırken, kadın eşinin hanımı, çocuklarının annesi rolüyle özel alanda daha çok yer almaktadır.

Kadının ücretli bir işte aktif olarak yer almasına ilişkin bazı yaklaşımlar ve bu yaklaşımların ortaya sunduğu tezler bulunmaktadır. Kimi yaklaşım kadının ücretli iş gücüne katılımının kadın açısından olumlu sonuçları olduğunu dile getirirken, kimi yaklaşım ise kadının hem kamusal hem de özel alanda yer almasının onun emeğinin çift yönlü sömürülmüş olduğunu dile getirmektedir. Ataerkil kapitalist üretim sürecinde kadının konumu ve emeği niteliksel ve niceliksel bakımdan farklılaşmaktadır. Ecevit (2015: 29) bu durumu toplumsal cinsiyet çerçevesinden değerlendirmenin anlamlı olduğunu savunmaktadır. Toplumsal cinsiyet bakımından bu farklılaşmayı kadın ve erkeğin istihdama katılım oranlarında, yatay ayrışmada, dikey ayrışmada, kadın ve erkek emeğinin eşit olmayan ücretlendirilmesinde ve son olarak enformel sektördeki iş gücü dağılımında bulmaktadır.

Kadınların emek piyasasına katılımları ve bu katılımların istatistiklere yansıma oranları, kadınlar açısından oldukça kritik bir anlam taşımaktadır. Kadınlar ücretli çalışma sürecine erkeklerden daha pasif bir şekilde katılım sağlamaktadırlar. Ücretli kadın istihdamını tarihsel süreçlere göre analiz etme çabasında bulunan Walby'e göre (2016: 48) kadın istihdamı 1961'den 1988'e kadar artış göstermektedir. Ancak bu artış yine de erkeğin ücretli emek gücüne katılımından daha fazla değildir. Ecevit (2015: 29), 2008-2009 Dünya geneli ve Türkiye'de kadın istihdamına ilişkin sunmuş olduğu verilerinde en gelişmiş ülkelerden biri olan İsveç'te kadınların istihdama katılım oranının %73 olduğunu belirtirken yakın döneminde Türkiye'de kadının istihdamına katılım oranının sadece %24 olduğunu belirtmektedir. Bunlara ilaveten, kadının tam zamanlı çalışma sürecine katılımının az olmasına rağmen, yarı zamanlı enformel çalışma düzeni içerisinde yer alan kadınların sayısının sürekli olarak artışta olduğu sonucuna da ulaşılmaktadır (Walby, 2016: 48).

Kadının istihdama katılım oranının düşüklüğünün yanı sıra kadınlar genellikle piyasada erkeklerle aynı iş kollarında veya endüstride yer almamaktadırlar. Erkekler daha fazla beden gücü ve akıl yeteneğinin birleştiği iş kollarında yer alırlarken, kadınlar daha hafif ve zihinsel yetinin daha az kullanıldığı işlerde yer almaktadırlar. Örneğin; 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'de kadınlar ''küresel üretim bandı'' etrafında tekstil işiyle uğraşan kişiler olarak yer alırlarken, erkekler daha fazla beden gücü gerektiren inşaat sektöründe yer almaktadırlar (Topçuoğlu, 2012: 6). Yine Topçuoğlu'nun ifadeleriyle ''küresel üretim bandı, gelişmiş olan uluslararası şirketlerin kendi üretimlerini daha az gelişmiş olan veya gelişmekte olan ülkelerde daha ucuz emek gücü kullandırarak küçük ve yerel olan firmalara devrederek kâr amacı güdülmüş ulus aşırı taşeronluk zinciridir'' (Topçuoğlu, 2012: 6). Özellikle tekstil sanayide yer alan kadınlar bu anlamda ucuz emek gücünü oluşturanlar olarak birincil konumdadırlar. Endüstriyel üretim sürecinde, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümüyle oluşturulmuş ve ''kadın işi'' ''erkek işi'' olarak ortaya çıkmış olan bu ayrım ''yatay ayrışma'' olarak tanımlanmaktadır. Yerlikaya'nın (2019: 55) ifadesiyle, ataerkil kapitalist sistemin toplumsal cinsiyet olgusuyla şekillendirdiği ve çalışma hayatında ortaya çıkarttığı cinsiyete dayalı bu iş bölümü, yatay ve dikey ayrışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sistemde, el becerisi, sabır ve duygu yoğun emek gerektiren işlerde kadınların yer alması uygun görülmektedir. Bu anlamda kadınlar, kamusal

alanda erkeklerle birlikte ücretli iş gücüne katılsalar da ev eksenli işlere paralel işlerden kurtulamamaktadırlar.

Bunların yanı sıra ortaya çıkan ve ikinci bir ayrışma olan "dikey ayrışma" ise ''erkeklerin daha yüksek pozisyonlarda ve yönetici konumunda, kadınların ise erkeklere kıyasla daha düşük pozisyonlarda çalışmaları olarak'' tanımlanmaktadır. Erkekler ve kadınlar çalışma yaşamında yalnızca mesleklerinin farklı oluşları kısmında ayrılmazlar, aynı çalışma mekânında bulundukları pozisyonlar bakımından da farklılık yaşarlar. Kadınlar erkeklerle birlikte çalıştıkları iş yerlerinde, daha az vasıf gerektiren bundan kaynaklı olarak da daha düşük ücrete tabii tutulan konumdayken, erkek daha fazla vasıf gerektiren dolayısıyla daha fazla ücret ödenen konumundadır.

Marksist bilim insanı olan Harry Braverman, kapitalist sistemin, vasıflı olan işleri dahi vasıfsız ya da daha az vasıf gerektiren işler haline getirdiğini ve bunun kapitalistler açısından birçok anlamı olduğunu ileri sürmektedir (Ecevit: 2015: 34). İşlerin vasıfsız hale dönüştürülmesiyle birlikte vasıflı çalışan bireylerin emek değerleri düşürülmekte böylece kapitalistler açısından hem çalışanlar hem de sermaye istedikleri şekilde kontrol edilmektedir. Bu anlamda emeği daha değersiz görülen kadınlar vasıfsız veya daha az vasıf gerektiren işlerde erkeklerden önce yer aldıkları görülmektedir.

Kadınların üretken emeklerinin değeri ataerkil kapitalist sistemde oldukça düşüktür. Ulaşılan bu sonuca feminist literatürde de sık sık rastlamak mümkündür. Ecevit'in (2015: 31) yapmış olduğu araştırmalar sonucunda, Dünya'nın en gelişmiş refah ülkesi olarak bilinen İsveç'te dahi tam zamanlı çalışan kadınların kazandıkları gelirler erkeklerin tam zamanlı çalışmadan kazandıkları gelirden çok daha düşüktür. Aynı şekilde gelişmekte olan ülke konumundaki Türkiye'de de kadınların kazançları erkeklerin kazançlarından çok daha düşük olduğu bilinmektedir. Bu durumun çalışmamızda yine sık sık da değindiğimiz birkaç nedeni bulunmaktadır. Kadınlar ev içi ücretsiz emeklerini piyasaya üretken emek şeklinde dönüştürdüklerinde dahi düşük ücret almaktadırlar. Bunun en önemli sebebi bakım ve ev hizmetlerinde kadının olması olağandır. Çünkü kadın ailesinin yanında bu hizmetleri zaten doğal görevi olarak karşılıksız yerine getirmektedir. Yine kadın doğası gereği evle bütünleşmiş haldedir. Bundan kaynaklı olarak kadının kamusal alana geçişiyle özel alandaki konumu değişmemektedir. Bunlarla ilişkili olarak kadın emeği kamusal alanda da erkek emeğinden daha düşük karşılık bulmaktadır.

Kadınlar yalnızca yaptıkları işlerden ve düşük statülü konumlarından dolayı ücretli iş gücünde ikincil olarak yer almazlar aynı zamanda da istihdama katılma koşullarından dolayı da emekleri değersizleştirilmektedir. Kadın, istidama her zaman formel ya da tam zamanlı olarak katılım sağlamamaktadır. İncelenen feminist literatürü sonucunda kadınların daha büyük bir oranla enformel sektörlerde ve kısmi zamanlı çalışma diliminde yer aldıkları sonucu ortaya çıkmaktadır. Kayıt dışı işlerde, esnek çalışma biçimlerinde, vasıf gerektirmeyen işlerde iş gücü olarak kadınların daha fazla yer alması söz konusu olmaktadır. Bunlarla birlikte kadınların özellikle 1980'li yıllardan itibaren tam zamanlı çalışan olarak iş gücüne katılım oranları sürekli olarak azalmaktadır (Topçuoğlu, 2012). Kısmi zamanlı çalışmaya neden olan en büyük etken ise yine bireyin asli görev yeri olan evden ve sorumluluklarından kopamayışı olarak

görülmektedir. Bununla birlikte, enformel sektörün en büyük özelliği, bireyin kayıt dışı olarak, sosyal güvencelerden bağımsız, yasal ve koruyucu düzenlemelerden yoksun olarak çalışmaya katılmasını sağlamaktır. Bu da kadın emeğinin, erkek emeğinden bu anlamda niteliksel olarak farklılaştığına işaret etmektedir. Kadınlar çoğu zaman ellerinde olmayan imkanlardan dolayı ücretli iş gücünde geniş bir kategoriye sahip olan kayıt dışı işlerde yer almaktadırlar.

Kayıt dışı çalışan bu kadınların çalışma koşulları ise çoğu zaman onları kapitalist sisteme de mecbur kılmaktadır. Kadının daha iyi bir çalışma koşuluna sahip olma arzusu kapitalistler için söz konusu dahi değildir. Ataerkil kapitalist sistem onların kendilerine sunulan işler için biricik ve vazgeçilmez olmadıklarını, kendilerinin dışında sokakta bu enformel işi yapmayı bekleyen binlerce insan vurgusuyla hatırlatmaktadır. Bu durum çalışanların, kendileri dışında bu iş için yerlerine getirilebilecekleri hep yedeklerinin var olduğunu hissettirmektedir. Elbette burada kendileri de potansiyel olarak bir başkası açısından yedek iş gücü olarak kabul edilmektedir. Karl Marx tarafından kullanılmış bir terim olan ‘‘yedek iş gücü ordusu’’ kapitalizmin var olan iş gücünü tahakküm altına almasına imkân sunan bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Omay, 2011: 137). Ataerkil kapitalist sistem kadınları bir yandan da yedek iş gücü olarak kullanarak onların artı değer üretmesini sağlayıp, kendi çıkarlarına pozitif bir katkı sağlamaktadır.

Geç kapitalistleşen toplumlarda enformel sektörlerde kadınları genel olarak ücretlerin piyasaya göre daha düşük olduğu ev eksenli çalışma biçimlerinde, yasal uygulamaların mevcut olmadığı küçük atölyelerde veya küreselleşmenin etkisiyle kadınlara daha fazla çalışma alanı sağlamış olan ev hizmetlerinde görmekteyiz. Topçuoğlu, ev eksenli çalışma biçimini işin niteliği bakımından ikiye ayırmaktadır. Ev eksenli çalışma sürecinde kadınlar esnek çalışma saatlerinin mevcut olduğu yasal uygulamalarının ve sosyal güvencenin olmadığı çalışma mekânı olan evde ‘‘parça başına iş’’ yapmaktadırlar. Bunun yanında kadınlar kendilerine hammadde kaynağı sağlayan kimi aracılar yardımıyla, elde ettikleri hammaddeleri istenen ürün haline dönüştürerek tekrar aracılar yardımıyla piyasaya sunmaktadırlar. Buradaki kritik nokta, her iki şekilde de üretici kadının emeği, hem işi yapma süresinin net olmayışından hem de mekânın ev olmasından kaynaklı olarak değersizleştirilmektedir. Ev içinde harcanan emek ataerkil kapitalist sistem açısından değersiz ve görünmeyen emektir. Kadın, ev eksenli bu çalışma sürecinden dolayı hem formel iş gücü piyasasının iyileştirilmiş çalışma koşullarından ve güvencelerinden mahrum kalmakta hem de evde çalışmanın verdiği ekstra dezavantajlı konumdan dolayı daha düşük ücrete daha fazla iş yapmış olmaktadır.

Ev eksenli çalışmanın yanı sıra kadınları formel işler kategorisinde yer alan ücretli ev hizmetlerinde çalışırken de görmekteyiz. Özellikle 1980’lerden sonra kadınlar, farklı istihdam alanlarında yer almaktadırlar. Ülkelerin gelişmişlik düzeylerine ve ülkelere göre kadınların iş gücü piyasalarına katılımları farklılaşsa da bu oranlar erkeklerin iş gücüne katılım oranlarından az da olsa yine de artış göstermektedir. Elbette kadınların istihdam sağladıkları iş alanlarının nitelikleri oldukça farklılaşmaktadır. Bu dönemden itibaren kadınlar, esnek çalışma saatlerinin söz konusu olduğu alanlarda daha da fazla yoğunlaşmışlardır. Toksöz ve Ulutaş’tan (2011: 171) edindiğimiz bilgiler doğrultusunda sosyoekonomik açıdan benzerlik

gösteren Türkiye ve Güney Avrupa'da yer alan birçok ülke, sosyal devlet olma ve refah bir düzen sağlama açısından Kuzey Avrupa ülkelerinin gerisinde kalmaktadır. Kapitalistleşmenin ve ''neo-liberal politikaların'' artmış olduğu ülkelerde aile içi bakım hizmetleri, kamusal alandan tamamıyla özel alana kaymış durumdadır. Bu durum ev dışında çalışan bireyler açısından ev hizmetlerinde yardımcı istihdamı sağlama arzusunu daha da arttırmaktadır. Bunun yanı sıra ev hizmetlerinde çalışan kadın oranlarının artması ancak diğer kadınların kendilerine sunulmuş olan başka istihdam alanlarına girmeleriyle de ayrıca mümkün olmaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü sebebiyle kadınların ev dışında çalışma durumları erkeklerin dışarda çalışabilme durumları kadar kolay olmamaktadır. Ataerkil toplumda, kemikleşmiş cinsiyet rollerinden dolayı ev hizmetlerini ve çoğu zaman bu hizmetten bağımsız olmayan bakım hizmeti kadınlar tarafından yerine getirilmektedir. Bu anlamda kadınının ev dışında ücretli bir işte çalışma durumu ancak başka bir kadının bu rolü üstlenmesiyle mümkün hale gelmektedir. Bu anlamda Erdem ve Şahin'in (2008: 286) ifadeleriyle ''kentli kadınların dışarda çalışma olasılıkları evdeki işlerine yardımcı olacak ev hizmetlerini istihdam ettirdikleri sürece yüksek olmaktadır''.

Ev hizmetleri, özel alan içinde çocuk bakımından yaşlı bakımına temizlikten bahçe işlerine ve düzenine kadar geniş bir kapsamı olan ve farklı biçimlerde yerine getirilebilen bir emek sürecidir. Yine Erdem ve Şahin'in ifadeleriyle ev hizmetleri kısmen ya da tamamen aile içindeki bireyler tarafından yerine getirilebilir ancak bu yerine getirme görevini genel olarak bir kadın üstelenmiş durumdadır. Bunun yanında ise ev hizmetleri, aile içinde yer alan eşlerin ebeveynleri tarafından da yerine getirilebilmektedir. Örneğin; çocuk bakımı eğer anne ve baba evde yoksa yine bir kadın olan babaanne veya anneanne tarafından da yerine getirilebilmektedir.

Bunların haricinde ev hizmetlerini gerçekleştirme durumunda bir de iş gücü veya istihdam alanı oluşturulması söz konusudur. Bu anlamda bu istihdam alanını ya yerli kadınlar ya da göçmen kadınlar doldurmaktadır. Türkiye'de bu istihdam alanını işgal eden göçmen kadınların sayıları net olmamakla birlikte oldukça fazla olduğu bilinmektedir. Ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadınla yerel kadın arasında çalışma koşullarına tam uyum sağlama noktasında oldukça fazla farklılıklar bulunmaktadır. Türkiye'de ev hizmetlerinde çalışan yerli kadın bulunduğu toplumun kültürel yapısından ve unsurların dolayı çoğu zaman evde yatılı bakım hizmeti verememektedir. Göçmen kadınlar için yatılı bakım hizmeti vermek ise birçok maddi ve manevi açıdan anlamlıdır. Üstelik işveren tarafından da ucuz emek gücü olarak kullanılan göçmen kadınların bu hizmetlerde yer alması işverenlerin çıkarınadır. Göçmen kadın emeğine bu bağlamda ilerleyen bölümlerde daha detaylı yer verilmektedir.

Gelişen ve gelişmekte olan kapitalist toplumlarda kadınların enformel kategoride yer alan ücretli ev işlerine katılımları nitelik bakımından da diğer işlerden farklılaşmaktadır. Ev içi hizmetleri, görünmeyen ve karşılığı olmayan emekten farklı olarak ücretli olarak sunulmasından dolayı diğer istihdam alanlarından farklılaşmaktadır. Bora'ya göre (2021: 73) ''ev işçiliği kapitalist üretim tarzına özgü sayılan ''özgür emekten'' çok kapitalizm öncesi üretim ilişkilerine özgü sayılan bir biçime dayanmaktadır''. Bu anlamda kayıt dışı, güvencesiz ve iş tanımının tek bir işi

ifade etmediği karmaşık ağlarla örülü olan ev içi hizmetleri, cinsiyete dayalı rollerin yeniden üretildiği bir istihdam alanını oluşturmaktadır.

Bu istihdam alanının niteliksel açıdan diğer bir farklılığı ise ev ve bakım hizmeti çalışma mekânı olarak özel alanla kamusal alanın iç içe geçtiği bir çalışma alanını oluşturmaktadır. Ataerkil kapitalist ideoloji tarafından benimsenen kamusal-özel alan ikiliğine bir önceki bölümde kısaca değinilmiş olmasına rağmen bu bölümde de özel olarak yer verilmesi gerektiğinin kanısına varılmaktır. Savran' göre (2002: 260) özel-kamusal alan ayrımı kadınların toplumda yüksek statüyü barındıran mesleki, sosyal veya ekonomik faaliyetlerden bir şekilde dışlanması veya ezilmesinin ölçütünü oluşturmaktadır. Bu ayrımın tarihi Antik çağlara kadar uzanmaktadır. Bu tarihten itibaren her dönemde devamlılık sağlamış bu ayrım bütün tarihsel süreçlerde farklı biçimleriyle ortaya çıkmış durumdadır. Modernite öncesi geleneksel felsefede kamusal-özel alan ayrımı politik bir ayrımı ifade etmektedir. Özel alan doğayı, ruhu ve bedeni işaret ederken, kamusal alan politik olanı işaret etmektedir. Bu anlamda özel alanı ve kamusal alanı temsil eden ''doğa/ kültür, kadın/erkek, duygu/akıl'' vb. ikilikler söz konusudur. Bunlardan ilki özel alanı ikincisi kamusal alanı temsil etmektedir. Antik Yunan kentinde ve Yunan düşüncesinde üretim ve yeniden üretim özel alan meselesi iken, politika ve kamusallık özel alanının dışında olana aittir (Savran, 2002: 263). Bu tarihsel süreçte kamusal ve özel alan ikiliğinin ayrılığı bu şekilde temellendirilmeye çalışılmaktadır.

Modernite öncesi toplumda bu ayrım daha net bir çizgiden görülmektedir. Savran'a göre (2002: 266) modern zamanlardaki bu ayrımın sınırlarını ve özgüllüğünü daha iyi anlayıp kavrayabilmek adına özel alanda gerçekleşen üretim-yeniden üretim olgusuyla kamusal alanda yani onun ifadesiyle emek dünyasındaki sürece odaklanmak gerekmektedir. Modern dünyada değişen ve dönüşen üretim ilişkileriyle özel ve kamusal alanın keskin ayrılışında kadın ve erkek kamusallıklarının da bu doğrultuda ayrıştıkları görülmektedir. Bu ayrışma, kadınların ve erkeklerin öğrenim görme biçimlerinde ve sürelerinde bunun yanı sıra iktisadi ekonomi alanına katılım farklılıklarında kendisini göstermektedir. Aslında modern zamandaki kamusal özel ayrımında vurgulanmak istenen nokta kadının özel alandan kamusal alana geçişine izin verilmeyişi değildir, kamusal alandaki yerinin erkeğin kamusal alandaki yerinden farklı oluşudur. Başka bir ifadeyle ataerkilliğin farklı biçimlerinin yaşandığı modernite öncesi toplumlarında kadın, kamusal alandan dışlanırken, modern toplumlarda ataerkil kapitalizmle birlikte kadınlar kamusal alanın içinde dışlanmaktadırlar. Bu anlamda ''kamusal ataerkillik, istihdam ve devlet üzerine kuruludur: Kadınlar artık kamusal alandan dışlanmamakta fakat kamusal alanda ezilmektedirler'' (Kandiyoti, 1997: 150 akt., Savran, 2002: 269).

Feminist tartışmalarda, kamusal alan özel alan ikiliğinin temelinde ise yine toplumsal cinsiyetçi bir bölünmeyi de içerisine alan ataerkillik bulunmaktadır. Alkan (1999: 7) ele almış olduğu makalesinde kamusal-özel alan ayrımının bazı özgüllüklerinden bahsetmektedir. Öncelikli olarak kadının toplumsal yaşamdaki konumuna tarihsel süreç çerçevesinden bakıldığında kamusal ve özel alanda eşit olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Özellikle modernite öncesi zamanlarda kadının insani değerler çerçevesinde hak ve özgürlüklerden aynı biçimde yararlanamadıkları görülmektedir. Kadınlar kamusal alanda erkeklerle aynı anda yer alsalar da yaşadıkları

sorunlar erkeklerin sorunlarından farklılaşmaktadır. Bu anlamda kadının ve erkeğin kamusallıkları, kamusal alanda bulunma biçimleri aynı değildir. İkinci olarak, toplumsal olarak oluşturulan bu iki kavram ve işaret ettikleri alanlar değişkendir, net sınırlarla çizilmiş kapsamlılıkları söz konusu değildir bu anlamda da bu iki kavram muğlaktır. Başka bir deyişle neyin kamusal alana neyin özel alana ait olduğu durumu da belirgin değildir. Alkan (1999: 9) bu durumu somutlaştırma sırasında modern dünyanın bireyler açısından kaçmasının mümkün olmadığı gözetlenme ve denetlenme tekniklerinden ve süreçlerinden bahsederek bireylerin her alanda rahat bir şekilde gözetlendiğini ifade etmeye çalışmaktadır. Aslında burada kamusal alanın ve özel alanın ortak bir yok oluşundan bahsetmek mümkündür. Örneğin, bahsinde bulunulan, ev hizmetlerinde çalışan bir kadının kamusal alan olarak özel alanda bulunması fakat aynı zamanda işvereni tarafından gizli kameradan izlenebiliyor olması neyin özel neyin kamusal olduğu durumunu iyice muğlaklaştırmaktadır.

Kayıt dışı ev hizmetlerinde çalışan kadınlar özel alan kamusal alan ayrımını bölebilen bir istihdam kesimini oluşturmaktadır. Bu istihdam alanında kadınların çalışma mekanları bir başkasının özel alanı olan ev içinde gerçekleştirilmektedir. Başka bir deyişle başkasın özel alanı bir başkasının kamusal alanına dönüşmektedir. Ev hizmetlerinde çalışan kadınların kamusallaşma mekanları bu anlamda erkeklerin kamusallaşma mekanlarından da farklılaşmaktadır. Özel alanın görünmezliği ve bu alanın kadın için kamusal alana dönüşmesi kadının emeğini daha da kötüleştirmektedir. Sınırların belirlenmediği hatta iç içe geçtiği bu alanı deneyimlemek bu kayıt dışı istihdam kategorisinde yer alan bu çalışma alanını özgün kılmaktadır.

1.3. KÜRESELLEŞME VE GÖÇ

1.3.1. TEMEL KAVRAMLAR: KÜRESELLEŞME, GÖÇ, GÖÇÜN NEDENLERİ VE GÖÇMENLİK

Günümüz modern çağda göç olgusunun anlamsal çerçevesinin yeniden oluşmasında küreselleşme önemli bir faktör hatta göçün biçimini belirleyen önemli bir unsuru oluşturmaktadır. Bundan dolayıdır ki çalışmanın bu kısmında küreselleşmenin kavramsal çerçevesine, gelişim sürecine, içinde bulundurduğu dinamiklere ve kısaca toplumda yarattığı etkilere değinmek anlamlıdır. Kıvılcım'a göre (2013: 219) küreselleşme, sınırlar arasında mesafenin kaybolması, toplumlar arasındaki etkileşimin ve sosyal-ekonomik bütünleşmenin artması, ''ulusal ekonomilerin dünya piyasalarına dahil olması'' anlamına gelmektedir. Küreselleşme kavramı sosyal bilimciler tarafından sıkça başvurulan ve sosyal olguların açıklanmasına katkı sağlayan kilit bir kavramı ifade etmektedir. Özel (2011: 92) küreselleşmenin tarihsel sürecine ilişkin vermiş olduğu bilgiler doğrultusunda küreselleşmenin gelişimini üç dönem çerçevesinde ele almaktadır. Küreselleşme olgusunun kendisini ve etkilerini göstermeye başladığı ilk dönem olarak Birinci Dünya Savaşı ve Sanayi Devrimi arasında kalan zaman dilimi olduğunu ifade etmektedir. İkinci dönem olarak ise küreselleşme, Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı arasında kendisini göstermekte ve birinci döneme göre gelişimi daha durağan olsa da etkisi o süreçte de yoğun olarak hissedilmektedir. Üçüncü ve küreselleşmenin etkisinin en fazla

hissedildiği dönem olarak ise İkinci Dünya Savaşının bitiş noktasından itibaren olduğunu belirtmektedir.

Küreselleşmenin birinci döneminde, dünyada denizcilik alanında gelişmelerin yaşanması, telgrafın icat edilmesi, ulaşım yollarına ilişkin önemli gelişmelerin yaşanması etkili olmuştur. 1914-1945 tarihlerini de kapsayan ikinci küreselleşme döneminde ise meydana gelen Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşından kaynaklı olarak küreselleşmenin yayılım hızına ilişkin bir duraklama sürecinin söz konusu olduğu bilinmektedir. Kıvılcım (2013: 222), küreselleşmenin gelişim gösterdiği üçüncü dönemin dinamiklerini diğer dönemlerden daha farklı olduğunu ifade etmektedir. O, küreselleşmenin üçüncü dönemini ise ayrıca kendi içinde üç zaman dilimini kapsayacak biçimde incelemektedir. Öncelikli olarak bu gelişim sürecinin başında gelen 1970'li yılları işaret ederek çok uluslu şirketlerin dünya piyasasında etkin rol oynadıklarına vurgu yaparak ekonominin küresel yayılımından bahseder. 1980'li yılları ele aldığı ikinci dönemde ise artan teknolojik gelişmelerin ve iletişim devriminin küreselleşmeyi hızlandırdığına değinmektedir. Son olarak ise bu gelişim sürecinin üçüncü döneminde 1990'lı yılları ele alan Kıvılcım (2013: 222) bu tarihlerde Sovyet Sosyalist Birliği'nin dağılmasıyla küreselleşmenin en hızlı şekilde yayıldığı sürece girdiğini belirtmektedir.

Küreselleşmenin dünya çapındaki yayılım hızı değerlendirildiğinde teknolojinin ve ulaşımda gerçekleşen pratikleşmenin etkisinin büyük olduğu bilinmektedir. Hızlanan teknolojik gelişmeler, ulaşımın ve iletişimin daha da kolaylaşması toplumların tüketim ve üretim kültürlerinin değişmesi ve bunun uluslararası bir hal alması küreselleşmenin hız kazanmasını ve ülkeler arasında sınırların yok olmasını sağlamaktadır.

Adıgüzel'in ifadeleriyle (2019: 107) ''kapitalizmle birlikte küreselleşmenin dönüştürdüğü emek, çalışma yaşamı, örgütlenme biçimleri, çalışma alanında gelişen teknolojik araçlar, iletişimde kurulan yöntemlerin çeşitlenmesi, farklılaşan ulaşım ağları'' bireylerin içinde bulundukları sınırları daha kolay bir şekilde aşabilmelerini sağlamıştır. Keskin sınırların ortadan kalkması sonucunda ise günümüzü temsil eden modern çağ, bu anlamda göçler çağı olarak da kabul edilmektedir.

20.yüzyılda küreselleşme kavramının artmasıyla birlikte küresel göçlerin de bu çağda daha da artmış, çeşitlenmiş ve hızlanmış olduğu bilgisi ortaya çıkmaktadır. Kavramın ortaya çıkış tarihi daha eskilere dayansa da toplumları inceleyen bilimlerde fiilen 1990'lardan itibaren kullanılmaya başlanmıştır (Kurt, 2014: 15). Dünyada büyük dönüşümlerin önünü aralayan ve görünüş geçerliliğinin siyasi rejim kaynaklı olduğu düşünülen Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği (SSCB)'nin 1991 yılında dağılmasının ardından küresel ve karmaşık bir sorun haline gelen uluslararası göçler geniş çapta gerçekleşmiş, Batı devletleri bu çöküş sonucunda ortaya çıkan emek gücünü kendi ekonomilerine katmayı amaç haline getirmişlerdir. Bu durum, toplumların ekonomik yapılarının dahi başka toplumların siyasi, ekonomik ve sosyal yapısından bağımsız olarak şekillenemeyeceğinin en büyük kanıtını oluşturmaktadır (Özel, 2011: 92). Başka bir deyişle küreselleşme, toplumların ekonomik alt yapısını oluşturan üretim sürecindeki kapitalist ilişkilerin tümünün dünya genelinde yayılması ve toplumların

ekonomik yapılarının birbirilerine bağımlı hale gelmesidir (Vandenbroucke, 1998: 7; akt: Özel, 2011: 92).

Toplumları bu denli birbirine bağlayan küreselleşmenin, ortaya çıkma anından itibaren sürecine ve sonuçlarına dair birden fazla görüş bulunmaktadır. Temel anlamda üç farklı görüşten söz etmek mümkündür. Kimileri küreselleşmenin, toplumlar açısından kaçınılmaz olduğunu ve olumlu sonuçlar doğuracağını savunurken, kimileri küreselleşmenin etkisiyle artan serbest piyasanın toplumda daha da belirginleşen eşitsizliklere yol açacağını ve küreselleşmenin bu anlamda kapitalistleşmiş Batı ülkelerinin çıkarına olacağını savunmaktadır. Son olarak bir başka görüşe göre ise küreselleşme salt olarak yalnızca toplumların alt yapısını oluşturan ekonomiyi etkilemekle kalmamakta bunun yanı sıra toplumun üst yapısını belirleyen ögeleri de etkilemektedir. Üstelik bu etkilenme her zaman olumsuz sonuçlar doğurmamakta aksine toplumları birbirine yakınlaştırarak onlara ortak bir payda yaratmaktadır (Özel, 2011: 93). Başka bir deyişle, küreselleşmenin bir sonucu olarak toplumlar ekonomik, siyasi ve kültürel açıdan birbirlerine yakınlaşmaktadırlar. Bu bağlamda göç, küreselleşmenin zorunlu bir sonucu haline gelmektedir.

Göç olgusu gerçekleştiği zaman aralığı bakımından niteliği farketmeksizin bir yerden bir yere kalıcı veya geçici olarak harekete geçme, hareketi gerçekleştirme ve hareketi sonlandırma olarak ifade edilebilir. Hareketi sonlandırma durumu mutlak bir sonsuzluğu ifade etmez. Göç insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. İnsanlar tarih öncesi yaşamlardan bu yana sürekli olarak kimi zaman daha verimli topraklar bulmak kimi zaman ise daha korunaklı ve güvenli bir yaşam alanı oluşturmak amacıyla sosyal bir hareketlilik gerçekleştirmişlerdir. Günümüz modern çağda dahi halen göçler devam etmekte hatta giderek hızlanmaktadır. Göçün, tarihin her kesitinde ve sürekli olarak devam edişi, göç kavramına ilişkin farklı tanımların ortaya çıkmasını mümkün kılmaktadır. ‘‘Göç, dini, iktisadi, siyasi, sosyal ve diğer sebeplerden dolayı insan topluluklarının hayatlarının tamamını veya bir bölümünü geçirmek üzere bir iskân bölgesinden bir başkasına yerleşmek için yaptıkları coğrafi yer değiştirme hareketi’’ olarak tanımlanabilir (Lecaj, 2019: 50). Başka bir tanıma göre göç, ‘‘uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmektir’’ (IOM, 2009: 22). Göç, uluslararası kapsam içinde gerçekleşebildiği gibi sınırların ötesinde uluslararası olarak da gerçekleşen bir hareketliliğe de dönüşebilmektedir (Adıgüzel, 2019: 3). Göç, ‘‘süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir’’ (IOM, 2009: 22).

Göçmen ise genel kabulü olan bir tanıma sahip olmamakla birlikte göçü gerçekleştiren yani bir bölgeden başka bir bölgeye yer değişikliği yapan bireye denmektedir (Kaypak: 2017: 3). Bu anlamıyla göçmen, kendi hür iradesiyle gerçekleştirdiği göçle birlikte kendisinin ve çoğu zaman aile fertlerinin sosyal ve ekonomik seviyelerini yükseltmek amacıyla gönüllü göç etmektedir. Bunun yanı sıra göç, bireysel olarak gerçekleştiği gibi kitleler halinde de gerçekleşebilmektedir. İlk büyük kitlesel göçlerin birinci dünya savaşında gerçekleşmesiyle birlikte 20.yüzyılda bu göçlerin giderek artış gösterdiği bilgisine ulaşılmaktadır. Kitlesel göçlerin genellikle bir savaş sonrasında veya sırasında, değişen siyasi veya otoriter rejimler sonucunda gerçekleştiği görülmektedir (https://www.goc.gov.tr/). Bu anlamda bu durumu belirleyen ulusal veya uluslararası birden fazla kriter bulunmaktadır. Ele

alınan bu çalışma kapsamında yer alan bireylerin konumlarının daha iyi anlaşılabilmesi ve göç tanımı içerisinde hangi yeri işgal ettiklerini kavrayabilmek bakımından göçle ilişkili bazı kavramların verilmesi anlamlı kabul edilmektedir.

Adıgüzel (2019: 3) göç tanımına ilişkin bir değerlendirmede bulunurken, göçün biçimini oluşturan bazı ikiliklere değinerek yeni bir sentez oluşturmaktadır. Bu ikilikler göçün (gönüllü/zorunlu, geçici/kalıcı, iç/dış, bireysel/kitlesel) biçimine ilişkin bilgi verirken, mülteciler, sığınmacılar, ülke içinde yerinden edinmişler, sürülmüşler vb. ise göç edenlere ilişkin ayrıştırıcı özellikleri yansıtmaktadır. Analiz edilmiş tüm bu kavramlar göç tanımının bütününü oluşturmaktadır. Bunlara ek olarak ise göçü; amaçları, nedenleri, hedefe varılmakta kullanılan yöntemleri açısından değerlendirmek de ayrıca mümkündür. Göç, nedenleri açısından zorunlu veya gönüllü olarak gerçekleşirken amaçları bakımından ekonomik kazanç sağlama veya sığınma olarak, hedefe ulaşma sürecinde kullanılan yöntemler açısından ise yasal veya yasal dışı olarak gerçekleşmektedir (Yılmaz: 2014: 1686). Göç olgusu kapsamında yer alan bu kavramsal çerçevelere kısa olarak da olsa değinilmesi, çalışmanın baş rolünde yer alan göçmen kadınların geçirdikleri süreçleri ve bu süreç sonundaki toplumsal statülerini ayırt etmekte yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Bireylerin bulundukları ülkeden yani kaynak ülkeden, göç etmek istedikleri yerlere yani hedef ülkelere, kendi özgür iradeleri çerçevesinde harekete geçmelerine ve göç etmelerine çoğu zaman gönüllü göç denmektedir. Çoğu zaman göçmen (migrant) kavramı, gönüllü göçü gerçekleştiren bireye işaret etmektedir. Ancak gönüllülük esasını göç açısından keskin bir sınırla belirlemiş olmak küreselleşen modern çağ açısından oldukça güç bir durumdur. Gönüllü göçün nedenini, diğer göç türlerinin nedenlerinden daha ayrıştırıcı ve çeşitli olduğunu söylemek mümkündür. Gönüllü göçü bireyler genellikle yaşam kalitelerini arttırmak veya daha fazla fırsat erişimine ulaşabilmek amacıyla gerçekleştirmektedir. Bunun karşıtı bir durum olarak, bireyin kaynak ülkeden hedef ülkeye kendi arzusu dışında göç etmiş olması ise zorunlu göçü ifade etmektedir. Zorunlu göçler daha çok siyasi kaynaklı olan (Örneğin; siyasi iktidarın, hükümetlerin vatandaşlara karşı uyguladığı baskılar sonucu gerçekleşen göçler, savaşlar, soykırım, işkenceler, insani duruma aykırı hukuki cezalar vb.) durumlar bireylerin veya kitlelerin göç etmesini zorunlu kılmaktadır. 1980'li yıllardan itibaren tüm dünya genelinde zorunlu göç ve zorunlu göçmen sayısı giderek artmaktadır (Taştan, 2021: 94).

Göç, birey ve doğal kaynaklı nedenlerden dolayı gerçekleşmekle birlikte menşe toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik yapısından kaynaklı olarak da gerçekleşebilmektedir. Birey, göçü gerçekleştirdiği bölgede kısa süreli veya uzun süreli bir yerleşim süresi gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Yerleşim süresi bu anlamda göçü belirleyen önemli kriterlerden birisini de oluşturmuş olmaktadır. Bireylerin göç ettikleri yerlerde yerleşik olarak yaşamaya başlaması göç sürecinin kalıcı olarak gerçekleştiğini belirtmektedir. Buradaki önemli nokta göç kriterini belirleyen sürenin niceliğidir. Birey göç ettiği ülkeyi eğitim için, mevsimlik iş yapmak için veya sadece asıl hedefe ulaşma noktasında bir durak olarak yani transit bir yerleşim yeri olarak seçmiş olabilmektedir. Kısa veya orta bir zaman dilimini kapsayan bu süreç ise göçün kalıcı değil geçici olduğunu göstermektedir. Belirli bir amaç doğrultusunda gerçekleştirilen geçici göçler kimi zaman göçmenin maddi ve manevi

duygularını doyum noktasına ulaştırmada yeterli olmakta, bu durum sonucunda ise bireyin geçici olarak gerçekleştirdiği göç kalıcı hale dönüşmektedir (Taştan, 2021: 95).

Birey, sadece uluslararası göçü değil, yaşadığı toplumun değişen siyasal, ekonomik ve kültürel yapısından kaynaklı olarak ulus içi göçü de gerçekleştirebilmektedir. Kırdan kente göç eden bireyler bu durumu örneklendirmektedir. Türkiye'de modern sanayinin ilerleyiş göstermesi, ekonomik alanın kırdan kente doğru kaymasına sebep olmaktadır. Kırın-köyün yetersiz yaşam koşulları ve fırsat erişiminin olanaksız olması bireylerin kırdan kente göç etmesini yani iç göçü gerçekleştirmesini zorunlu kılmış durumdadır.

Göç edecek bireyin göç etmeye karar verme süreci, bireyin hedef ülkeye ulaşım serüveni ve göçün hukuki süreçleri hakkında bilgi vermektedir. Tekeliye göre (1975: 162) göç etmeyi planlayan kişi göç edeceği yere ilişkin sosyal, kültürel, ekonomik ve menşe ülkeye olan uzaklık-mesafe hakkında kendine yetecek gerekli ön bilgiye önceden sahip olmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte teknolojik gelişmelerin yaşanması, sosyalleşme ağlarının genişlemesi, ulus-ötesi iletişimin daha da kolaylaşması ve her şeyin bir klavye tuşundan çıkan ''tık'' sesine bağlı olması, birey açısından göç kararını alma sürecini daha da netleştirmekte ve hızlandırmaktadır. Bu anlamda, hareketi hedeflediği yere ilişkin kapsamı geniş bir bilgi birikimine sahip olan birey tam da bu noktada tüm zorlu sosyal ve psikolojik süreçleri kabullenerek yasal yahut yasal olmayan bir göç sürecine adım atmaktadır. Göçmen, herkes tarafından bilinen, erişebilirliği olan ve hukuki anlamda yasal olan yolları kullanarak bulunduğu coğrafi sınırlardan ayrıldığı takdirde düzenli göçü gerçekleştirmiş sayılmaktadır. Kişi, hayallerine kavuşabilmek amacıyla, daha iyi yaşam şartları ve daha erişebilir eşit fırsatları yakalayabilme arzusuyla çoğu zaman hedeflediği ülkeye yasal yollarla girmesi mümkün olmamasına rağmen yasal dışı yöntemler aracılığıyla (örn; sahte pasaport, sahte belge) hedeflediği ülkeye giriş yapmakta ve düzensiz göçü oluşturmaktadır (Şeker ve Uçan, 2016: 201). Düzensiz göçmen aynı zamanda, en başta yasal yollarla giriş yaptığı bölgede yasal kalış sürecini tamamlamasına rağmen ülkede kalmaya devam eden kişi konumunda da olabilmektedir.

Tüm dünyada artan gelir eşitsizlikleri, siyasi çatışmalar, dini ve etnik kökene dayalı ötekileştirilmeler vb. durumlar sosyal bir haraketlilik olan göç olgusunu beslemekte, sürekli olarak canlı tutmakta ve bireyler açısından zorunluluk oluşturmaktadır. (Çokyaman, 2020: 7). Göç etmek, bireyin bildiği yaşadığı bir coğrafyadan ayrılmak, içselleştirdiği sosyal ve kültürel değerlerden uzaklaşmak oldukça zorlu bir süreci ifade etmektedir. Uluslararası göçler ve ülke sınırları içerisinde gerçekleşen göçler, nedenleri bakımından birbirinden farklılık gösterseler de bu farklılıkları keskin olarak ayrıştırmak mümkün olmamaktadır. Tamer (2020: 2812) göçün nedenlerini genel olarak dört temel unsura ayırmaktadır. Bu unsurlar bağlamında bireyler göçü, ekonomik temelli olarak, siyasal nedenli ve sosyokültürel nedenli ve doğal olaylardan kaynaklı olarak gerçekleştirmektedir.

Liberal politikaların uygulanması ve bu politikalara duyulan güvenin artması, çok uluslu şirketlerin piyasalarda egemen olması kapitalistleşmenin ve sömürgeciliğin artması, gelişmemiş veya gelişmekte olan toplumlarda artan gelir ve ekonomik eşitsizlikler, bireylerin ekonomik temelli göç etmesini zorunlu kılan önemli unsurları

oluşturmaktadır. Bireyler yaşamlarını daha kaliteli ve güvenilir bir biçimde idame ettirebilmek amacıyla göç etmeyi bir çözüm yolu olarak görmektedirler. Burada birey kendisine uygun istihdam alanına kavuşabilmek umuduyla zorlu bir süreç olan ulus aşırı göçü gerçekleştirmektedir. Başka bir deyişle, küreselleşme ve kapitalizmin etkisiyle bireyler, sınırları aşarak farklı medeniyetlerin iş gücünde yer alabilmek amacıyla göç etmektedirler. Tamer de (2020: 2812) göçün ekonomik nedenleri kapsamına makroekonomik değişkenleri yerleştirerek istihdama, enflasyona, büyüme oranlarına ve ülkelerin ödeme tablolarına vurgu yapmaktadır.

Bireylerin göç etmelerinin bir diğer nedeni ise siyasi olaylardır. Tamer, göçün siyasal nedenlerinden bahsederken burada, ülkeler arası gerçekleşen savaşlara, iç savaşlara mevcut baskıcı rejimlere ve bazı siyasal gelişmelere değinmektedir. Kişiler genel anlamıyla siyasal nedenlere bağlı olarak gelişen göçleri daha çok güvenliklerini sağlayabilmek amacıyla gerçekleştirmektedirler.

Ekonomik ve siyasal nedenlerin haricinde bireyler ikamet bölgelerini, sosyal ve kültürel yetersizliklerinden kaynaklı olarak da terk edebilmektedirler. Kişiler ülkelerinde yetersiz gördükleri sosyal ve kültürel unsurlara (eğitim, sağlık, nüfus yapısı, kültürel ve sanatsal değerler (tiyatro, resim, müzik vb.) daha gelişmiş bir ülkede kavuşabilmeyi ve bu eksiklikleri kendi yaşamında giderebilmek arzusuyla göç edebilmektedirler.

Son olarak ise bireyler, tüm bunların haricinde doğal nedenlerden kaynaklı olarak yer değiştirme eylemini gerçekleştirmektedirler. Doğal nedenleri oluşturan birçok doğa olaylarından bahsetmek mümkündür. Örneğin; fay hatlarının geçtiği ülkelerde meydana gelen şiddetli depremler, erozyonun olması, küresel ısınmanın etkisinin yoğun olarak göstermesi ve bununla ilintili olarak susuzluğun yaşanması, kişilerin doğal sebepli olarak göç etmesini zorunlu kılmaktadır. Bu anlamda kişilerin veya grupların göç etme eylemini gerçekleştirmelerinin tek bir sebebi olduğunu ifade etmek mümkün değildir.

1.3.2. GÖÇ TEORİLERİ

Sosyal bir hareketlilik olan göç, farklı nedenlere bağlı olarak gelişen bir olguyu ifade etmektedir. Sosyal bilimcilerin göçün nedenlerine, amaçlarına ve niteliklerine yönelik birbirinden farklı kuramlar ortaya koymaya çalıştıkları dikkat çekmektedir. Ortaya atılan bu kuramlar, gerçekleştirilen göçleri daha iyi anlamamız açısından sosyal araştırmacılara kaynak oluşturmaktadırlar. Dönemleri itibariyle farklı kategorilerde yer alan bu kuramlar, yapılan çalışmalarda genel olarak "Erken Dönem Göç Teorileri ve Çağdaş Göç Teorileri " başlıkları altında incelenmişlerdir. Erken dönem göç kuramları içerisinde birinci olarak kuramına yer verilen sosyal bilimci Ravenstein'dir. Ernst George Ravenstein öncelikli olarak birincil göç çalışmasında, 1871 ve 1881 İngiliz nüfus sayım ve doğum yeri çizelgelerinden faydalanmıştır. Daha sonrasında ise çalışmasına ilişkin eksik verileri 1885 yılında tamamlayarak çalışmasını toplamda yedi kanundan oluşacak şekilde bir teori olarak literatüre kazandırmıştır (Taştan, 2021: 103). Gerçekleştirilen bu çalışma ve elde edilen bulgular sonucunda oluşturulan bu teori kendisinden sonra yapılan diğer çalışmalara da kaynak sağlamış durumdadır. Ravenstein'ın 1885 ve 1889 yıllarında yayımlanan ve oldukça önemli olan bu çalışması, göç ve mesafe, göç ve basamakları, yayılma ve emme süreci, göç

zincirleri, doğrudan göç, kır- kent yerleşimcileri farkı ve kadın erkek farkı olmak üzere toplamda yedi kanunu içermektedir. Yapılan incelemeler sonucunda Ravenstein'ın bu kanunlarının birbirinden tamamen bağımsız olmadıkları hatta ilk dört kanunun bir önceki kanunu da destekler ve öncüler nitelikte meydana geldiği sonraki üç kanunun da birbirine bağımlı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Ravenstein ele almış olduğu birinci kanununda kişilerin göç etmek için genel olarak daha kısa ve yakın olan mesafeleri tercih ettiklerini ancak ve ancak bireylerin seçici olarak uzak mesafeleri tercih etme sebeplerinin sanayi ve endüstri merkezlerindeki iş imkanlarından kaynaklı olarak gerçekleştirilebildiğini dile getirmektedir. Ele almış olduğu ikinci kanunda ise aslında göçün sonsuz gerçekleşen ve dünyanın göç edilen bölgelerin tamamında keskin bir şekilde hissedilen bir hal aldığını ifade etmektedir. Burada daha çok kırsal ve kentsel alana yapılan göç olgusu söz konusu olmaktadır. Kırsal alanda yaşayan bireyler sanayinin merkezi haline gelen kentlere göç ettiklerinde terk ettikleri noktalarda boşluklar oluşmaktadır. Oluşan bu boşluklar, kırsalın daha uç noktalarında yaşayanlar tarafından göçler aracılığıyla doldurulmaktadır. Söz konusu olan durum bitmeyen bir göç hareketliliğine sebep olmaktadır.

Üçüncü kanunu oluşturan yayılma ve emme süreci, yine bu kanunlardan çok da bağımsız değildir. Göçmenler, sanayinin sunduğu imkanlardan daha fazla kar elde etme amacı gütmektedirler. Burada göç etmenin temel sebebi daha iyi bir yaşam standartına kavuşmaktır. Gelişen sanayileşme sonucunda oluşan işgücü açığı ise merkez kentlere göç eden bu göçmenler tarafından karşılanmakta yani emilim gerçekleşmektedir.

Dördüncü kanununda Ravenstein göçün zincirleme olarak gerçekleştiğini savunmakta ve her gerçekleşen göçün ardından bu göçü tamamlayan farklı bir göç dalgasının daha meydana geldiğini ifade etmektedir.

''Doğrudan göç'' olgusunun yer aldığı beşinci kuramında Ravenstein, bireylerin göç etme süreçlerinde herhangi bir aşamalılığın söz konusu olmadığına vurgu yapmaktadır. Bahsi geçen ilk dört kanununda göçün aşamalılığına ve basamaklı oluşuna vurgu yapan Ravenstein bu ve bundan sonraki kanunlarında göçün doğrudanlığına vurgu yapmaktadır. Altıncı kanununda ise göç eylemini daha çok kırsal kesimde yaşayan bireyler tarafından gerçekleştirildiği sonucuna varılmaktadır. Yedinci ve son kanununda Ravenstein göçü gerçekleştiren kişilerin cinsiyetlerine dair niteliksel bir farklılık olduğunu belirtmektedir. Bu kanun çerçevesinde, göç sürecinin kadınlar tarafından erkeklere oranla daha fazla şekilde gerçekleştirildiği ve kadınların göç etme eğilimlerinin erkeklerden daha fazla olduğu durumunu belirtilmektedir. Bu bilgiye ek olarak Adıgüzel'in de belirttiği üzere (2019: 27) kadınlar göçü daha kısa mesafeli bölgeler çevresinde gerçekleştirirken erkekler göçü daha uzun mesafeli bölgeler arasında gerçekleştirmektedir.

Erken dönem göç teorileri çerçevesinde incelenen bir diğer sosyal bilimci Everett Lee ve onun göç kuramıdır. Lee ele almış olduğu kuramında bireylerin göç etmelerini sağlayan ve ikamet ettikleri bölgelerden ayrılmalarına neden olan, bu bölgelere ait mevcut itici faktörlere ve bunun karşıtında ise bireylerin yerleşmek istedikleri bölgelerin neden yaşanmak için arzulanan bir alan olduklarını temellendiren çekici faktörlere değinmektedir.

Bu faktörlere değinmeden önce göç çalışmalarına önemli katkı sağlayan ve Ravenstein ’den sonra çalışmalarıyla gün yüzüne çıkan Stouffer'in göç ile ilgili önemli savlarına değinmek anlamlı görülmektedir. Samuel A Stouffer, göç etmenin başlangıç noktasıyla hedef nokta arasındaki mesafenin aslında çok da önem arz etmediğine vurgu yapmaktadır. Ona göre hareketlilik ve mesafe arasında mutlak bir doğru orantıdan bahsetmek mümkün değildir. Bunun karşıtı olarak ortaya attığı görüşte ise hedef bir ülkeye gidilecek göçmen sayısı ile varılacak merkezdeki fırsatların sayısı doğru orantılıdır (Ihlamur-Öner ve Şirin-Öner, 2015: 31). Buna bağlı olarak Stouffer bu doğru orantı karşısında göç edecek kişi sayısı ile hedef bölgedeki "müdahil fırsat" sayısı arasında ise ters orantı kurmaktadır.

Lee, Stouffer'in de çalışmalarından faydalanarak insanların menşe ülkeden hedef ülkeye göçü gerçekleştirmelerinin nedenini dört ana kategori ile açıklamaktadır. Bu kategori içerisinde menşe (kaynak) bölge ile ilgili faktörler, hedef (gidilecek yer) bölge ile ilgili faktörler, işe karışan engeller veya müdahil fırsatlar ve kişisel faktörler yer almaktadır. Lee, insanların göç etme nedenlerinin altında "itici ve çekici" faktörlerin etken olduğunu belirtmektedir. Ihlamur-Öner ve Şirin-Öner'in aktarımıyla (2015: 31) kaynak bir ülkenin demografik yapısı ve büyümesi, yaşam standartlarının beklentinin altında veya kötü olması, ekonomik olarak eşit dağılımın ve kaynakların söz konusunun olmaması, mevcut siyasal rejimlerin baskı uygulaması ve genel bir ifadeyle olumsuz yaşam şartlarının olması kişinin menşe ülkeden ayrılmasını sağlayan itici faktörler olarak kabul edilir iken; hedef ülkedeki işgücü açığı ve eksik işgücüne olan talebin fazla olması, eşit fırsatlara erişim ve siyasal baskının yani otoriter rejimin olmadığı veya etkisinin daha az hissedildiği ülkeler ise göç edilecek yer bakımından çekici bir özellik taşımaktadır (Castles ve Miller, 1998). Taştan, ele almış olduğu göç ve kadın çalışmasında (2021:107) Lee'nin ortaya koyduğu itici ve çekici faktörlere ilişkin bilgileri derinleştirerek bu faktörlerin sosyal gerçekliklere dayandırılması gerektiğinin ve itici ve çekici faktörlerin bireyler ve gruplar açısından farklılık gösterebileceğini vurgulamaktadır. Bir kişinin kendi açısından neyi temel alarak göç etme kararı verdiğine ilişkin ince detaya odaklanmak, göçün birey tarafından gerçekleştirilmesinin asıl nedenine ilişkin daha somut bir bilgi etmeyi mümkün kılmaktadır.

Lee'nin çalışmalarında eksik görülen noktalara önemli katkılar yapan William Petersen ise göç etme kararında ekonominin önemli bir etken olduğunu buna dayanak olarak da bir bölgede yaşayan tüm insanların olumsuz şartlara rağmen hepsinin göç etme kararını almadıklarını göstermektedir (Taştan, 2021 :108). Petersen göçün nedenlerine ilişkin bizlere sunduğu çalışmasında göçün beş farklı tipinden bahsetmektedir. Bunlar: ilkel, zoraki, serbest ve kitlesel göçlerdir (Yalçın, 2004: 14-17; akt., Adıgüzel, 2019: 28).

Kategorinin birinci tipinde yer alan ilkel göç, bireylerin zorlu doğa şartlarından kaynaklı olarak meydana getirdiği göç tipidir. Petersen göçebe yaşam süren veya dönemlik göç eden göçmenleri de bu göç tipi içerisinde değerlendirilmektedir. Bahsi geçen bu göç tipi içerisinde bireylerin göç etme nedenleri genel olarak olumsuz hava koşulları, mevsim yapısı, kuraklık vb. olarak kabul edilmektedir.

Zoraki olarak gerçekleşen ikinci göç tipinde ise bireyin göç etmesindeki itici faktör doğa değil doğanın dışında gerçekleşen ve genelde sosyal veya siyasal rejimin otoritesinden kaynaklı olan bir faktördür. Petersen bu göç içerisinde göçü gerçekleştiren kişinin göç etme kararında aktif mi yoksa pasif olarak mı bir rol üstlendiğini ayırt etmeye çalışmaktadır. Onun bu ayırt etme biçimde pasif olarak yer alan bireylerin çoğu zorla yerlerinden edinen kişileri temsil ederken yönlendirme vasıtasıyla göç eden kişiler ise göç etme sürecinde aktif olan kişileri temsil etmektedir.

Üçüncü olarak ele alınan göç tipi ‘‘serbest göç’’ tür. Burada bireylerin göç etme nedenleri daha çok bireysel kaynaklıdır. Bireyler kendi istek ve arzuları doğrultusunda bulundukları yerleri terk etme kararı almaktadırlar. Son göç tipinde ise Petersen bireysel göçlerden değil kitlesel göçlerden bahsetmektedir. Fakat buradaki kitlesel göçler olumsuz bir göç sürecini ifade etmemektedir. Kendi istek ve arzuları doğrultusunda daha iyi bir yaşam standartına kavuşmak nedeniyle göç eden kişiler gelişen teknoloji ve iletişim araçları vasıtasıyla geride kalan bireylere gittikleri ülkelerin sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik yapısı ile alakalı ön bilgi sunmaktadırlar. Bireyler açısından çekici bir nitelik kazanan bu ön bilgiler sayesinde kişiler göç etmeye karar verebilmektedirler. Bu kararın sonucunda ise kitlesel bir göç hareketliliği söz konusu olmaktadır.

Başta da belirtildiği gibi göçlerin niteliklerine ilişkin kapsamlı bilgilerin yer aldığı kuramlar iki başlık altında yer almaktadır. Erken dönem göç teorilerinin yanında ekonomik temelli olan çağdaş göç kuramları da söz konusudur. Makro ve mikro düzeyde ortaya konulan neo-klasik ekonomi teorilerinde ekonomistler genel olarak göçün nedenini ekonomiye dayandırmaktadırlar. Göç alan ve göç veren ülkeler arasında eşit olmayan sermaye ve ücret farklılıkları bireylerin işgücünde alan işgal edecekleri yerlere göç etmelerini sağlamaktadır (Tekeli, 159). Bireyler işgücünün düşük ücretli olduğu kaynak ülkelerden işgücünün daha yüksek ücretli olduğu hedef ülkelere doğru uluslararası göçü gerçekleştirirler (Ihlamur-Öner ve Şirin -Öner, 2015: 32). Mikro düzeyde bir değerlendirmenin de ayrıca ekli olduğu bu teoride yine bireylerin göç etme nedenleri ekonomik temellidir. Bu değerlendirme çerçevesinde bireyler göçü, daha fazla kar elde etmek amacıyla gerçekleştirirler.

Yeni ekonomi kuramında ise göç kararı genel anlamı itibariyle sadece bireyler tarafından kişisel olarak alınan bir kararı değil aile fertlerinin de bu karar mekanizmasında etkin rol oynadığı bütüncül bir süreci yansıtmaktadır. Aile bu ortak kararı çoğunlukla gelir seviyelerini arttırma arzusuyla almaktadırlar.

1979'lu yıllarda Michael J. Piore tarafından ortaya atılan ikili iş gücü veya ikiye bölünmüş emek piyasası kuramında Piore kapitalizme vurgu yaparak bu kuramındaki varsayımının hedef ülke ya da diğer bir ifadeyle gelişmiş ülkedeki işgücü talebinin sürekli var olduğunu belirterek temellendirir (Ihlamur-Öner ve Şirin-Öner, 2015: 33). İkili işgücü piyasasında, emek ve işgücü piyasası ikiye ayrılmış durumdadır. Bu ayrımı ortaya koyan nitelik işin birincil mi yoksa ikincil sektörümü işaret ettiğidir. Birincil sektör, genel olarak formel olanı işaret etmektedir. Yani bireylerin yasalara uygun sosyal güvencesinin olduğu ve çalışma koşullarının daha iyi olduğu sektör, birincil sektör olarak kabul edilmektedir. Bu sektör alanında daha çok hedef ülkenin yerli iş gücü bulunmaktadır. İkincil sektör ise enformel alanı işaret etmektedir. Bu alan yoğun

ve ağır olarak çalışacak vasıfsız iş gücüne ihtiyaç duymaktadır. Çoğunlukla sosyal güvencenin mevcut olmadığı bu ikincil sektörü emek gücünü yoğun olarak kullanan göçmen işçiler işgal etmektedir. Adıgüzel 'in bu alana aktardığı ek bilgiye göre ise (2019: 31) emek piyasasındaki bu ikili ayrışmada rekabet, toplumsal cinsiyet ve etnisite de önemli bir rol oynamaktadır (Güllüpınar, 2013: 110).

Küresel bağlamda gerçekleşen göçlerin nedenleri ve bu göçlerin dinamiklerini anlamaya yardımcı olan bir diğer kuramsal yaklaşım ise ülkelerin merkez ve çevre olarak farklı kategorilendiğini belirten "Dünya Sistemleri Kuramı" dır. 1974'te Immanuel Wallerstein ve arkadaşları tarafından geliştirilen ve daha çok sosyalist bir bakış açısı ile ortaya konan bu kuram merkez ülkeleri kapitalist ve kolonyal toplumlar olarak, çevre ülkeleri ise gelişmemiş veya az gelişmiş kapitalist olmayan ülkeler olarak kategorilendirerek merkez ülkelerin çevre ülkelerine sömürge ağlarını atmaya başlamasıyla çevreden merkeze gerçekleşen uluslararası göçün tezahür ettiğini dile getirmektedir (Abadan-Unat, 2017: 61).

Ele alınan bu kuram çerçevesinde uluslararası gerçekleşen göç, kapitalist sistemin kolonyal devletlerin ve uluslararası şirketlerin çevre ülkelerinde yuva kurmaları sonucunda kendiliğinden meydana gelen bir hareketliliktir. Ekonomik üretim sürecinin küreselleşmesinin bir sonucu olarak çevre ülkelerinin emek gücü, üretim biçimleri ve üretim süreçlerinin tamamı merkez ülkeler tarafından kontrol altına alınmaktadır. Bu durum sonucunda ise uluslararası göç hareketliliği oluşmaktadır. Abadan-Unat'ın ifadeleriyle (2017: 62) merkez kapitalist ülkeler çevre ülkelerde oluşturdukları şirketler aracılığıyla geleneksel üretim mekanizmalarını ve üretim biçimlerini yerli sistem açısından olumsuz etkilemektedir. Oluşturulan bu sanayi şirketlerinde iş gücüne olan talep artmakta ve bu talep çoğunluklu olarak daha kötü şartlar için uygun görülen kadınlar tarafından karşılanmaktadır. Ucuz ve yoğun emek potansiyeli olarak görülen bu iş gücü sayesinde yerel işgücü ücreti daha da azalmakta ve bu durum yerel piyasanın kötü etkilenmesine sebep olmaktadır. Bu bakış açısına göre erkek işgücü açıkta kalmakta ve oluşan bu dengesizlik sonucunda küresel bir göç meydana gelmektedir. Sonuç olarak bu kuram bağlamında uluslararası göçün ortaya çıkma nedeni küresel bir ücret veya istihdam oranındaki dengesizliklerden bağımsız olmasa da temel nedeni aslında küreselleşen dünya ekonomisindeki kapitalistleşme ve sömürgeciliktir.

Burada göçün niteliğine yönelik bilgi veren İlişkiler Ağı (Network) kuramında ise uluslararası göçün bir süreklilik kazandığı ve bu ağ çerçevesinde göçün gerçekleştirilmesinin zorlu yönlerinin hafifleştirildiği ifade edilmektedir. Göçmen ilişkiler ağı, kaynak ülkeden hedef ülkeye gelen göçmenlerle, bu ülkede yer alan ve daha önceden göç etmiş eski göçmenler arasında ya da göçü yeni gerçekleştirilmiş bireylerle hedef veya kaynak ülkede yer alan ve göçmen olmayan bireyler arasında kurulan sosyal bir ağı temsil etmektedir. Aynı zamanda uluslararası bir iletişimi temsil eden bu ağ, uluslararası göçün gerçekleşmesine yönelik özendirici bir etki yaratmaktadır. Göç etmenin maddi güçlüğü, göç etme sürecine ilişkin alınan kararların zorluğu, göçün zorlu biçimlerde gerçekleşmesi durumu ve bireyin göç edeceği yerlere ilişkin kafa karışıklıkları göçmen ilişkiler ağı sayesinde daha az sıkıntıyla çözüme kavuşmaktadır. Böylece göç sürekli olarak gerçekleşen ve canlılığını yitirmeyen bir sürece dönüşmektedir.

Abadan -Unat 'ın aktarımıyla (2017: 64-65) Patricia R. Pessor, göç kuramlarında yer almayan ve göçmen kişilerin niteliğini yansıtma noktasında önemli bir eksiklik oluşturan toplumsal cinsiyete vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda kadınların daha fazla göçü gerçekleştiren bireyler olduğuna ve bu durumun aslında ataerkil toplum yapısı ile çatışan bir sürece işaret ettiğine yönelik çalışmalar söz konusudur. Kadınların göç hareketliliği içerisinde aktif rolde olmaları ve kazanç elde etme arzularını yerine getirmek amacıyla göçü gerçekleştirmeleri, kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bazı farklılıkları gündeme getirmektedir. Ancak, bu göç sayesinde kadının toplumsal yapı içerisindeki konumunun iyileştiğine veya kadının tam olarak özgürlüğüne kavuştuğuna ilişkin bir gelişmenin olduğuna dair net görüşü yansıtan bir çalışma bulunmamaktadır.

Göç etme kararını almış olan bireyler hedef ülkeye ulaşmak amacıyla legal veya illegal olan tüm kapıları zorlamaktadırlar. Küreselleşmenin etkisiyle daha da artan göç hareketliliği karşısında göçmen adayı olan bireylerin, göçü sağlıklı bir şekilde geçireceklerine dair umutlarını arttıran illegal yapıların bu süreçte ortaya çıkması da ayrıca söz konusudur. Göçmen adayı olan bireyler, sistemi illegal olarak kurulmuş ve belirli bir hizmet ücreti talebinde bulunan bu yapılar aracılığıyla çoğu zaman sahte evraklara, kimliklere, vize ve pasaportlara sahip olarak sorunsuz bir şekilde hedef ülkeye ulaştırılmaktadırlar. Bireyler göç sürecini en sıkıntısız şekilde atlatabilmek amacıyla bu yapıların talep ettikleri hizmet bedelini pazarlıksız bir şekilde kabul etmek zorunda kalmışlardır. Bu durum göçmenlerin daha yolun en başında iken sömürülmeye başlandıklarının önemli bir göstergesidir. Bunun karşıtı olarak ise bireylerin göç etme sürecinde sömürülmelerine karşıt olan bireyleri hukuksal bağlamda aydınlatmaya çalışan ve göç etme sürecine ilişkin destekleyici olumlu bilgiler sunan kurumların hizmetleri de söz konusu olmaktadır. Bu anlamda artan göç hareketliliğinin daha kuramsal bir hal aldığını söylemek mümkündür.

Genel olarak göç eden bireyler hedef ülkelerde belirli bir iş kolunda yer almak amacıyla o ülkeye göçü gerçekleştirirler. Bu noktada küreselleşen iletişim ağlarının etkisinin oldukça fazla olduğunu belirtmek anlamlıdır. Hedef ülkelerde mevcut bazı iş kollarında oluşan boşluklar kimi zaman göçmenlerin kendi istekleri kimi zaman ise hedef ülkelerin göçmenleri teşvik edici politikalarıyla doldurulmaya çalışılmaktadır. Kümülatif nedensellik kuramı kapsamında ele alınan bu içerik, belirli bir iş kolunda yoğunlaşan bireylerin bu işi "göçmen işi" olarak adlandırılmasına sunduğu katkıyı ele almaktadır. Göçmen işi olarak kabul edilen iş alanları mevcut toplumun yerli iş gücü tarafından benimsenmemekte ve alan istendiği oranda işgal edilmemektedir. Çalışmada söz konusu olan göçmen kadınların yaptıkları işlerin çoğu da bu anlamda niteliği bakımından göçmen işi olarak kabul edilmektedir.

Dünyanın merkezi konumunda olan ve jeopolitik açıdan önemli bir coğrafi bölge olan Türkiye hem düzenli göçün hem de düzensiz göçün gerçekleştirildiği bir yaşam alanını oluşturmaktadır. Daha genel olarak Türkiye, bağımsız ülkelerden gelenler tarafından bir hedef ülke olarak görülürken Batı ülkelerinde kalıcı bir yaşam sürdürmek isteyen kişiler için ise bir transit ülke yani asıl hedefe ulaşma esnasında misafirperverlik yapacak geçici bir yaşam alanı olarak kabul edilmektedir. Bu anlamda Türkiye düzenli ve düzensiz göçlerin yoğunluklu olarak yaşandığı bir ülke konumundadır. 1920'li yıllardan 1980'li yıllara değin Türkiye'ye Türk ve Türk

kültürüne ve değerlerine bağlı toplulukların ve kişilerin yerleşmek amacıyla devletin izni ve bilgisi dahilinde insanlar yerleşmiş durumdadır. 1980'li yıllardan itibaren Türkiye daha çok düzensiz göçlerin odağında yer almış durumdadır. Bu tarihten itibaren Türkiye yalnızca Müslüman ve Türk kökenli insanların değil yabancı uyruklu bireylerin de göç etmeyi tercih ettikleri bir ülke konumunda olmaktadır. Bu gelişmenin yaşanmasında neoliberal politikaların Türkiye tarafından da benimsenmeye başlanması, Türkiye'nin kapitalist yabancı yatırımcılara kullanışlı bir pazar haline getirilmesi ve yabancılaşan işgücü piyasası etkili olmaktadır.

Buna ek bilgi olarak ise 1980'lerin sonunda Türkiye Bulgaristan'ın politik baskılarından kaynaklı olarak ülkelerini terk eden vatandaşların göçüne uğramıştır. Bununla birlikte yine Türkiye bulunduğu coğrafi konumdan kaynaklı olarak çevresindeki ülkelerde yaşanan sosyal, siyasal ekonomik ve kültürel gelişmelerden oldukça hızlı haberdar olmakta ve sonuçlarından daha hızlı biçimde etkilenmektedir. Bu gelişmelerin önemli sonuçlarından olan göç hareketliliğinden Türkiye'de nasibini almaktadır. Hatta çoğu zaman Türkiye, kitlelerin göç ettikleri birincil ülke haline gelmiş durumdadır.

Türkiye bu anlamda kaynak bir ülke konumunda olabileceği gibi bireylerin daha gelişmiş Avrupa ülkelerine geçişinde bir alan yaratacak transit ülke konumunda da olabilmektedir. Bu durum Türkiye'ye yapılan düzensiz göçlerin de artmasına sebep olmaktadır. Adıgüzel'in (2019: 89) geniş çaplı yapmış olduğu çalışması sonucunda Türkiye'ye düzensiz göçü gerçekleştiren ve 2018 yılında sayıları belirlenen göçmenlere göre Türkiye bu göçleri en fazla gelişmemiş ülkeler olan Afganistan, Pakistan, Suriye, Irak, Filistin ve Cezayir gibi yakın çevresinden almış durumdadır. Bu ülkelerde yaşanan olumsuz siyasi gelişmeler ve iç karışıklıklar buralarda yaşayan kişilerin Türkiye'ye düzensiz olarak göç etmelerine neden olmaktadır. Asya ülkelerinden göç eden bu düzensiz göçmenler genelde Türkiye'yi transit bir ülke olarak görmektedirler.

Bununla birlikte 1991 yılında SSCB'nin dağılması ve Doğu Bloğu ülkelerin bu dönemde mevcut olarak yaşadıkları köklü siyasi, ekonomi ve sosyal değişimler ve liberal etkinin yayılmaya başladığı yeni ekonomik güncellemeler bu ülkelerde insanların işsizlikle yüzleşmesine ve yoksulluğa mecbur bırakılmalarına bunun yanında ise yaşamak ve hayatlarını idame ettirmek için göçe zorunlu olmalarına sebep olmaktadır (Toksöz ve Ulutaş, 2011: 167). Göçü zorunlu olarak deneyimlemek mecburiyetinde kalan bu insanlar Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin katı göç politikalarından ve sıkı denetimlerin yaşandığı çalışma alanlarından kaynaklı olarak bu ülkelere göç etmek yerine göç politikalarının daha esnek olduğu enformel çalışma alanlarının daha geniş olduğu ve denetimin daha az sıklıkla yapıldığı Türkiye'yi yaşamak için daha uygun bulmaktadırlar (Toksöz ve Ulutaş, 2011: 167). Göç edenlerin net sayıları, geliş amaçları, nitelikleri, göç kriterlerini oluşturan göç ettikleri bölgede kalma süreleri veya göçe dair planlamaları hakkında ulaşılabilecek net bir bilgi söz konusu değildir (Erder, 2011: 199). Ancak bu gelişmelerin ardından Türkiye'ye Polonya'dan Azerbaycan'dan Özbekistan'dan Türkmenistan'dan Gürcistan'dan ve Ukrayna gibi doğu bloku ülkelerden birçok insan iltica etmek, bavul ticareti yapmak istihdamda kendisine uygun bir alan yaratmak amacıyla gelmiş durumdadır. İncelenen göç çalışmaları literatürü sonucunda elde edilen veriler, kadınların bu göç çemberi

içerindeki diliminin niceliksel olarak erkeklerden daha fazla yer kapsadığını göstermektedir. Göç sürecinde kadın yaşamında dair niceliksel ve niteliksel verilerle bunun yanı sıra göç eden kadının emek piyasasındaki yerine ve niteliğine dair bilgilere bir sonraki bölümde detaylı olarak yer verilmektedir.

1.4. GÖÇÜN FEMİNİZASYONU VE GÖÇMEN KADIN EMEĞİ

Göç ve göç kuramlarına ilişkin literatür çalışmalarının değerlendirildiği bir önceki bölümde göç, göçün nedenleri, etkileri, sonuçları ve bu durumun küreselleşmeyle ilişkisi herhangi bir cinsiyet belirtmeksizin değerlendirilmiştir. Genel olarak eril bir olguyu işaret eden göç sürecinin, aslında kadınlar tarafından daha fazla gerçekleştirildiğin kanıtları akademik araştırmalar tarafından son yıllarda ortaya çıkarılmıştır. Bu bağlamda ele alınan bu bölümde ise kadınların göç etme süreçlerine ilişkin deneyimlere, kadınları göç etmeye iten toplumsal dinamiklere, göç sürecinde ve sonrasında kadınların genel durumlarına, göç ettikleri ülkelerde kadınların daha çok hangi işkollarında nasıl yer aldıklarına ve göçmen kadının ekonomi piyasasında emeğinin kullanılma biçimlerine yer verilmeye çalışılmıştır. Göç sürecinin toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ne denli etkilediğini anlamlandırmak çabasıyla bu ve bundan sonraki bölümler de feminist bir perspektifle ele alınmaya çalışılmıştır.

Ulus devletlerin oluşması ve ulusal sınırların varlığı, küresel çapta meydana gelen ekonomik krizler, değişen toplumsal ve kültürel yapılar, toplumların maddi öğeleri içerisinde yer alan teknolojik ilerlemeler, uluslararası göçün kaçınılmaz olmasını sağlamaktadır. Bu kaçınılmaz son, göç meselesinin akademik çalışmalara konu olmasının da yolunu açmaktadır. Fakat erken dönem göç çalışmaları son dönem göç çalışanları ve feminist akademik çevre tarafından cinsiyet körü olması açısından olumsuz bir yönde eleştirilmektedir. Göç çalışmalarının eril bir olgu olarak kabul edilip değerlendirmeye alınmasında öncelikli olarak II. Dünya Savaşı sonrası Batı ülkelerine gerçekleştirilen işçi göçlerinin ilk olarak erkekler tarafından gerçekleştirilmesinin de etkisi bulunmaktadır. Buna ek olarak göçü gerçekleştirenlerin genel olarak erkekler olduğu düşüncesinin temelinde, kaynak ülkeden hedef ülkeye göç eden bireylerin yasal olmayan göç etme yöntemleri ve bu göçmenlerin kimliklerinin belirsiz, kayıtlarının ise cinsiyete göre düzenli tutulmaması bulunmaktadır.

1970-1980'li yıllara kadar yapılan göç çalışmaları kapsamında göçün öncelikli olarak ailede birincil konumda yer alan erkek tarafından gerçekleştirildiği dile getirilmiş ve bu çalışmalara konu olan erkeklerin aktif, kadınların ise edilgen konumda olduğu açıkça belirtilmiştir. Kadınların, önemli bir toplumsal olguyu oluşturan bu göç süreci içerisinde yan aktör olarak kabul edilmesinin en önemli sebebi mutlak bir eril bakış açısından kaynaklanmaktadır. Ataerkil toplum içerisinde kadının pasif, erkeğin ise aktif olduğu bilinmektedir. Aynı şekilde, ataerkil bir aile yapısında da erkeğin gerisinde olan ve tüm karar alma mekanizmalarında hiçbir yetkisi olmayan ve başroldeki erkeğin sözünden çıkmayan kadın profilinin bu anlamda göç sürecindeki aktif rolü de görmezden gelinmiştir.

1980'ler gibi yakın bir tarihte, ikinci dalga feminist hareketlerinin aracılığıyla kadınların görmezden gelinmesi sorgulanmaya başlanmış ve kadın göçü akademik çalışmalara konu edinilmiştir. Eril zihniyet tarafından kadın göçü çok uzun bir süre

yok sayılsa da insanlığın ilk tarihlerinden itibaren kadınların, göçü başrol olarak gerçekleştirdiği gerçeğini yok sayamamaktadır. Göç sürecinde kadının erkekten farklı konumuyla ve deneyimiyle ele alınıp incelenmesi gerektiğinin önemli olduğu düşüncesi 1975 ve 1980 yıllarında gerçekleşen uluslararası kadın konulu konferanslarda gün yüzüne getirilmiştir (Şeker ve Uçan, 2016: 206).

1980'lerin sonlarına doğru küresel anlamda toplumsal ve sosyo ekonomik dönüşümlerin yaşanmasının etkisiyle kadınların göç hareketliliği göç çalışmalarında kendisine yer bulmuş, bu hareketlilik çalışmalara konu olmuştur (Kaypak, 2017: 10). İlk dönem feminist göç çalışmalarında, kadınlar, göçü gerçekleştirmede başrol konumda fakat bu göç sürecinin mağduru olarak ele alınmıştır. Kaypak' ın aktarımıyla (2017: 10) bu feminist çalışmalarda göç sürecinde kadınların heterojen yapıları, iş gücü piyasasındaki konumları, göçün gerçekleştirildiği kaynak ülkeye bu kadınların katkıları, siyasi faaliyetlerdeki değişmeye başlayan etkinlikleri ele alınmıştır (Kofman, 2003: 3).

Tarihsel süreç içerisinde göç çalışmalarında kadının konumu ciddi anlamda bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. 1970-1980'li yıllarda Türkiye'de ele alınan göç çalışmalarında genel olarak Avrupa ülkelerine gerçekleştirilen işçi göçlerinin konu olduğunu görmekteyiz. Mevzu bahis olan bu göç çalışmalarında kadın çoğunlukla erkekten sonra, erkekle birlikte veya erkeğin arkasından göçü gerçekleştiren ve göç ettiği ülkede pasif konumda olan iş gücü piyasasına katılmayan ve ''erkeğin elini bekleyen'' mağdur durumda olarak yerini almaktadır. Buna karşın sonuçları ortaya koyan başka çalışmalar ise kadının artık sadece erkekle değil erkek olmadan da aktif bir şekilde özellikle ataerkil baskılardan kurtulmak amacıyla göçü gerçekleştirdiğini bizlere göstermektedir. 1990-2000'li yıllar gibi çok yakın bir tarihte göç çalışmaları toplumsal cinsiyet perspektifiyle ele alınmaya başlanmış ve bu çalışmalarla birlikte göçün daha çok kadınsılaştığı ve siyasallaştığı vurgusu yapılmıştır (https://strasam.org/ua-iliskiler/uluslararasi-sorunlar/uluslararasi-gocte-kadin-166).
Bu dönemden itibaren feminist teorisyenler göç çalışmalarına cinsiyetçi bir bakış açısı kazandırmış ve göçü gerçekleştiren göçmen kadınları bu çalışmaların odağında tutmuşlardır. Yapılan bu göç çalışmaları göçü gerçekleştiren bireyleri cinsiyetleri, yaşları, deneyimleri ve toplumda üstlendikleri rol ve konumları açısından farklılaştırarak ele almaktadır. Yakın dönemde ortaya konulan bu göç çalışmaları neticesinde göçmen kadınların göç etme sürecinde daha aktif, göç etmeye ilişkin karar almada daha birincil ve göç ettikleri ülkelerde iş gücü piyasasına katılımlarının daha yüksek olduğu sonucu ortaya konulmaktadır. Feminist çalışmalar, kadınların erkeklerden daha fazla göçü deneyimleyen kişiler olduklarını ve küreselleşmenin arttığı bu dönemde göçün kadınsılaştığını ortaya çıkarmaktadır.

Sovyet Rusya'nın 1991 yılında dağılmasının akabinde küresel bir ekonomik kriz meydana gelmiştir. Küresel gelişmelerin ve neoliberal politikaların etkinliğinin arttığı bu süreçte toplumda gelir eşitsizliklerinde meydana gelen dengesizlikler yoksulluğun da artmasına imkân sağlamıştır. Devam eden süreçte formel iş gücü piyasasına tam zamanlı olarak katılım sağlamak zorlaşmış bu durum erkeğin evin geçimini sağlamadaki rolünü yetersiz kılmıştır. Evin geçimini üstlenmek zorunda kalan kadın, bu sorunun çözümüne ilişkin çeşitli yollar bulma gayretine girmiştir. Yoksulluğun artması toplumda en fazla kadınları ve kadınlar gibi dezavantajlı ve

kırılgan grupları oluşturan diğer bireyleri (çocuk, engelli, yaşlı gibi) etkilemektedir. Yoksulluğun seviyesini azaltma ve evin geçimini sağlama derdinde olan kadın, çözümü genel olarak uluslararası göç etmekte bulmaktadır. Elbette ki kadınların göçü gerçekleştirme motivasyonları yalnızca evi geçindirebilme arzusunda bulunmamakta bunun yanı sıra maruz kaldıkları toplumsal cinsiyet temelli baskılardan da kurtulabilme ihtimalinde yatmaktadır. Benazır Ateş'in (2019: 61-67) de aktarımıyla küresel çapta yaşanan sosyal, siyasal ve ekonomik anlamda yaşanan dönüşümler ve bu dönüşümlerin olumsuz sonuçları aileye de yansımakta ve aile içi şiddettin ve boşanma oranlarının artmasına da sebep olmaktadır (Arabacı, vd., 2016: 133-134). Bütün bunlar kadının daha fazla göç sürecine etkin olarak katılım sağlamasına sebep olmaktadır. Bunların yanı sıra kadınların göç etme eğilimlerinin erkeklerin göç etme eğilimlerinden daha fazla olmasının bir diğer sebebi de hedef ülkenin iş gücü piyasalarındaki tabakalaşmanın cinsiyete göre oluşturulmuş olmasıdır (Ünlütürk Ulutaş ve Kalfa, 2019: 13-15). Kadın göçüne ilişkin yapılan araştırmalar, kadınların hedef ülkelerde de toplumsal cinsiyete dayalı rolleri yerine getirmeye devam ettiklerini bununla ilintili olarak da daha çok ataerkil zihniyette kadına uygun olarak kalıplaştırılan ''kadın işleri'' nde yer aldıkları sonucunu ortaya çıkartmaktadır. Hedef ülkelerin iş gücü piyasasındaki cinsiyete dayalı bu tabakalaşmada iş gücü açığı oluşmaktadır. Ev ve bakım hizmetleri kadın işi olarak görülen bu işlerin başında gelmektedir. Göçmen kadınlar hedef ülkelerdeki bu işgücü açığını doldurabilmek ve kazanç sağlayabilmek amacıyla göç etmektedir. Tüm bu sosyal, siyasal, ekonomik buhranların bütününü kapsayan toplumsal koşullar 20.yy'da uluslararası kadın göçünün zirveye ulaşmasına temel sağlamıştır. Yılmaz (2019: 384) tarafından elde edilen veriler doğrultusunda 30-60 yaş arasındaki kadınların çoğu kendilerinin ve ailelerinin ekonomik ve sosyal durumlarını iyileştirmek amacıyla ekonomik açıdan gelişmiş Avrupa ülkelerine göç etmeyi tercih ettiklerini göstermektedir. Yine yapılan göç çalışmaları, günümüzde kadın göçmen sayılarının erkek göçmen sayılarıyla başa baş gittiğini hatta göç eden bireyler arasında cinsiyete bağlı olarak kadınların yüzdece daha fazla payı oluşturdukları sonucunu ortaya koymaktadır. 1960'lardan itibaren uluslararası göç sürecinde kadın göçmenlerin niceliksel olarak artışı ve iş gücü piyasalarındaki emeklerinin niteliksel değerlendirmesi ''göçün feminizasyonu'' kavramını gündemde tutmuştur.

Göçün feminizasyonu kavramı sosyal bilimler literatüründe kendisine yer bulmuş çok taze bir kavramdır. Çalışmalara anahtar bir kelime olan bu kavram göç sürecinin her birey tarafından aynı şekilde deneyimlenmediğine ve göçü tecrübe etmenin kadın ve erkek açısından farklı oluşuna da vurgu yaparak bu cinsiyetçi bakış çerçevesinde göç olgusunun, siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan yeninden ele alınması gerektiğinin önemine vurgu yapmaktadır (Tukabaeva, 2015: 14). Bunun yanı sıra yine bu kavramın uluslararası göç sürecine aktif bir şekilde katılan göçmen kadın sayısının sayıca artmasına işaret ederek göç sürecinde kadın erkek oranının niceliksel olarak farklılaşmasına vurgu yaptığını bilmekteyiz.

Küresel ekonomik düzenlemelerin ve yapılandırmaların artmış olduğu 1990'lar sonrasında neoliberal politikaların etkinliğinin fazla olduğu görülmektedir. Bu düzenlemeler sonucunda gelişmiş kapitalist toplumlarda erkeklerin iş gücü piyasasındaki etkinlikleri azaltılmaya başlanmış, kadın emek gücüne olan talep ise arttırılmıştır. Gelişmiş kapitalist ülkelerde kadın iş gücüne olan talebin artması, yerli

iş gücünün ve erkeklerin üstlenmeyeceği düşük ücretli işte çalışacak kadın işgücü açığı oluşması ve değişen bu ekonomik süreçte toplumsal cinsiyete dayalı iş kollarının meydana gelmesi durumları göçün feminizasyonu sonucuna yansımıştır (Tukabaeva, 2015: 16).

Kapitalist devletlerce çalışma yaşamında kadın etkinliğinin arttırılmasındaki en büyük motivasyon elbette ki kadının toplum içerisinde güçlenmesine aracı olmak değildir. İstihdamda kadın emeğine duyulan ihtiyacın artma nedeni, kadın emeğinin daha kullanılabilir olmasından ve toplumsal cinsiyet mekanizmalarından kaynaklı olarak sömürülmeye daha müsait olmasından kaynaklanmaktadır.

Küresel düzlemde etki yaratan ve ekonomik yapılarının köklü değişime uğradığı Asya toplumlarında kadınlar mevcut düzenlerindeki sahip oldukları işleri kaybederek yoksullukla mücadele etmeye başlamışlardır. Kadınların işlerini kaybetmeleri sonucu olarak ise ‘‘işsizliğin feminizsyonu’’ kavramı da ortaya çıkmıştır. Küreselleşme sonucunda kendi ülkesinde örneğin; öğretmen, hemşire, ofis çalışanı olan bu kadınların çoğunun işsizlikle yüzleşmeleri söz konusu olmaktadır (Tukabaeva, 2015: 24). Kendi ülkelerinde mücadeleye devam edemeyen bu kadınlar kimi zaman ailenin ortak kararıyla kimi zaman ise bireysel olarak göç etmeye karar vermek zorunda kalmışlardır. Kapitalist devletler tarafından oluşturulan kadın iş gücü açığı, göç etmeyi bir yaşam mücadelesi olarak gören bu kadınlar tarafından doldurulmuştur.

İşgücü piyasaları gelişmiş kapitalist devletler tarafından işsizlikle yüzleşen ve yoksulluğun pençeleri ile mücadele eden bu kadınlar bakımından piyasalara katılımlarına kolaylaştıracak bir sistem olarak yeniden düzenlenmiştir (Öksüz ve Özgür, 2021: 57). Düzenlenen bu sistem içerisinde kadın emeği daha kullanışlı daha esnek daha ucuz ve daha görünmez hale getirilmiştir. Burada kadın emeğinin esnek oluşunun kapitalist sistemde birçok olumlu anlamı bulunmaktadır. Esnekleşen bu emekle birlikte kadınlar çoğu zaman kayıt dışı olan enformel sektörde yerini almakta ve emeği daha fazla sömürülen konumda olmaktadır.

Kadınların istihdamda erkeklerden daha rahat bir şekilde iş bulabilmelerinin sebebi işgücü açığını oluşturan işlerin daha çok ataerkil toplumlarda kadınla bağdaştırılan işler olmasından, sosyal güvenceden mahrum bırakılmasından, uzun çalışma saatine karşılık düşük ücretli olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda kapitalist toplumlarda kadın emeğinin istihdama katılımı arttırılırken erkek işgücüne duyulan ihtiyaç azalmıştır. Kadın emeğinin ucuz emek olarak işgücü piyasalarında kullanılıyor oluşu bu anlamda emeğin değersiz hatta görünmeyen konumda olması, çalışma düzeneği içerisinde kadının güvencesiz olarak yer alması ve işgücü piyasalarında açıkta kalan işlerin kadın işi olarak tanımlanması ve kullanılması durumları da kadın emeğinin bu sistem içerisinde feminizasyona uğradığını göstermektedir. Zurabishvili ve Zurabishvili'e göre (2010: 73-74) bu anlamda bir işin feminizasyonunun gerçekleşmesi için öncelikli olarak kadın emeğinin toplumsal süreç içerisinde aktif ve var olduğunun kabul edilmesi gerekmekte sonrasında ise hedef ülkede varlığı kabul edilen bu emek gücüne olan ihtiyacın artmış olması şartı koşulmakta bunlara ilaveten emeğin kayıt dışı yani görünmez olarak düzenlenmesi ve bu iş açığının yerine getirilmesinde kadının ailesine karşı sorumluluğunun artması

gerekmektedir (Öksüz ve Özgür, 2021: 57-75). Yoksul, kadın ve göçmen kesişimselliğinin bütün parçalarını kendinde birleştiren göçmen kadın emeği ele alınan bu bağlam çerçevesinde daha fazla değer kaybı yaşamaktadır.

Çoğu zaman kendisinin, ailesinin ve çevresindekilerin yaşam koşullarını daha iyi konuma getirebilmek umuduyla bildiği, tanıdığı, içinde yaşadığı toplumun sınırlarını aşarak hiç tanımadığı ve ‘‘yabancı’’ olduğu topraklara göç eden kadının bu zorlu süreci kadın açısından ‘‘*çoğu zaman güçlendirici olarak kabul edilebilmekte, toplumsal cinsiyet ilişkilerine bu durumun olumlu’’* katkı yaptığı düşünülmektedir (Tukabaeva, 2015: 25). Ancak bu durum kadının çoğu zaman daha fazla toplumsal cinsiyet eşitsizliğine maruz kalmasına emeğinin daha fazla insan tarafından sömürülmesine ve kadının konumunun hem ataerkil hem de kapitalist sistem tarafından daha aşağı çekilmesine sebebiyet oluşturmaktadır. Göçmen kadın emeğinin karmaşıklaşan bu durumunu daha yakından ve derinden kavrayabilmek adına Türkiye’ye göç eden kadınların göç ettikleri bu hedef ülkedeki emeklerinin hangi biçimlerde ve nasıl kullanıldıklarına odaklanmak bu emeği anlamak açısından önem taşımaktadır.

Küresel kapitalist toplum sisteminin toplumlar açısından zorunlu kıldığı göç sürecinden Türkiye'de nasibini almış durumdadır. Enformel sektörün yoğun olarak varlığını sürdürdüğü bir ülke olarak kabul edilen Türkiye, bu açıdan göçmen işgücünün kendisine yer bulduğu bir yuva haline dönüşmüştür. Bu anlamda Türkiye'de çalışma alanlarında kendisine iş bulan ve kanunların uygun gördüğü yasal çerçevede ülkede ikamet eden bireylerin yanı sıra çalışma izni olmadan yasadışı veya kayıt dışı olarak enformel sektörlerde çalışan göçmen bireyler de bulunmaktadır (Toksöz ve Ünlütürk Ulutaş, 2011: 168). Türkiye'de iş gücüne katılım sağlayacak göçmenlerin hangi alanlarda ne şekilde çalışmaya başlayacakları ve bu iş alanına yerleştirilecekleri durumu Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından değerlendirilmektedir. ÇSGB tarafından yabancılara verilen çalışma izinleri ele almış olduğumuz çalışma bakımından süreli veya süresiz çalışma izni olarak iki kademede değerlendirilebilmektedir. Süreli çalışma izni kapsamında 6535 sayılı uluslararası işgücü kanununa göre çalışma izin başvurusu olumlu olarak değerlendirilen yabancı kişilere en çok bir yıl süreyle çalışma izni verilmektedir (www.csgb.gov.tr). Bu süre, yabancı çalışanın yeniden başvurusu ile 3 yıla kadar da uzatılabilmektedir. Süresiz çalışma izin hakkı kazanan yabancı bireyin ise Türkiye'de en az 8 yıl çalışmış olması koşulu bulunmaktadır. 2017 yılından itibaren günümüze değin ikamet ve çalışma izniyle ülkemizde bulunan göçmen yabancı sayısı artmış durumdadır (www.goc.gov.tr). Yine bu kaynaktan elde edilen veriler doğrultusunda bu yabancıların daha çok sanayi ve turizm açısından önem taşıyan bölgelerde bulundukları sonucu ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de çalışma izninin olmasının birden fazla koşulu bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi göçmene istihdam sağlayacak işverenin göçmen adına bazı başvurularda bulunması ve göçmene istihdam sağlayabilecek bazı ekonomik koşulları taşıması gerekmektedir. Bu durum göçmen bireylerin işverene daha fazla bağımlı olması anlamını taşımaktadır. Ancak Türkiye’ye bakım ve ev hizmeti sunmak amacıyla gelen bireyler açısından işvereninin bu koşulları sağlaması şartı söz konusu değildir.

Elde edilen veriler bizlere sadece Türkiye'de kayıtları bulunan göçmenler hakkında bilgi vermektedir. Oysaki ülkelerarası giriş-çıkıştaki güvenlik ve denetim mekanizmalarının mevcut işleyişi ve iş gücü olarak ülkelerini terk eden bireylere enformel sektörde uygun çalışma ortamı sağlaması sonucu Türkiye'yi düzensiz göçün göbeğinde bırakmaktadır. Düzensiz göç kapsamında ülkelerini terk eden bireylerin net sayılarına bu anlamda ulaşmak çok mümkün değildir. Fakat yakalanan ve düzensiz göçmen statüsünde olan bireylerin nereden göç ettiklerine ve bu göçmenlerin cinsiyet ve yaşlarının hangi aralıkta olduğu verilerine sonradan ulaşılmaktadır. Bu bağlam doğrultusunda ülkemize düzensiz göçün en çok gerçekleştirildiği ülkeler sırasıyla Afganistan, Suriye, Filistin, Fas, Türkmenistan, Özbekistan, İran, Irak ve Doğu Bloğu ülkeleri kapsamında olan diğer ülkelerdir.

Bunun yanı sıra turist vizesine ihtiyaç duymadan kapı vizesi alarak ülkeye giriş sağlamaya çalışan birçok göçmen de bulunmaktadır. 5683 sayılı kanun gereğince kapı vizesi alarak ülkemizde kalabilme şartı 90 gün ile sınırlıdır. Belirtilen gün sayısını aşan bireyler kaldıkları gün kadar para cezasına tabii tutulmakta ve tekrar Türkiye'ye gelebilmeleri için en az 90 gün kendi ülkelerinde ikamet etmeleri şartı bulunmaktadır (https://www.mfa.gov.tr/yabancilarin-tabi-oldugu-vize-rejimi.tr.mfa). Yapılan araştırmalara göre ülkeye kapı vizesiyle girenlerin çoğu çalışmak amacıyla geldiklerinden dolayı ülkede bulunma sürelerini aşarak kayıt dışı göçmen statüsüne geçmektedir. Yabancıların tabii tutuldukları bu vize rejimleri düzensiz göçü engellememektedir. Türkiye'nin uygulamış olduğu göç rejimi hedefinde esas olarak ülkeye Türk kökenli bireylerin göç etmesini ve kalifiye göçmen işçi alımını artırmak bunun karşısında ise kayıt dışı çalışmayı ve düzensiz göçü engellemek vardır Ancak bu mevzuatın istenilen hedefe ulaştığı durumu yabancı göçmenlerin ülkeye giriş çıkışlarını sağlayan kontrol mekanizmalarının zayıf olmasından ve vize almada zorlaştırıcı herhangi bir prosedürün olmamasından kaynaklı olarak tartışmalıdır bu durum Türkiye'de enformel sektörün genişlemesine ve kayıt dışı olarak çalışmanın daha da kolaylaşmasına sebebiyet vermektedir (İçduygu, 2004: 25-36 akt., Dedeoğlu, 2011: 33). Düzensiz göçle birlikte genişleyen enformel piyasaya kayıt dışı göçmenlerin katılımları daha çok ev bakım hizmetleri ile turizm-eğlence sektörleri ile ve bunlara ek olarak tarım, inşaat ve tekstil sektörlerinde gerçekleşmiştir.

Hatta Türkiye'de uluslararası göç kanununda yapılan düzenlemelerin ve yaptırımların yetersiz kalışına ek olarak ülkede enformel sektörün yaygınlaşmaya başlaması ve daha yüksek maaş talebi bulunan yerli işgücü yerine emek yoğun ucuz iş gücüne olan talebin artması düzensiz göçün önünü daha da açmış durumdadır. Bu anlamda göçmenler genel olarak düşük ücretli fakat yoğun emek gerektiren iş piyasalarında yer almışlardır. Göçmenlerin bulundukları bu iş piyasaları genel olarak "imalat sanayi kapsamında yer alan konfeksiyon, giyim, gıda üretimi bunun yanında daha fazla erkeklerin bulunduğu inşaat sektörü, tarım, turizm, eğlence, fuhuş, ev ve bakım hizmetleri" olarak sıralanabilir (Toksöz ve Ünlütürk-Ulutaş, 2011: 170). Bu iş sektörlerinde yer alan bireylerin taşıdıkları toplumsal cinsiyet özellikleri göz önünde bulundurulduğunda kadınların daha çok "ev" ve "bedenleri" ile ilişkilendirilmiş işlerde yer aldıkları görülmektedir. Göçmen kadın işçilerin göçmen erkek işçilerle ortak noktaları olarak kabul edilen emeklerinin yoğun, ucuz ve kayıt dışı olmalarına ek kadın olarak daha fazla korunmasız olmanın dezavantajlılığı da söz konusudur. Cinsiyetçi bir iş bölümünün söz konusu olduğu bu süreçte göçmen kadınların erkeklerden daha

farklı olarak ev bakım hizmetlerinde fuhuş ve eğlence sektörlerinde yer aldıklarını ve bununla birlikte emeklerinin ve bedenlerinin daha fazla sömürülebilir olduğunu görmekteyiz.

Öncelikli olarak göçmen kadınların bu ülkelere gelişleri oldukça sorunlu bir alan konusudur. Kadınların çoğu hedef ülkelere kaçak yolla gelirken dil, yol, iz bilmeden gelmektedirler. Burada çeşitli alanlarda işlere yönlendirilirken kimileri bakım ve hizmet sektörlerinde, kimileri eğlence, kimileri ise fuhuş sektöründe yer almaktadırlar. Bu sektörlerde yer alan kadınların, erkeklerden farklı olarak emekleri ve bedenleri daha fazla sömürülmektedir. Kadınların emeklerinin ve erkeklerden daha farklı olarak bedenlerinin sömürüldüğü alanlara tek tek değinebilmeyi hedeflerken, öncelikli olarak neoliberal yeniden düzenlemelerin yapılması sonuçlarından biri olarak ortaya çıkan ve yerli kadınlar tarafından daha az olarak gerçekleştirilen ev içi hizmetlerinin göçmen kadınlar tarafından nasıl yerine getirildiği ele alınmaktadır.

Kaşka, (2005: 50; akt: Kurt, 2014: 42) küresel anlamda ev içi hizmetlerine olan talebin artmasını refah devletlerin küçülme yaşamaları sonucunda devletin bazı hizmetleri yerine getirmesi ile bakım hizmetlerinde iş açığının ortaya çıkmasına bağlamaktadır. Buna ilaveten yine bu iş gücüne olan talebin fazla olmasında ülkelerin demografik özellikleri de rol oynamaktadır. Ülke vatandaşlarının yaş ortalamalarının yüksek olması ülkenin yaşlı nüfusunun yoğun olduğunu göstermektedir. Bu durum bakım ve ev için hizmetlerinin genç bir kadın tarafından yerine getirilmesi gerekliliğini ortaya çıkartmaktadır. Bunlara eklemeli olarak yine Kaşka, kadınların işgücü piyasalarının çeşitli kollarında daha fazla yer almaya başlamaları sonucunda kendi özel alanlarındaki yerine getirilmesi gereken işlerde aksamaların olduğunu ve bunun sonucunda da aksayan bu ev işlerinin başka kadınlar tarafından yerine getirilmek üzere istihdam oluşturulduğunu belirtmektedir. İstihdam sağlayan işveren hem işlerinin yerine getirilmesini istemekte hem de bu işe en ucuz yolla çözmeyi arzulamaktadır işverenin bu isteğini yerli kadından ziyade göçmen kadın daha kolay bir şekilde yerine getirmektedir.

Bu anlamda yerli kadına ait olan fakat yerine getirilemeyen bu görev göçmen kadın tarafından üstlenilmiştir. Göçmen kadının emeğinin ucuz oluşu kayıt dışı olmasından kaynaklı olarak sosyal ve sağlık güvencelerinden yoksun kalma mecburiyeti ve yatılı olarak çalışmaya devam edebilme durumu bu işlerin göçmen kadınlar tarafından yerine getirilebilmesine mümkün kılmıştır.

Kadınların küreselleşme ve gelişen teknoloji sonucunda sosyal ağları artmış ve bu durum kadın göç akımlarını kolaylaştırmıştır. Göçün kadınlaşması toplumsal cinsiyet olgusuyla da yakından ilgilidir. Kendi ülkelerinde nitelikli işlere sahip olan bu kadınlar işlerini kaybetmiş ve göç ettikleri ülkeye toplumsal cinsiyetleriyle ilişkilendirilmiş olan ev hizmetlerini gerçekleştirmek için gelmişlerdir (Toprakçı-Altın, 2019: 15-17).

Demografik yapılardaki değişme nüfusun yaşlanması neoliberal düzenlemeler ev ve bakım hizmetlerinde işgücü piyasasının genişlemesine sebep olmuştur. Kadınlar açısından sosyal kültürel ekonomik ve toplumsal cinsiyete dayalı rollerdeki değişimler de orta üst sınıf kadın açısından bu iş gücü talebini güçlendirmiş durumdadır (Uğur ve Yanık, 2016: 67). Bu iş gücü piyasasının enformel oluşu ev ve bakım hizmetini yerine

getirecek olan kişinin emeğinin de ucuz ücretli oluşu anlamını taşımaktadır. Bu anlam doğrultusunda işveren bu işi yerine getirecek ücretli işçiye rahatlıkla ve düşük maaşlar sunarak ulaşabilmektedir. Ev ve bakım hizmetlerinin bu denli ucuz iş gücüne dayanmasının en önemli sebebi de kadınların ataerkil toplumda sahip oldukları toplumsal cinsiyete dayalı rolleridir. Normal seyrinde akan süreçte de ev ve bakım hizmetlerini kadınlar ücretsiz bir biçimde sonsuz olarak yerine getirmekte çünkü bu onların görevi olarak kabul edilmektedir. Yine aynı kabul bu işleri gerçekleştiren göçmen kadın işçi için de geçerli olmaktadır. Ülkemizde de ulusal veya yerel anlamda kadınların ev içi hizmetlerinde çalışmalarına dair herhangi bir açık ve net olarak belirtilen kanun veya düzenleme bulunmamaktadır bu durum ev içi bakım emeği sunan kadının daha da görünmez ve savunmasız oluşunu pekiştirmektedir. Bunlarla birlikte çalışma alanının kamusal olarak görünmeyişi kamusal ve özel alan ayrımının bulanıklaştığı bu çalışma alanının kayıt dışı olmasını da daha da mümkün kılmaktadır (Uğur ve Yanık, 2016: 67-69).

Küreselleşme sonucunda gelir eşitsizlikleri, işsizlik ve yoksulluk artmış durumdadır. Artan bu olumsuzluklar sonucu, kadınlar tüm bunlarla mücadele edebilmek için göç etmek durumda kalmışlardır. Göçmen kadınların göçleri daha çok geçici işçi göçü şeklinde kabul edilmekle birlikte göçmen kadınların genellikle vasfı ve iş güvencesi olmayan, bununla birlikte sürekliliği de olmayan özellikle ev ve bakım hizmetleri gibi yoğun emek süreçleri gerektiren çalışma alanlarında bulundukları söylenmektedir (Etiler ve Lordoğlu, 2010: 96-97; akt: Uğur ve Yanık, 2016: 71). Kadınların ev hizmetlerinin tercih etmesi toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümüyle de yakından alakalıdır. Bu anlamda kötü şartlarda düşük ücretli olarak da istihdam edilirler. Dış ülkelerden ülkemize bu göçü gerçekleştiren çoğu vatandaş komşu ülkelerimiz olan eski Sovyet ülkelerden gelmektedirler Gürcistan, Moldovya Türkmenistan, Kazakistan gibi ülkelerden gelen birçok kadın göçmen ülkemize turist vizesiyle giriş yapmakta yukarıda bahsi geçen iş kollarında geçici süreyle istihdam sağlamakta ve sonrasında tekrar ülkesine dönmektedir. Bu süreç sirkülatif olarak devam etmektedir. Bu göçler düzensiz göçleri oluşturduğu gibi literatürde tanımı yapılan mekik göçünü de oluşturmaktadır. Tüm bu zorlu süreçlere rağmen göçmen kadınların bu iş kollarında kayıt dışı ve yasal haklardan yoksun bir şekilde kalmaya devam etmelerinin en önemli sebebi yoksunlukla mücadele için ülkelerini terk eden bu kadınların gittikleri yerlerde bir de barınma ve beslenme dertleri ile uğraşmaktan kaçınma istekleridir.

Göçmen kadınlar göç ettiklerinde arkalarında da bir aile bıraktıkları durumları gözden kaçırılmamalıdır. Göç eden kadınların geride bıraktıkları ailesine (çocuk, anne, baba, hasta) de bir kadın bakmaktadır. Bu süreç hem göç eden hem de göç eden kadının ailesine hizmet sunan kadın açısından sorunludur. Her iki kadının bakım emeği de sömürülmüş durumdadır. Hoichschild bu durumu “küresel bakım zinciri" olarak da tanımlamaktadır (Yalçın, 2015: 51).

Küresel bakım zincirini 3 halka halinde görebilmekteyiz. İstihdama yani ücretli emek piyasasına katılan ve bu katılımdan kaynaklı ev içi bakım hizmetlerini bir başka kadına ücretli olarak devreden kadınlar bakım zincirinin ilk parçasını oluşturmaktadırlar. Bu bakım zincirinin ikinci parçasını ise göç ederek başka ülkeye adım atmış olan ve ücretli iş gücü piyasasında ev ve bakım hizmetleri kolunda

çalışmaya başlayan göçmen kadınlar oluşturmaktadır. Zincirin üçüncü ve son parçasında ise göçmen kadınların geride bıraktıkları aile bakım ve ev için hizmetlerini yerine getirecek aile içindeki kadın üyeler bulunmaktadır (Kurt, 2014: 43).

Oluşan bu emek döngüsü sonucunda kadınlar arası sosyal ve sınıfsal eşitsizlikler artarken bir yandan da kadının ücretli emek piyasasındaki cinsiyete dayalı iş bölümü pekiştirilmektedir. Bu döngüde ev ve bakım hizmetleri kültürel aktarımın da etkisiyle aile içi bireyler bu bireyler içinde de kadın tarafından karşılanmaktadır. Ailenin kutsal bir kurum olarak kabul gördüğü Türkiye'de aile içindeki bakıma muhtaç bireylerin sorumluluğunun yaygın bir biçimde kurumsallaştığını söylemek güçtür. Bu anlamda kurumsallığın yaygın olmadığı bu toplumsal süreçte bakım hizmetlerinin özelleştirilmesinin artması söz konusu denilebilir. Aile bireylerinin bakımı, üzerine kalmış birçok birey devlet destekli olarak oluşturulan herhangi bir kurumdan destek alamadığı noktada oluşan bu açığı ücretli emek gücüyle kapatmaya çalışmaktadır. Özel piyasada ise eksikliği giderilmek istenen bu bakım ve emek hizmeti göçmen kadınlar tarafından yerine getirilmektedir.

Avrupa toplumunda ev bakım hizmetleri yerli iş gücü tarafından sunulacak bir hizmet olarak kadınlar tarafından kabul edilmemekle birlikte Türkiye'de de bu iş kolu yerli iş gücü tarafından "gündelik" olarak yabancı işgücü tarafından ise yoğunluklu olarak "yatılı" olarak yerine getirilmektedir (Toksöz ve Ünlütürk -Ulutaş, 2011: 173). Bu ayrımındaki en önemli sebep, yerli kadının toplumun kültürel gerekliliklerinden kaynaklı olarak kadının başka birinin evinde kalmasının uygun olmamasındandır.

Hedef ülkeye girişte, göçmenin varış sürecine dair üç belirgin süreçten bahsedilmektedir. İlki göçmenin hiçbir sıkıntı yaşamadan hedef ülkeye yasal olarak giriş yapması, ikinci olarak bireyin herhangi bir ajans ya da birey aracılığıyla kayıt dışı olarak ülkeye giriş yapması ki bu durum göçmen kaçakçılığının gerçekleşmesi demektir. Üçüncü ve son olarak da göçmenlerin, bireyler veya belirli bir grup tarafından her şeyin daha iyi olacağı vaadıyla kandırılıp göçmenlerin istemedikleri işlerde çalıştırılmak üzere yola çıkanlar olarak ele alınmaktadırlar. Bu durum da olan göçmenler de insan kaçakçılığı mağduru olarak kabul edilmektedirler.

Göçmen kaçakçılığında göçmenler kaynak ülkeden hedef ülkeye varış sürecinde yasa dışı yolları kullanan bireylere talep ettikleri ücretleri ödeyerek, hedef ülkeye giriş sağlarlar (Kalfa, 2008: 7). İnsan kaçakçılığında ise göçmen, kötü niyetli bireyler tarafından kandırılmış, tehdit edilmiş ve zorla istemediği işlerde çalıştırılmıştır. İnsan kaçakçılığında mağdur olan kişilerin pasaportlarına kötü niyetli insanlar tarafından el konmakta ve göçmenler bu insan kaçakçıları tarafından zorla tutulmaktadırlar.

Bu bağlamda göç etmek üzere ülkelerini terk eden kadınlar yalnızca ev ve bakım hizmetlerinde değil; eğlence ve fuhuş sektöründe de çalışmak zorunda kalmışlardır. Gelişmişlik seviyeleri düşük olan ülkelerden iş olanakları ve gelir seviyeleri daha iyi olan ülkelere göç etmek isteyen göçmen adayları kimi zaman kötü niyetli bireylerin "mükemmel" hayat şartlarına sahip olacakları vaatleri ile kandırılmış ve göçmenleri göç ettirdikleri ülkelerde hiç de hayalini kurmadıkları işleri yapmaya zorlamışlardır (Kalfa, 2008: 5). Bu anlamda bu göç etme arzusu ile yola çıkmış olan bireyler "insan kaçakçılığının" da birer nesnesi haline dönüşmüşlerdir. İyi işlerde

çalışacakları temini ile kandırılan çoğu insan kendilerini seks işçiliği, istemedikleri ev işçiliğini yaparken bunun yanında turizm ve konfeksiyon gibi sektörlerde çalışırken bulmuşlardır. Buradaki kritik nokta toplumda kırılgan ve riske daha müsait olan bireylerin (kadın ve çocukların) bu gibi mağduriyetleri daha kolaylıkla yaşamasıdır. İnsan kaçakçılığına maruz kalan bu insanlar özellikle kadınlar, başkalarıyla para karşılığı cinsel ilişkiye zorlanarak bedenleri başkaları tarafından metalaştırılmıştır. Bu durum kadını hem ruhsal hem fiziksel hem de sağlık açısından olumsuz etkilemektedir. Korumasız ve sağlıklı olmayan çok sayıda cinsel birliktelik kadınların HIV gibi çaresi bulunamayan virüslere yakalanmalarına sebep olmaktadır. Göçmen kadınların çalıştıkları sektörlerin verileri incelendiğinde öncelikli olarak ev ve bakım hizmetlerinde sonrasında ise fuhuş sektöründe en çok olarak yer aldıkları ortaya çıkmaktadır.

Beden işçiliğine zorlanan kişi sadece ruhsal veya bir biyolojik olarak travma yaşamamakta aynı zamanda sosyal ortamlarda "NATAŞA" (ateşli, tutkulu, sarışın) olarak damgalanan kişi olmaktadır (Gülçür ve İlkkaracan, 2002: 414). Bu damgalanma sonucundan göçmen kadınlar hedef ülkelere hangi yollarla nasıl veya hangi sektörlerde çalışmak amacıyla gelmiş olurlarsa olsunlar gidilen hedef ülkedeki toplumun bireyleri tarafından sürekli olarak seks işçisi olarak kabul edilirler (Toksöz ve Ünlütürk- Ulutaş, 2011: 181). Bu süreçte kadının literatüre geçmiş ve tüm kavramsallaştırmaları yapılmış olan şiddet türlerine (cinsel, fiziksel, duygusal, ekonomik gibi) maruz kaldıklarını görmekteyiz.

Zorla çalıştırma, pasaport kimliğine el koyma çalışma ücretlerinin ödenmemesi gün içerisinde bedenlerinin uzun süreyle aktif halde tutulması göçmen kadınların fuhuş sektöründe emeğinin ve bedeninin nasıl sömürüldüğünün birer sonucunu oluşturmaktadır. Kimliklerinin olmayışından, bedenleri karşılığında para kazanabilmenin verdiği utançtan, toplumdan dışlanma korkusundan veya bulaşıcı hastalıklara yakalanma durumlarında kaynaklı olarak fuhuş sektöründe çalışan bu kadınlar bu çalışmadan kurtulacak bir yola başvuramamakta ve tekrar "normal" yaşamlarına dönememekte bununla birlikte bedenleri ve emekleri sömürülmeye devam edilmektedir. Kadının bedeni ve ruhu kadını pazarlayan erkeğe tümüyle ait olmuş durumdadır. Bu anlamda kadının emeğinin yanında kadının bedeni de metalaştırılmıştır.

Yapılan göç çalışmaları göçmen kadınların ev-bakım hizmetleri ve fuhuş sektörlerinde çalışmalarının yanı sıra konfeksiyon alanlarında da yoğun olarak çalıştıklarına vurgu yapmaktadır. Toplumsal cinsiyete göre düzenlenmiş iş kollarından biri olan konfeksiyon, kayıt dışı olarak istihdamda yer alan göçmen kadınların yoğun olarak çalıştıkları bir alanı oluşturmaktadır. Dedeoğlu, (2011: 37) konfeksiyon sektöründe çalışan göçmen kadınlar üzerine yaptığı geniş kapsamlı çalışmasında göçmen kadınların yerli kadınlardan daha dezavantajlı durumlarına vurgu yapmaktadır. Yine Dedeoğlu, (2011: 37 -40) ele almış olduğu bu çalışmasında göçmen kadınların çalıştıkları bu sektördeki dezavantajlı durumları derinleştirerek göçmen kadınların yerli kadınlardan daha düşük ücret aldıklarının, güvencesiz olarak yerli işçiden farklı konumuyla bazı haklardan yoksun olduklarının, emeklerinin karşılığının geç verildiğinin veya hiç verilmediğinin bilgisini vererek bu dezavantajlı durumlara daha fazla ekleme yapar. Bu eklemesinde ise işverenlerin çoğunun, sırf kayıt dışı

çalışan işçinin maaşını ödememek amacıyla bu işçiyi kayıt dışı olmasından kaynaklı olarak polise şikâyet ettiği verisini bizlere sunmaktadır. Kaçak göçmen olarak enformel sektörde çalışmanın en zor yanı ise göçmen işçinin haksızlığa uğradığı veya emeğinin sömürülmesi durumlarında hakkını savunabilecek herhangi bir başvuru merkezine ulaşamamasıdır.

Göçmen kadınların bu çalışma sektörlerinin yanı sıra ticaret ve turizm alanlarında da kendilerine yer bulduklarını görmekteyiz. Bu sektörlerde çalışan çoğu göçmen kadının sahip oldukları fiziksel özellikleri ve yetenekleri doğrultusunda bu alanlarda çalışma imkanına eriştikleri verisi kabul edilmektedir. Ticaret alanında göçmen kadınların genellikle pazarlama ve satış sektöründe boy gösterdikleri bilinmektedir. Buradaki kritik durum, kadınların piyasaya sunulan satış malzemesiyle birlikte bedeni ve dış görünüşüyle de aynı vitrinde sergileniyor olmasıdır. Emek harcayan bu kadınlar işverenleri tarafından piyasaya sunulan ürünlerin rahat satılması için araçsallaştırılmış durumdalardır.

Turizm sektöründe ise göçmen kadınlar Toksöz ve Ünlütürk- Ulutaş'ın söylemleriyle, (2011: 183) genellikle "acentecilik, masörlük, tur rehberliği, tur operatörlüğü, animasyon, tezgahtarlık" gibi işler yapmaktadırlar. Göçmen kadınların bu işleri yerli kadınlardan daha fazla işgal ediyor olmalarının en önemli ve belirgin sebebi, düşük ücretli olarak çalışmayı kabul ediyor olmalarıdır. Kadınların çoğunun bu çalıştıkları sektörlerde de emekleri değersiz, görünmeyen; bedenleri ise metalaşmış durumdadır. Bütün bu bahsi geçen sektörlerde çalışan göçmen kadınların emekleri ve bedenleri sömürülmekte ucuz iş gücü olarak enformel sektörlerde çalıştırılmakta ve yerli iş gücünün sahip olduğu haklardan yoksun olmaktadırlar.

Sonuç olarak ele alınan bu bölüm neticesinde ve dış ülkelerden kendi ülkemize doğru göç eden bireylerin cinsiyetleri ve yaş grupları göz önünde bulundurulduğunda (TÜİK, 2019) kadınların göç etme eğilimlerinde bir farklılık oluştuğu ortaya çıkmış durumdadır. Göç eden kadın sayısının her yıl bir önceki yıldan daha fazla olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bunların yanı sıra göç eden kadınların göç ettikleri ülkelerde harcadıkları emeklerinin toplumsal cinsiyet dinamiklerinden bağımsız olarak meydana gelmediği ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini çoğu zaman arttırdığı sonuçları meydandadır. Kadınların çalışma süreçleri boyunca emeklerinin ve bedenlerinin, kayıtsız, görünmez, metalaşmış, sömürülmüş ve yok sayılmış olmaları göçmen kadın emeğinin durumuna ilişkin ortak verileri yansıtmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMADA KULLANILAN METODOLOJİ

2.1. Araştırma Amacı

Küreselleşmenin arttığı sınırların daha kolay aşılabildiği bir çağın tam ortasında bulunmaktayız. Teknolojinin gelişmesi, küresel çapta ekonominin değişmesi, bağlantı ağlarının genişlemesi ve kuvvetlenmesi, tarihsel süreç içerisinde bireylerin bir yerden başka bir yere ulus içi ve ulus aşırı yol almasını kolaylaştırmaktadır. Ancak yıllar boyunca yol alan yolcu olan yollarda olanın erkekler olduğu varsayımı kabul görmüştür. Bu varsayımın yanlış olduğu neticesine göç alanında yapılmış birçok çalışma kanıt sunmaktadır. Artık kadınların da toplumsal bir olgu olan göç sürecinde başrol konumda oldukları kesinleşmiştir. Bu anlamda yapılan çalışmalar ve elde edilen bulgular eşliğinde küreselleşmenin temel yarattığı göç sürecinde kadınların ve erkeklerin sürekli olarak aktif oldukları söylenebilmektedir. İçinde bulunduğumuz çağ itibariyle göçün bireyler tarafından deneyimlenmeme oranı oldukça düşüktür. Kaçınılmaz bir son olarak kabul edilen göçü tüm bireyler aynı zaman diliminde aynı yerlerden aynı yerlere aynı şartlarda ve aynı sonuçlarla deneyimlemezler. Bu deneyimler toplumsal unsurlara, kültürel öğelere, değer unsurlarına ve tüm bunları kendinde vücutlaştıran toplumsal cinsiyete göre şekillenmekte ve farklılaşmaktadır. Bu bağlamda göçün kadın ve erkek tarafından farklı şekillerde deneyimlendiğini söylemek mümkündür. Göçü deneyimleyen kadınlar açısından göç etmek amacıyla hedeflediği ülke ve göçü gerçekleştirmek amacıyla ayrılık yaşadığı kaynak ülkenin sosyal kültürel ve ekonomik yapısı önem taşımaktadır. Göç eden kadınların çoğu içselleştirmiş oldukları ataerkil örüntüleri göç ettikleri ülkelerde de korumaya devam ederler. Göç ettikleri ülkenin arzusu da çoğu zaman bu yönde olmaktadır. Bu durumun devam etmesinde göç ettiği ülkenin ataerkil kapitalist ekonomik yapısının da belirleyici bir faktör olduğu bilinmektedir.

Göç eden kadınların göç sonrasında daha çok "kadına ait" olarak kabul edilen işlerle meşgul oldukları gözlenmektedir. Bu durum toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadınlar açısından olumsuz yönde devam etmesini ve ilerlemesine sebep olmaktadır. Bu anlamda kadınların göçü tek başlarına gerçekleştiren bireyler olmasına rağmen bu göç sürecinin kadınları tam anlamıyla güçlendirmesine imkân sağlamamaktadır.

Bunların yanı sıra göçmen kadınların göç süreçlerinin göç sonrası çalışma koşullarının haklarını arama yollarının ve göçü sonlandırma imkanlarının erkeklerden daha farklı olduğu sonuçları ortaya çıkmaktadır.

Ele alınan bu araştırmanın amacı kapsamında göçü erkekten farklı olarak deneyimleyen kadınların; göç öncesi yaşamlarını, onları göç etmeye iten unsurları,

göçü gerçekleştirmek istedikleri ülkeyi neden seçtiklerini, göç ettikten sonraki çalışmaya başlama süreçlerini ve çalışma koşullarını, bununla birlikte hangi iş kollarında neden çalışmayı tercih ettiklerini, göç sonrası tüm yaşam deneyimlerini ve geride bıraktıkları insanlarla olan iletişimlerini ve en önemlisi bu zorlu süreçlerle nasıl başa çıktıklarını ortaya çıkartabilmek ve tüm bunların kadınların toplumsal varlığına ve kendi içtenliklerine nasıl yansıttığını ortaya koyabilmek bulunmaktadır.

2. 2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

1970'lerden sonra yaşanan iktisadi ve toplumsal değişimler refah seviyede bulunan devletlerin küçülmesi ve politikaların neoliberalleşmesi bireyleri kendi ülkelerinden başka ülkelere doğru hareket etmesinin zorunlu kılmıştır (Ünlütürk ve Kalfa, 2009: 13). Refah devletlerinin çöküşleri sorunlu anlamda kadınların işgücüne katılım oranını artırmış ve bunun bir sonucu olarak ev içi bakım hizmetlerine olan talepleri arttırmıştır. Artan bu talebe olan katılım daha çok kayıt dışı ve düşük ücretli olarak emeğini piyasaya sunan göçmen kadınlar tarafından karşılanmaktadır. Yaşamlarını idame ettirebilmek amacıyla bir ülkeden başka bir ülkeye kayıt dışı veya zorlu süreçleri atlatarak göç eden kadınlar genellikle toplumsal cinsiyet normlarına göre şekillenmiş bu iş gücü piyasasında yer almaktadırlar. Kadınların hem kayıt dışı olarak çalışmaları hem de kamusallaşan çalışma alanının özel alanı kapsaması kadın emeğinin görünmez oluşunun ve değersiz oluşunun kanıtını sunmaktadır. Bunun en önemli nedeni ise ev içi hizmetleri kapsamında net bir iş tanımının yapılmaması yapılacak işin tam olarak ne olduğunu ve hangi çalışma saatlerini kapsadığının muğlak olmasındandır. Ev hizmetlerinde oluşan işgücü açığını göçmen kadın işçi kadar yerli kadın işçi de doldurmaktadır. Ancak yerli kadının ev hizmetlerinde yatılı olarak çalışmayışı veya işverenine karşı herhangi bir mecburiyetinin olmayışı haklarını arayabileceği kurumsal mecraların olması ayrıcalıkları göçmen çalışanı yerli çalışandan bu anlamda farklılaştırmaktadır. Bu farklılıkların literatür çalışmalarına daha fazla yansıması göçmen kadın sorunlarının daha görünür olması açısından önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra göçmen kadınların kamusallaşan özel alan içinde yaşadıkları sorunların neler olduğunu anlamak bu sorunlarla nasıl bir mücadele stratejileri geliştirdiklerine odaklanmak ve bunları ortaya çıkartabilmek bu araştırma açısından oldukça önem taşımaktadır. Kadınların bu sorunlar karşısında geliştirdikleri stratejiler kadınların gelecek için daha güçlü bir benlik inşalarına mı katkı sunuyor yoksa onları daha da güçsüzleştirerek ataerkilliğe mi fayda sağlıyor bunu ortaya çıkartmak ve daha önce literatürde bu alanda yapılmış çalışmalara katkı sağlamak açısından bu araştırma önemli görülmektedir. Ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadınlar hakkında incelenen literatürde göçmen kadınların çalışma yaşamlarında karşılaştıkları sorunlarla mücadele stratejilerinde kadınların göç ettikleri ülke politikaları ve sosyal gelişmişlik düzeylerinin etkili olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Kadınların mücadele stratejilerini etkileyen unsurlar Türkiye genelinde kısa da olsa ele alınmaktadır. Bu ele alma ihtiyacı, göçmen kadınların güçlenmesini engelleyen durumların neler olduğunu ortaya koymak ve yapılacak olan başka çalışmalara destek sağlayabilmek açısından önem taşımaktadır.

Bunların yanı sıra yine göç sürecini kadınların hangi yollarla ve ne biçimlerde atlattıkları göç olgusunun toplumlarda kadınları erkeklerden farklı olarak nasıl etkilediğini ortaya koymak yine göçmen kadının daha görünür olabilmesi açısından önemlidir. Göç sonrasında tahayyül ettikleri yaşamlara kavuşabilmek umuduyla çalışan göçmen kadınların statülerinin nasıl oluştuğunu toplumda hangi konumda yer alabildiklerini ve bu konumların kendi oluşturdukları öz benliklerine olan etkisini ortaya çıkartabilmek çalışan kadının toplumdaki konumunu ortaya çıkartabilmek açısından da büyük önem taşımaktadır.

2.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Ele alınan bu çalışmada çalışmanın amacına ulaşabilmek için uygulamalı çalışma kapsamında yer alan nitel yöntem kullanılmıştır. Yorumlayıcı bir yaklaşımın mevcut olduğu nitel yöntemde araştırma öznelerinin sosyal gerçeklikleri nasıl oluşturdukları ve nasıl deneyimledikleri ele alınmaktadır. Nitel yöntemle birlikte bu aktörlerin sosyal gerçeklikleri derin bir biçimde içinde yaşadıkları toplumların kültürel ve sosyal yapıları da göz önünde bulundurularak ortaya koymak hedeflenir. Araştırmacı ise ele alınan bu nitel çalışma ve araştırma sürecinde araştırma sonucunu etkileyecek kadar öznel olmasa da empati kuramayacak kadar nesnel de olmamaktadır. Nitel araştırmalarda sosyal olgular bireyler açısından derinlemesine bir biçimde ele alınmaktadır. Bireylerin sosyal olgulardan ne denli etkilendiğini ortaya çıkartabilmek nitel araştırmanın en önemli amaçları arasında yer almaktadır. Ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadınların çalışma süreçlerindeki deneyimlerine ulaşmak ve bu deneyimlerle sosyal dünyayı nasıl anlamlandırdıklarını ortaya çıkartabilmek ve bunu betimlemeye çalışmak amacıyla yorumlayıcı fenomenolojik bir araştırma deseni kullanılmıştır. Yorumlayıcı fenomenolojik desenin kullanıldığı bu araştırmada bireylerin bireysel deneyimlerinin ne anlama geldiği açıklanmaya çalışılsa da ele alınan grubun ortak deneyimini de tek bir paydada sunmak araştırmanın yöntemi kapsamındadır.

2.3.1. ARAŞTIRMANIN EVRENİ, ÖRNEKLEMİ VE ÖRNEKLEME TEKNİĞİ

Araştırmanın evrenini Türkiye'de ev içi hizmetlerde çalışan göçmen kadınlar oluşturmaktadır. Farklı bölgelerde çalıştıkları yerde ikamet eden göçmen kadınlarla uygunluk durumuna göre çalıştıkları ev içinde ya da dışında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin gerçekleştirileceği kadınlara kartopu örnekleme tekniği ile ulaşılmıştır. Kartopu örnekleme tekniğinin temel özelliklerinden birisi, oluşturulacak örneklem grubunun büyüklüğünün araştırmanın ilk aşamalarında net ifade edilememesidir. Araştırma kapsamında oluşturulan evrendeki birimlerden ilk olana ulaşılmış daha sonrasında ise bu ilk kişi araçlığıyla diğer bağlantılar kurulmuştur. Araştırmada örneklem grubuna 8 kişi dahil olmuş ve araştırmada arzu

edilen doyum noktasına ulaşılmıştır. Bilimsel araştırma dahilinde ele alınan bu çalışma etik kuralları çerçevesinde görüşme yapılacak kişilere önceden kısaca araştırma konusu ve amacı hakkında bilgi verilmiş, araştırmaya katılmayı kabul etmeleri durumunda gönüllü onay formu imzalatılmıştır.

2.3.2. ARAŞTIRMANIN VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ

Ele alınan bu araştırma kapsamında totalde üç farklı veri toplama tekniğinden faydalanılmıştır. Öncelikli olarak, alan araştırmasına başlamadan öncesi ve sırasında yazılı kaynaklardan faydalanılmıştır. Konu ile ilintili olan kitaplar, dergiler, çeşitli istatistiki kaynaklar, resmi raporlar ve yayınlanmış veya yayınlanmamış tez çalışmaları taranmış önemli kısımlar kaynakça olarak kullanılmıştır. Araştırmanın bu aşaması tezin içeriğinde yer alan literatür taraması kısmına katkı sağlamıştır.

İkinci olarak, araştırma sürecinde gözlem tekniğinden faydalanılmıştır. Katılımlı ve katılımsız olarak iki çeşit de ele alınan gözlem tekniklerinden katılımlı gözlemi gerçekleştirmek mümkün olmuştur. Katılımlı gözlemi gerçekleştirmenin en önemli görülen olumlu yanı gözlemcinin kimliğini çoğu zaman gizli tutarak gözlemlediği gruptan birisiymiş gibi davranmasıdır. Bu durum, araştırılacak olan grubun ulaşılması istenen bulgularına yansız ve doğrudan ulaşabilmesini sağlamaktır. Kullanılan bu yöntemle birlikte ev içi bakım hizmetlerinde çalışan göçmen kadınların deneyimlerine yakından şahit olmak hatta farklı biçimlerde benzer olguları deneyimlemek mümkün olmuştur. Bu sonuç benzer çerçevede yapılan diğer araştırmaların eksikliklerini de ortaya çıkartmaktadır. Üçüncü ve son olarak bu araştırmada kullanılan veri toplama tekniği ise yüz yüze görüşmedir. Görüşme tekniği aracılığıyla araştırılmak istenen konu, örneklemi oluşturan gruptakilerden sözlü bilgiler toplanarak ele alınmıştır. Görüşme tekniğinde bilgi toplayabilmek amacıyla yarı yapılandırılmış soruların bulunduğu bir görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formunda yer alan sorular görüşmecilere sunulmuş görüşmecilerden elde edilen bilgiler ise rızası olan görüşmecinin görüşmeleri ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmış ve yüz yüze görüşülen görüşmecilerin jest ve mimikleri vücut hareketleri ve duygu değişim durumları not defterine not olarak alınmıştır. Bunların yanı sıra görüşmeci sadece istediği soruya yanıt verme hakkına sahip olmuş ve anlaşılmayan sorular ise yeniden daha açık bir şekilde mülakatı gerçekleştiren kişi tarafından tekrar sorulmuştur. Ses kaydının alınmasına izin vermeyen görüşmecilerin konuşmaları ise WhatsApp sesli mesaj kısmında yazıya dökülmüştür. Elde edilen tüm bu veriler saha gözlemleriyle desteklenmiştir. Araştırmanın bu sürecinde görüşmeler derinlemesine gerçekleşmiş ve salt bilgilere bu aşamada ulaşmak mümkün olmuştur.

2.3.3. ARAŞTIRMANIN VERİ ANALİZ TEKNİKLERİ

Araştırmanın en önemli kısımlarından biri de elde edilen tüm verileri analiz edebilmektir. Öncelikle görüşmecilerle gerçekleştirilen görüşme kayıtları deşifre edilmiş ve konuşmalar herhangi bir değişikliğe uğramadan olduğu şekliyle yazıya

dökülmüştür. Elde edilen veriler gerçekleşen gözlemlerle bir bütünlük oluşturacak şekilde betimleyici analize tabii tutulmuştur. Sahadan erişilen nitel araştırma bulguları, kavramsal ve kuramsal açıklamalar bağlamında yorumlanmış ve değerlendirilmiştir. Görüşmecilerin isimleri deşifre edilmemiş, kişi isimleri yerine çiçek isimleri tercih edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

3.1. Ev İçi Hizmetlerinde Çalışan Kadınların Sorunları

Ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadınların sorunları hakkında benzer literatür taraması yapıldığında ortak sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. Derinlemesine görüşmelerin gerçekleştirildiği bu çalışmada göçmen kadınların sorunlarının daha göç etmeden kendi ülkelerinden başladığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Görüşülen göçmen kadınların geldikleri ülkelerde yaşanan ekonomik krizler, küreselleşen neoliberalizm, siyasi politikaların ve ideolojilerin değişimi kadınların aile içinde ve sosyal hayatlarında ekonomik, psikolojik ve fiziksel sorunlar yaşamasına sebep olmuştur. Kadınların çoğu kendileri ve aileleri için yeni bir düzen inşa etmek istemiş bunun çözümünü de göç etmekte görmüşlerdir. Görüşmecilerin çoğu ülkelerindeki siyasi, iktisadi ve sosyal yetersizliklerden kaynaklı olarak sorun yaşadıklarını ve bu sorunları azaltmak amaçlı olarak da kendileri için en uygun gördükleri yerlere göç etmeyi tercih etmişlerdir. Mülakatın gerçekleştirildiği görüşmecilerden elde edilen bilgiler doğrultusunda kadınların Türkiye'yi tercih etme nedenlerinin ortak bir paydada yer aldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Türkiye'de enformel sektörün iş gücü piyasasında paydasının genişlemesi bu ülkede kayıt dışı olarak çalışan göçmen sayısının da artması anlamını taşımaktadır. Göçmen işçilerin Türkiye'yi çalışmak amacıyla tercih ediyor olmaları bu anlamda başlangıçta onlar açısından mantıklı görülmektedir. Ancak enformel sektör, kayıt dışı çalışan göçmen işçiler açısından oldukça sorunlu bir alanı oluşturmaktadır. Burada kişinin bedeni ve emeği en derin şekilde sömürülmektedir. Ancak enformel sektörün göçmen kadın işçileri açısından oluşturduğu dezavantajlı durumlara değinilmeden önce bu kadınların Türkiye'yi göç etmek için uygun bulmalarının ikinci nedeni ortaya konulmaktadır. Türkiye, uluslararası uygulamış olduğu göç politikalar çerçevesinde ve buna bağlı olarak giriş çıkışının kolaylığı bakımından diğer ülkelere oranla daha rahat bir ülke konumundadır. Türkiye'ye seyahat etmek veyahut da göç etmek amacıyla giriş yapmak isteyen yabancı uyruklu vatandaşlar bu ülkeye kolay bir şekilde turist vizesi alarak (90 gün ile sınırlı olacak şekilde) giriş çıkış yapabilmektedirler. Derinlemesine görüşmeye katılan kadınlardan bazıları bu ülkeyi yaşamak çalışmak veya göç etmek için neden uygun bulduklarını şu sözlerle ifade etmektedirler:

''2011'de geldim (Türkiye'ye) ilk nasıl bir yer diye geldim, akrabalarda vardı bizim. Onlar çalışıyodu. Hep gidip geldim. Eskiden zorluk yoktu uçakla geldik zorlanmadık''(GÜL).

''Başka ülkeye gitmek zor vize çıkarmak lazımdı, ben nasıl yapacaktım. Vizeye para bulmak zor yoksa nasıl yapıcam. Burada biraz daha iyi kirası filan''(LAVANTA).

''Ben 2013'te geldim. Ben gelirken hiç zorlanmadım. Turist vizemle geldim üç ay kalıyom hep. Akrabalarım burda hep vardı. Onlar beni acenteye yolladı onlar bana bu ev işlerini buldu''(LALE).

''Napim iş yok güç yok zorunluydum çalişim edim. Buraya gelmeye çalişim bari dedim. Kim bakcak çocuklara çok zorlanmadım ben gelirken ama sonra çok zorluk yaşadım''(ORKİDE).

Göç eden kadınların çoğunluğu ülkeye giriş çıkış yaparken zorlanmamakta ve genellikle ekonomik sebeplere bağlı olarak Türkiye'yi tercih etmektedirler. Bunun yanı sıra yine veri toplama sürecinde de dikkat çeken noktalardan birinin çalışanların yakın akrabalarının çoğunlukla Türkiye'de ikamet etmekte oldukları ve bir yaşam düzeni kurdukları durumlarının gözlemlenmesiydi. Kurulan sosyal ağların Türkiye'de geniş olması kadınların bu ülkeye çalışmak amacıyla göç etmesini etkileyen diğer bir çekici faktör olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Fakat yine sahadan elde edilen veriler sonucunda kadınlar çoğunlukla çalışma sürecinde yakın akrabalarının yanında kalmayıp daha çok yatılı işleri tercih ettikleri görülmektedir. Kadınların yatılı işlerde çalışmayı tercih etmelerinin nedenlerini kadınlar şu şekilde açıklamaktadırlar:

''Burda başka işlerde çalış, sabah git akşam gel olmuyo yani. O para da yol paran oluyo, yemek paran oluyo biriktirmek zor oluyo yatılı çalışmak daha iyi biraz birikiyor'' (LAVANTA).

''Ee iyi oluo paran yani birkiyo birazcık''(LALE).

Gözlem sırasında da görüşmecilerin kendi istekleriyle yatılı olarak çalışmayı tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır (Gül ve Sümbül). Kişiler maaşlarını aylık üzerinden almalarına rağmen maaş günlerinde paralarını almamakta, iş yerinden ayrıldıklarında veya ihtiyaç duyduklarında toplu almaktadırlar. Kişiler maaşlarını zamanında almayarak kendilerince kişisel harcamalarını minimuma indirmeye çalışmaktadırlar. Sümbül adlı görüşmeci ise her yaz düzenli olarak üç ay boyunca ailenin yanında yatılı olarak çalışmakta ve bu durumun onun açısından avantajlı olduğunu dile getirmektedir. Üniversite okuyan bu görüşmeci okul masraflarını ve kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla yatılı olarak çalışmanın onun açısından zorunlu olduğunu sürekli olarak dile getirmektedir. Çalıştığı evde yemeğin ücretsiz oluşu ve ulaşım maliyetinin olmayışı kişilerin neden yatılı olarak çalıştığını açıklamaktadır. Gül adlı görüşmeci ise evli ve çocuklu olmasına rağmen yatılı olarak çalışmanın yine yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı kendisi açısından avantaj yarattığını sahada gözlem sürecinde dile getirmiştir. Çocukları ve çocuklarına bakan kişilere düzenli para gönderebilmek amacıyla kendi harcamalarını minimuma indirerek yatılı çalışmayı göze almaktadır. Çalışanların paralarını toplu almak amacıyla maaşlarını düzenli olarak almayışları onların emeklerinin daha kolay bir şekilde sömürülmesinin de önünü açmaktadır. Kadınlar ekonomik olarak belirli düzeyde bir bağımsızlık elde etmelerine rağmen paralarının yönetimini çoğunlukla paranın kaynağı olan erkek işverenine teslim etmektedir. Kadının göç etmesine, ülke

değiştirmesine rağmen geleneksel cinsiyetçi rollerini sürdürmeye devam ettiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Bunların yanı sıra görüşmelerin gerçekleştirildiği kadınların çoğunun bekar fakat çocuklu olduğu sonucuna varılmıştır. Çocukların her türlü ihtiyacını karşılama yalnızca anneye ait olmaktadır. Kişilerin geldikleri ülkeler göz önüne alındığında kadına maddi desteğin yalnızca erkek tarafından değil devlet tarafından da verilmediğini görmekteyiz. Sosyal refah bir devlet anlayışının olmaması geleneksel aile yapılarının varlığını koruması toplumda aile içinde bakım görevini karşılıksız bir şekilde kadına yüklemektedir. Özel alanda hiçbir geliri olmayan ya da yetersiz kazanç elde eden kadın, mücadele çözümü olarak göç etmeyi mantıklı bulmakta ve bununla birlikte çocuklarının manevi bakımını başkalarına ücretli olarak teslim ederek başka ülkelere yine kendisi de özel alanda ücretli olarak çalışmaya gitmektedir. Bir yandan kendisinin bakım emeği satın alınırken bir yandan da kendisi de bakım emeği satın alan kişi konumundadır. Geleneksel aile tipinde kadınların çocuklarına genellikle birinci dereceden akrabası bakmaktadır. Sahada veri toplama sürecinde ve görüşmeler sırasında elde edilen bulgular da bu bilgiyi destekler niteliktedir. Örneğin görüşme esnasında geçen konuşmalardan birisi şu şekildedir:

Görüşmeci: Eşin de çalışıyor sen de. Peki çocuklarınıza kim bakıyor?

GÜL: Halaları bakıyo.

Görüşmeci: bu yüzden herhangi bir ödeme yapıyor musun?

GÜL: Tabii maaş ödüyorum.

‘‘Benim anne babamda kalıyolardı. Ben buraya gelirken dört çoğumumu anneme bıraktım. Dört çocuğum küçüktü. Ee benim küçük çocuğu iki yaşında bıraktım anneme. Onlara ben para gönderiodum. İşte çalıştım her şeyi ödedim’’(LAVANTA).

‘‘Çocuklarıma eşimin annesi baktı. İyi bakar o. Ona da para veriodum. Maaş gibi yani. O istemez kendine ama olsun’’(LALE).

‘‘İki oğluma da annem baktı. Onlara da ben baktım yani’’(PAPATYA).

Ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadınlar çocuklarının yanlarında olmamalarına rağmen yine de onların hayat standartlarını artırmak amacıyla onlara para göndermekte uzaktan da olsa sorunları ile ilgilenmeye çalışmakta ve aile içi kurulu düzeni korumaya ve devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Özel alandan kamusal alanına geçiş yapan göçmen kadınların aile içi geleneksel tiplerinde farklılaşmalar söz konusu olsa da erkeklerin rollerinde çok fazla farklılaşma olmamaktadır (Gökbayrak, 2009: 68). Hatta ilginçtir ki; bu ülkelerden gelen kadınlardan elde edilen bulgulara göre erkek boşandıktan sonra boşandığı eşine ve çocuklarına bakmamakta kendini sorumlu görmemekte ve bu durum toplumda kadınlar tarafından kabul edilmektedir. Çocuk bakımını ücretsiz aile işçisi olarak gerçekleştiren kadın kamusal alana geçiş yapmasıyla birlikte geleneksel cinsiyetçi rollerinin bir kısmını en yakınındaki kadınla paylaşarak çocuk bakım ve ev hizmetini en yakın çevresindeki kadınla arasında paylaştırmaktadır. Hoichschild ’in küresel bakım zinciri olarak tanımladığı ve emeğin dönüşümlü olarak gerçekleştirildiği bu hali, ev ve bakım hizmetlerinin yine kadınlar

arasında paylaştırıldığına ve kadınlar tarafından bu cinsiyetçi rollerin yeniden üretildiğine işaret etmektedir.

Niteliksel olarak değerlendirmeye uygun bulunan bu tez çalışmasında şu ana kadar kadınların Türkiye'yi göç etmek için neden uygun bulduklarına, neden yatılı olarak bir işte çalışmayı istediklerine, bu durumun onlar açısından ne gibi avantajlar yarattığından kendi hayatlarını geride bırakarak başkalarının hayatlarını nasıl düzene koymaya çalıştıklarından, geride bıraktıkları aileleri için cinsiyetçi yapılanmaya nasıl katkı sağladıklarına ve bunun sonucu olan küresel bakım emeğine değinilmiştir. Bunlar sahadan ve görüşmecilerden elde edilen önemli bulgulardandır. Ev hizmetlerinde çalışan kadınların sorunları bakımından elde edilen diğer önemli bulgular ise enformel sektöre bağlı olarak ortaya çıkan; sigortasız çalışma düzeni artık emeğin yok oluşu özel alan kamusal alan ikilinin oluşturduğu sorunlar sendikal örgütlenmenin olmayışı ve buna bağlı olarak mücadelenin yetersiz kalışı olarak değerlendirilmekte ve bütün bunları ilaveten yine ikincil olarak ele alınan ve ev hizmetlerinde çalışan bu kadınların önemli sorunlarından bir diğeri de ortaya çıkan bulgular neticesinde çalışma yaşamında kadına uygulanan şiddettir. Ortaya çıkan bu sorun çok boyutlu haliyle karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda sahada gözlem sırasında ve görüşmecilerin verdiği bilgiler doğrultusunda kadına yönelik çalışma ortamında ekonomik cinsel fiziksel ve psikolojik şiddet uygulandığı bilinmektedir. Yine bu bulguları ilaveten ev hizmetlerinde çalışan göçmen ev kadınlarının işverenlerinden ve emeğin yoğun ve ağır oluşundan kaynaklı olarak sağlık problemleri yaşadıkları sonucuna da ayrıca ulaşılmaktadır.

3.1.1. Enformel Sektöre Bağlı Sorunlar

1950'lerden itibaren sürekli olarak artmaya devam eden dünya nüfusu sonucunda genel olarak iş gücünün de aynı oranda artması söz konusu olmuştur. Ancak sürekli olarak artan bu iş gücüne yönelik formel sektör, yeterli istihdam alanı yaratmayı başaramamıştır (Topçuoğlu, 2012: 4). Formel piyasada kendisine uygun olarak yer bulamayan bireyler enformel sektörlerde çalışmak zorunda kalmışlardır. Artan nüfus karşısında oluşturulamayan istihdam sonucunda dünya çapında iş gücü emeği ucuzlamış ve değersizleşmiş durumdadır. Kâr amaçlı üretimin peşinde olan sermayedarların, özellikle değişen küresel ekonomide, gelişmekte olan ülkelerde pazara ulaşmaları sonucunda kayıt dışı ve ucuz emek gücüyle çalışan işçi sayısı sürekli olarak artmış bu durum en fazla kadınları etkilemiştir. 1970'lerden itibaren küreselleşmeden ve ekonomik düzenlerin değişmesinden en fazla olarak kadınların etkilendiği bilinmektedir. Bu zaman dilimini de kapsayacak şekilde kadınların işgücü piyasasına katılımları artmış olsa da bu katılım erkeğin iş gücü piyasasına katılım durumundan çok daha farklı olmaktadır. Kötü ve belirsiz olan çalışma koşulları, kadınlar için daha da karmaşık ve bilinmez bir hal almıştır. Kadınlar daha fazla emek yoğun işlerde düşük ücretli, sigortasız, güvencesiz ve çalışma saatlerinin belli olmadığı işlerde çalışmaya başlamışlardır. İş gücü piyasasına katılımdaki ve çalışma koşullarında meydana gelen cinsiyetçi dengesizlik yerli ve göçmen kadın işçi açısından daha da farklılık göstermiştir. Bu anlamda, yerli kadının koşulları net ve sağlıklı olmayan iş piyasasına katılımın artmasıyla birlikte ev işlerini yerine getirecek

bir başka kadına duyulan ihtiyaç artmıştır. Bu ihtiyacın göçmen kadınlar tarafından karşılanmasının önemli anlamlılığı bulunmaktadır. Göçmen kadın kendi ülkesinde kazanamadığı maaşı başka ülkelerde kazanabilmek amacıyla oluşan bu iş gücü açığını kapatmak için zorlu sürece adım atmaktadır. Yerli kadının kabul edemeyeceği koşulları kabul eden göçmen kadın, ev hizmetlerindeki çalışma sürecinde insani açıdan birçok olumsuz durumla karşı karşıya kalmaktadır. Bu çalışma düzeninde kadınların sigortasız bir şekilde düşük maaşla ve kayıt dışı olarak çalıştıklarını görmekteyiz. Bu durum kadınların birçok insani haklardan da mahrum kalmalarına sebep olmaktadır. Bu çalışma koşulları enformel iş piyasasının da koparılmaz temellerini oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak kadınların enformel sektördeki alanları git gide genişlemektedir.

Bu çalışma sonucu elde edilen bulgulara göre de kadınların enformel sektörün derinliklerini yansıttığı ev içi hizmetlerinde ve bakım sektöründe çalıştıklarını görmekteyiz. Değişen ekonomik piyasalardan ve düzenlemelerden en fazla olarak kadınların etkilendikleri sonucuna ulaşmaktayız. Ucuz iş gücü olarak görülen kadınların para kazanmak, ailesinin ve çocuklarının geçimini sağlamak amacıyla kötünün iyisi olarak içselleştirdikleri işlerde kayıt dışı ve güvencesiz olarak çalıştıklarını görmekteyiz. Ortaya çıkan bulgular da kadınların kayıt dışı, sigortasız, düşük maaşlı, esnek çalışma saatlerine bağlı olarak fazla mesaili bir şekilde çalıştıklarını doğrulamaktadır. Başka ülkelerden Türkiye'ye göç eden kadınların ülkeye girişlerinin sorunlu olması (kaçak veya 3 aylık turist vizesiyle) ve kendi ülkelerinde iş olanağına erişememe veya çok çok düşük ücretle çalışma koşulunun olması durumu, buna ilaveten kocalarının çoğunun herhangi bir işte çalışmıyor oluşu, kadınların kayıt dışı ve güvencesiz olan bu enformel sektörlerde çalışmalarını zorunlu kılmıştır.

''Kadınlar veriyordu maaşımı. Elden alıyodum. Elime veriyodu. Maaşım geldiği zaman kendisi veriyordu''. (Lavanta)

''*Ben hep öyle sigortalı çalışmadım. Sadece şu Ziraat Bankasındaki kadınla çalışırken sigortalıydım. Ama sonra hiç sigortalı çalışmadım. Zaten yatılı kalmazsak hiç yapmazlar ki. Ee sigorta ben ödemek zorundayım onu ödeyemem bin lira para, zaten benim çocuklar da yanımda evde kira o yüzden kalsın ödeyemem dedim''. (Lavanta)*

''Benim işverenler hep kadındı, kocasıylan konuşuyorduk o şu kadar maaş diyordu ama bana hep kadın verdi, elime veriyordu maaş günü gelince ben hep ondan aldım''. (Lale). Sigorta diye bişey yokki istemem zaten istesem çık derler işten''. (Lale)

Görüşmecilerin söylemleri doğrultusunda kadınların genel olarak güvencesiz bir şekilde sigortasız olarak çalıştıklarını görmekteyiz. Maaşlarını hepsinin elden alıyor oluşu da kadınların iş hayatında aslında görünmez olduklarının bir kanıtıdır. Kadınların sigortasız olarak çalışıyor olması onların yalnızca kayıt dışı olmaları sorununu yaratmakla kalmamaktadır. Güvencesiz olarak ev hizmetlerinde çalışmak yalnızca göçmen olmakla alakalı değildir. ev hizmetlerinde çalışan yerli kadınlar da

güvencesiz ve korumasız bir şekilde çalışmaktadırlar. Saha deneyimi boyunca tarafımca da işverenden herhangi bir güvence sağlanamamıştır. Bununla birlikte kadınların karşı karşıya kaldıkları sağlık sorunlarına çözüm bulamama sorununu ya da iş yerinde başlarına gelebilecek herhangi bir iş kazasında yeterli yardımı alamama sorununu da beraberinde getirmektedir. Ev hizmetlerinde yoğun emek gücüne dayalı olarak çalışan kadınlar, sigortasız ve kayıt dışı olarak birçok haktan mahrum bırakılmakta ve başlarına gelebilecek herhangi bir olumsuz durumda kimsesiz kalmaktadır. Ev hizmetlerinde çalışan kadınlar ev hizmeti- işi kapsamına dahil edilen ve kadınlar tarafından yapılmasının mantıklı görüldüğü tüm işleri yerine getirmektedir. Kadınlar bu iş sırasında yoğun kimyasal maddeye maruz bırakılmakta ve birçok hastalığa yakalanmaktadır. Ancak sosyal yardım, güvence ve iş güvencesinden mahrum bırakılan kadın bu hastalıkla mücadele edememektedir. Yıldırımalp 'in de belirttiği üzere (2014: 50) dünya genelinde ev hizmetlerinde çalışan birçok kadın sosyal yardım ve güvenceden, sağlık sigortasından mahrum olarak çalıştırılmaktadır. Bu durum ona göre, kadınların sağlık sorunlarına ve emekliliklerine katkı sağlamamaktadır. Bununla birlikte resmi bir sözleşmeye bağlı olmayan bu çalışma koşulları ev işlerinde çalışan kadınların kolayca ve hiçbir tazminat bedeli ödenmeden işten çıkarılmalarını kolaylaştırmaktadır.

''Yok ben bir şey imza atmadım, onlar beni gördüler bir yerde beğenmişler söylediler bana biz konuştuk tamam iş yaparım size gelirim dedim öyle yani''. (Papatya)

Enformel sektörün getirdiği dezavantajlı durumlardan bir tanesi de kadınların haklarını arayabilecekleri herhangi bir kurum ya da kuruluşa başvurabilme olanağının olmayışıdır. Kayıt dışı olarak ülkede kalan ve çalışan bu kadınlar çoğu zaman zor durumlar karşısında sessiz ve tepkisiz kalmaktadır.

''*Şimdi geri turist vizesine çevirdim. Korkuyorum çalışırken ya polis yakalarsa diye. Ceza çıkarır bir sürü az para alıyorum yetmio zaten ülkeden çıkarır kendi ülkeme gönderecek diye korkuyorum'' (Lavanta)*

'' *Bir sene Ayrancı'da hasta baktım o beni çok yordu. O ara benim canım çok sıkkındı. Ayrılmak istiyordum ama kadın beni bırakmıyordu. Seni polise şikayet ederim diyordu. Zor dayandım. Yani mesela bana diyoki bişey çaldı, yemek yapmadı, dövdü, benimle çalışıyodu ama bana iyi bakmadı derim dedi. Bana bağıdı çağırdı hep öyle yalan şeylerle seni polise şikayet etcem ayrılmıcan gitmicen dedi. Sen bende çalışıyosun ben para vermem sana diyodu. Ben de napim zaten çocuklar için dayanıyorum şimdi şikayet etse gidecem ülkeme zaten az para veriyo hiç vermez bu sefer sustum dayandım'' (lavanta).*

Yukarıda da verilen ön bilgi, görüşmecilerin deneyimlerini destekler niteliktedir. Yalnızca para kazanmak ve yaşamlarını idame ettirmek amacıyla başka ülkelere göç etmiş olan kadınlar yaşadıkları sorunlar karşısında hiçbir şey yapamamaktadır. Bunun önemli sebeplerinden birisi de Türkiye'de ev hizmetlerinde çalışan kadınların haklarını tam olarak koruyacak net bir yasanın olmayışıdır. Ev hizmetlerinde çalışan kadınlar hakkında net yasaların olması ve bu alanlarda çalışan kadınların sayılarının istatistiklere net bir şekilde yansıtılacak olması kadının bu alanda görünmez oluşunun önündeki engeli kaldıracaktır.

‘‘ Beni o zaman kandırmışlardı ben geldim buraya (Türkiye’ye) güzel iş diye ev işi yaptım üç ay kaldım ama sonra kaçaktım ee gelmiştim 2 oğlum var annemde para lazım biraz dayanim dedim ama çok kötü. Zaten Moldovya’dan gelince hemen sen kötü oluyosun bana kötülük ettiler ama polise söylerler diye sustum zaten sonra durmadım burda’’ (Papatya).

Görüşmecilerden elde edilen bulgular doğrultusunda kadınların kaçak çalıştıklarında polise yakalanma korkularının olduğunu, bu korkuyu bir koz gibi kullanan işverenlerin olduğunu görmekteyiz. Kadınlar, kayıt dışı olarak çalıştıklarından dolayı iş yerinde maruz kaldıkları kötü muamele karşısında suskun kalmaktadırlar. Kadınlardan elde edilen bulgular aslında kadınların kayıt dışı olmaları sonucunda yalnızca işten çıkarılma veya ülkelerine gönderilme korkuları yaşamadığını göstermektedir. Bunun yanı sıra işverenleri tarafından çok yönlü şiddete maruz kaldıkları, yasadışı olmalarıyla tehdit edilmeleri veya paralarının ödenmeyeceği korkusuyla da karşı karşıya kalmaktadır. Burada kadınların psikolojik, ekonomik hatta cinsel şiddete de maruz kalmaları söz konusudur. Bu anlamda enformel sektör çalışma piyasasında kişiye yönelik şiddetin görünmez oluşunun da temellerini sağlamlaştırmaktadır.

Bunun yanı sıra yine enformel sektöre bağlı olarak ortaya çıkan sorunlardan biri de ev ve bakım hizmetlerinde çalışan bu kadınların Türkiye’de haklarını koruyabilecek herhangi bir sendikal örgütlenmeye ulaşamamalarıdır. Genel olarak yapılan araştırma verileri de bizlere yerli ve gündelikçi olarak ev hizmetlerinde çalışan kadınların dahi Türkiye’de böyle bir örgütlenmeye ulaşamadığını söylemektedir.

Göçmen, işçi, kaçak ve belki de anne olmanın tüm toplumsal kesişimselliğini bir arada bünyesinde bulunduran kadınlar, hayatlarını hatta çocuklarının ve çocuklarına bakanların hayatlarını idame ettirmek amacıyla tamamıyla cinsiyetçi ve emek yoğun olan bu işlerde çalışmaktadırlar. Kamusal ve özel alanın karmaşık olduğu bu çalışma alanı kadınların ev içinde yaşadığı tüm zorlu durumları özel alanda saklamaktadır. Yalıtkan bir özelliği olan bu çalışma alanında kadınlar çeşitli şiddet türleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Ancak kayıt dışılığın verdiği mecburiyetlikten ve sınır dışı edilme korkusundan kaynaklı olarak kadınlar seslerini çıkaramamaktadır. Bu kadınlar çoğu zaman kamusal alana çıkıp kendilerini ve yaşadıklarını yalnızca kendi gibi olan kadınlarla örgütlenerek anlatmaya ve aşmaya çalışmak istemektedirler. Ancak kayıt dışı olması kadının bu mücadelesi ve örgütlenmesi önündeki en büyük engeli yaratmaktadır. Bunun haricinde yine yatılı olarak bakım ve ev hizmetinde çalışan kadının kamusal alana çıkması işveren tarafından genellikle de kısıtlanmaktadır. Bunun sonucunda belli zaman dilimlerinde bir araya gelen kadınların örgütlenmesi çok kısıtlı faaliyetler çevresinde gelişmekte veya hiç gelişememektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi kadınların örgütlenebilmesinde veya sendikal örgütlenmeden yararlanabilmesinde kişinin çalıştığı ülke ve yasaları da oldukça önemlidir. Ünlütürk-Ulutaş ve Kalfa’nın (2009: 13-28) yaptıkları kıymetli çalışmalarında ev hizmetlerinde çalışan göçmen ve yerli kadınların haklarını savunan birçok sendikal örgütlenmenin olduğunu bu sendikal örgütlerinin bazılarının ev hizmetlerinde çalışan kadınlar tarafından bazılarının ise bağımsız olarak kurulduğundan bahsedilmektedir. Avrupa’da ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadın örgütlerini kapsayan üst örgütlenmeler mevcutken Türkiye’de bu örgütlere ulaşmak

imkânsız veya çok zordur. Türkiye'de ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadın dayanışmaları kayıtlı ve yasal olarak değil yalnızca birincil ilişkiler etrafında gerçekleşmektedir. Başka ülkelerde oluşturulmuş bu sendikal örgütlenmeler, emek yoğun olan bu işlerde çalışan kadınların tüm haklarını korur işverenle işçi arasında olumlu bir köprü kurarak çalışanın başına gelebilecek herhangi bir olumsuz duruma karşı önlem alır ve onu yasal çerçevede korur. Bu anlamda sendikal örgütlenmelerin olması göçmen kadınların göç sonrasında güçlenmelerine katkı sağlayabilmektedir. Fakat Türkiye'de kadınların kısıtlı örgütlenişi kadınların güçlenmesini zorlaştırmaktadır.

''Kime ne anlatim biliyosun Gül ablam var onla konuşuruz, o da bana söyler anneme söylemem üzülür. Bu abim çok iyi öyle hiç sorun yaşamadım ama sana anlattım ya geçen bi eve gidiyodum önce orda hırsız dedi sapık adam karısı hiç demedi bişey attılar sokağa ben de napim ablam da ben de hiç gitmedik bir daha''(Sümbül)

Yaşadıklarına yakından şahit olunan bu görüşmeci yaşadıkları mağduriyet karşısında başvurabilecek herhangi bir yerin olmadığını, tüm zorlu koşullara sabırlı bir şekilde yaklaştığını ve dayandığını her fırsatta belirtmekteydi. Bu tür işlerde çalışan kadınların yalnızca kendi gibi işlerde çalışan kadınlarla konuşabildiğine kişilerin düşünceleri çerçevesinde emin olunmuştur. Ev hizmetlerinde çalışan kadınlar birbirlerinin neler yaşadıklarını ve hissettiklerini içtenlikle anlamakta ve empati kurabilmektedir. Çünkü enformel sektörün kadınlar açısından yarattığı çoğu olumsuz sonuçlar ortaktır. Bu da kadınların ortak bir paydada olmasına katkı sağlamaktadır. Katılımlı gözlem aşamasında işveren tarafından tarafıma da şiddet uygulanıp baskı yapıldığında duygusal paylaşım yine başka evlerde çalışan göçmen kadınlarla olmuştur.

''*Beni götüren adam var biliyosun Türkiye'ye. Orda çok kötülük oldu bana ama napayım söylemedim ağladım. Kafamı vurdı oğlan hiç ses etmedi sapık adam polise şikayet ederim dedi sustum. Bi doktorları varmış geldi baktı iyileştim''. (Papatya)*

Türkiye'ye kandırılarak iyi iş vaadiyle getirilen Papatya, kendisine şiddet uygulayan bir ailenin yanında bir sene boyunca çalışmak zorunda kalmıştır. Kimi zaman iki oğlu için bu duruma katlanmış, kimi zaman ise kaçak olduğundan ve ne yapacağını bilemediğinden dolayı suskun kalmıştır. Papatya ve diğer görüşmecilerin en önemli ortak yanı kamusal alana çıkmalarının zor olması veya engellenmesidir. Kadınların örgütlenebilecek imkânı olmadığı gibi yabancı olmanın ve çok az dil bilmenin dezavantajını da yaşamaktadırlar. Sendikal örgütlenmenin olmadığı yerde kadına yönelik şiddetin de fazlasıyla mevcut olduğu sonucuna ulaşmaktayız.

Bunun yanı sıra kadınların ülkeye giriş çıkış sürelerinin kısıtlı olması da kadınların örgütlenemeyişlerinin önündeki en büyük engeli oluşturmaktadır. Sahadan elde edilen veriler doğrultusunda zengin işverenlerin yaz tatillerini rahat geçirebilmek amacıyla kaldıkları yaz evlerinde çocuklarına bakabilmek, evlerinin tüm işlerini ve hizmetlerini yapabilmek amacıyla ülke dışından gelen yabancı çalışanlara ihtiyaç duydukları görülmektedir. Bundan dolayıdır ki paraya ihtiyaç duyan ve ülkeye hiçbir sorun yaşamadan turist vizesiyle giren yabancı kadınlar üç ay boyunca Türkiye'de yatılı çalışmakta ve yaz bitiminde tekrar ülkelerine dönmektedirler.

''*Görüşmeci*: *Noldu neyin var?*

SÜMBÜL: Bişey yok, çocuklarla kavga ettik, ablama da janım sıkkın, eve gitmesine izin vermediler, ilk defa izin istedi.

Görüşmeci: Bunun için mi ağladın?

SÜMBÜL: janımı sıkktı çocuklar küfretti. Neyse bişey değil alıştım bunlar hep böyle zaten yazdan yaza çekiyorum unutuyorum. Alıştım bunlara. 1 ay sonra Ukrayna'ya gidiyorum oh.

Görüşmeci: ''Her yaz aynı şeyleri mi yaşıyorsun. Kimseye anlatmıyor musun. Şikayet etmiyor musun?

SÜMBÜL: ''Yok kız kavga ederiz de ailem gibi, hem zaten şikayet etcek yer mi var şikayet etsem ne zenginler''.

Yukarıda geçen diyalog sahada gözlem sürecinde meydana gelmiş bir konuşmadır. Görüşmeci yaşadıkları sorunları kabullenmiş, şikâyet edecek hiçbir kurumun olmadığının bilincine varmış ve ülkede kalış süresinin kısıtlı oluşu nedeniyle kendisini ve duygularını sorunlu olan bu süreç açısından bastırmıştır. Şimdiye kadar elde edilen bulguların her birinde sendikal örgütlenmelerin olmayışı, kişilerin kayıt dışı olmalarından kaynaklı yaşadıkları sorunlar ve yasal ve insani haklardan kadınların faydalanamayışı ortaya çıkartılıp değerlendirilmiştir. Ancak görüşmecilerin kurdukları tek bir cümleden dahi sorunların yalnızca bunlardan ibaret olmadığı ve kadınların önemli derecede çeşitli şiddetlere maruz kaldıkları ortaya çıkmaktadır.

3.1.2. Ev Hizmetlerinde Çalışan Kadına Yönelik Şiddet

Walby'nin (2016: 201) tanımlamasıyla kadına yönelik şiddet "erkek tacizini cinsel saldırıları çocuk istismarlarını ve çalışma piyasasına kadına uygulanan her türlü şiddeti" kapsamaktadır. Kadına yönelik gerçekleşen şiddet insanlık tarihi kadar eski bir durumu yansıtmaktadır. Şiddet, bireylerin doğuştan içlerinde var olan bir olguyu ifade etmez aksine toplumsallaşma süreci ile öğrenilen olumsuz bir davranışı işaret etmektedir. Kadına yönelik şiddetin uygulandığı birçok alan söz konusudur. Aile içinde olan "özel" alanda gerçekleşen şiddet, kamusal alan olan herkese açık alanlarda gerçekleşen şiddet ve yine kamusal alan olan çalışma alanlarında gerçekleşen şiddet, kadına yönelik şiddetin gerçekleştiği alanlar içerisine dahil edilmektedir. Şiddetin uygulanmasına sebep olan nedenleri ve kişinin hangi durumlarda şiddet uyguladığını ve bunun şiddet tanımlarını nasıl etkilediğini burada belirtmeyi uygun bulmamaktayım. Bu gibi nedenleri ve tanımlamaları yapmak şiddeti meşrulaştırmayı ve belirli bir çerçeveye sıkıştırmayı göze almak anlamına da gelmektedir. Kadına yönelik şiddet yalnızca erkekten kadına değil kadından kadına yönelik de gerçekleşebilmektedir. Bu durumun toplumsal cinsiyet rolleri ve ataerkillikle yakından bağlantısı bulunmaktadır. Eril zihniyet kadına yönelik her türlü şiddetin meşrulaşmasını ve görmezden gelinmesine katkı sağlamaktadır. Ataerkil toplumda "evin" (aile içinin) özel alan oluşu da şiddetin görünmez ve mücadele edilmez oluşunun en önemli sebebini oluşturmaktadır. Aile içinde gerçekleşen ve üstü kapatılan şiddet farklı biçimlerde kendisini çalışma hayatında da göstermektedir. Özel

ve kamusal alanın iç içe olduğu bu karmaşık çalışma mekânı da kadına yönelik şiddetin daha fazla görünmez oluşuna imkân sağlamaktadır. Karmaşık bir yapıyı oluşturan bu çalışma mekânında tek boyutlu bir şiddetten bahsetmek mümkün değildir. Bu anlamda şiddetin farklı türlerinin olduğunu söylemek mümkündür. Akkaş ve Uyanık'a göre (2016: 35) şiddetin farklı türlerde ele alınıp sınıflandırılması, şiddetin oldukça karmaşık bir yapıyı ifade eden bir olgu olmasından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda şiddet türlerini ekonomik, cinsel, psikolojik ve fiziksel şiddet olarak sınıflandırmak mümkündür.

Özerkmen ve Gölbaşı'nın aktardıkları bilgiler doğrultusunda (2010: 26- 27) Fransız araştırmacı Jean -Claude Chesnais ele almış olduğu "Historie de la Violence" başlıklı önemli ve geniş çaplı araştırmasında şiddet türlerini gruplandırırken herkesten farklı olarak "kollektif şiddete" de değinmektedir. Bu kategoride yer alan "endüstriyel şiddet" ele alınan bu tez çalışması açısından da önem taşımaktadır. Araştırmacı endüstriyel şiddet kapsamına iş kazalarını da ekleyerek bu şiddetin, iktidarların vatandaşlara uyguladığı bir şiddet olduğunu belirtmektedir. Burada eklemek önemlidir ki çalışmanın tamamı ele alındığında (tüm toplumsal ekonomik çözülmeler piyasaların dönüşümü işsizliğin artışı ekonomik krizler ve göçün mecburi kılınışı) şiddetin her alanda ve herkese yönelik gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca bu durum iktidarların bireylere uyguladıkları bir ekonomik şiddeti yansıtmaktadır. Puzzelın çerçevesini siyasi iktidarların şiddeti oluştururken iç kısımlarını aile içi şiddet ve çalışma alanında kadına yönelik şiddet oluşturmaktadır. Çerçeve olmadığında puzzle anlamsızdır resim tam olarak görünmez. Özerkmen ve Gölbaşı, (2010: 27) ele aldıkları çalışmalarında iktidarların da topluma ekonomik şiddet uyguladıklarını ele aldıkları örneklerle temellendirmektedir. Bu sav ele alınmış olunan bu tez çerçevesinde değerlendirildiğinde anlamlı bulunmaktadır. Özellikle Doğu Bloku ülkelerin dağılması, yeni ekonomik ve siyasi rejimler, artan enflasyon oranları, bireylerin gelirlerinin azalması ve işsizliğin artması sonucu kadınların zorlu süreç olan göçü zorunlu deneyimlemesi iktidarların yerli halka uyguladıkları birer ekonomik ve psikolojik şiddeti oluşturmaktadır. Toplumsal yıkımlar bireyleri yalnızca ekonomik ve psikolojik buhrana sokmakla kalmamış, aile içi şiddettin de artmasına ortam sağlamıştır. Aile içi şiddetten, iktidarın ekonomik ve psikolojik şiddetinden ve ataerkil temelli olan tüm baskılardan kaçıp kurtulmaya çalışan kadına yönelik şiddet göç sırasında ve sonrasında da devam etmiş kadın daha da güçsüz ve korunmasız bir hale gelmiştir.

‘‘Türkiye’de ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadınlar ve ekonomik şiddet’’ başlıklı çalışmasında Yalçın, (2015: 53) ev hizmetlerinde çalışan kadına yönelik uygulanan ekonomik şiddet kapsamına, uzun çalışma saatlerini, zorla çalıştırılmayı, ücretlerin ödenmemesi veya eksik ödenmesini, düşük maaşları, sigortasız ve güvencesiz çalıştırılmayı bunun yanı sıra çalışmalarına öncülük eden firma ve acentelere fazla fazla ve yeniden para ödemeyi almaktadır. Bunun yanı sıra yine ekonomik şiddete maruz kalan çoğu kadın, kimi zaman zorla çalıştırılmakta, kazandığı paraya el konmakta, zorba davranışlara maruz kalmakta veya istemedikleri işlerde zorla çalıştırılmaktadır. Şiddet türlerini her ne kadar spesifik durumlarına göre sınıflandırmış olursak olalım her bir şiddetin bir başka şiddeti de içerisinde barındırdığı gerçeği unutulmamalıdır.

‘‘*Bizi çok kandırdılar. Mesela bilet için bir Türk benden para aldı. O da benim paramı da bileti de vermedi. Adamı gördüğüm yere gittim gine yoktu. Para da gitti. Bilet de. Yine bi daha oldu benim çocuk hasta oldu memlekete gitmek istedim bizim orda bi cadde var hep şirketler var gidiyosun konuşuyosun sana tamam diyo memlekete gönderiyo ama yine dediler yok sen para vermedin bize bi daha istedi ben de veremedim’’(Lavanta).*

‘‘Moldovya’dan götürdü çok para aldı. Türkiye’ye çalışıyodum. Maaşını bana verceksin dedi bağırdı bana biraz verdim ona o da az verdi bana ben çok durmadım zaten bi sene’’ (Papatya).

‘‘Şirketten götürdüler beni iyilermiş anlattılar sonra gittik konuştuk işte parayı sonra konuştuk beğendiler beni bu ablamlara işte çalışmaya giitim kadınla konuştuktan sonra. Sonra ben işe başladım bu beni işe koyanlar para istemiş abladan o da kavga ediyo odada ben konuştum işte bana abim sordu sen çalışmak istio musun diye evet dedim bak her gün böyle bu kadar yapacaksın dediler tamam dedim. Kadın yine aramış parayı sen ver dediler ben de verdim iş buldu diye. (Zakkum).

Zakkum adlı görüşmeciden elde edilen bulgular doğrultusunda kadının hem iş veren hem de işe aracı olan kişiler tarafından ekonomik şiddete maruz kaldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Sahadan elde edilen bulgular doğrultusunda işveren, herhangi bir acente veya şirket aracılığıyla kendi bünyesinde çalıştırmak üzere herhangi bir işçi istihdamı sağladığında işçi ve işveren açısından bir deneme süreci oluşturulur, bu deneme süreci karşılıklı olarak olumlu ise, işveren hizmetini satın aldığı işçi için, aracı olan şirkete belirli bir ödeme gerçekleştirir. Ancak burada durumun bu şekilde gerçekleşmediğini görmekteyiz. İşçi işveren tarafından kandırılmış ve şirket tarafından da korunaksız bırakılmıştır.

Bunun yanı sıra elde edilen bu bulgular doğrultusunda kadınların başka ülkeye girişlerinden itibaren iş bulma süreçleri de dahil olmak üzere ekonomik şiddete maruz kaldıkları görülmektedir. Ülkeye turist vizesiyle girip kaçak olarak kalmaya devam eden görüşmecilerin çoğu birincil aşamadan şiddet görmeye başlamışlardır. Göç eden kadınların çoğunun tek başına bu zorlu süreci yaşadıklarını görmekteyiz. Çaresizlikten dolayı kandırılmaya müsait olan bu kadınlar en başta daha göç sürecine başlamadan, kötü niyetli insanlara para ödemek zorunda kalmış ve olumlu beklentileri karşılıksız kalmıştır. Yasal olmayan yollarla başka ülkelere gitmeyi arzulayan bu kadınlar hukuka aykırı işlemler yapan bireylerle iletişim kurduklarından dolayı kendilerini çoğu zaman devlet karşısında suçlu görmekte ve kedi ülkelerinde dahi olsa herhangi bir hukuki merciye başvuramamaktadır.

‘‘Görüşmeci: Neden polise gitmedin?

Papatya: sen suçlu o değil derler.

Görüşmeci: bir avukata danışmayı düşündün mü?

Papatya: yoo düşünmem çok pahalı’’.

Kadınların yaşadıkları bu ekonomik yoksunluk, kadınların sadece başka ülkelerde savunmasız kalışlarına sebep olmamakta aynı zamanda kendi topraklarında da birçok yasal haktan mahrum bırakmaktadır.

Bunların haricinde bu kadınların ortak çalışma koşullarından bir tanesini de sigortasız ve güvencesiz olarak çalışmalarıdır. Kadınların sigortasız olarak çalışmaları kadınların çalışma piyasalarında yoğun emek sektörlerde çalışmalarına rağmen görünmez oluşlarına sebep olurken bir yandan da gelecek yaşamlarının garanti altında olmamasına teşkil oluşturmaktadır. Bir önceki başlık içerisinde özellikle değinilen bu yoksunluk hem enformel sektörün olumsuz sonuçlarından birisini hem de ekonomik şiddetin özelliklerinden birisini oluşturduğunu görmekteyiz. Aslında bünyesinde kayıt dışı işçi çalıştırarak oluşturulan enformel sektör şiddeti oluşturan tüm dinamikleri içerisinde beslemektedir.

Bundan dolayı da ortaya çıkan bu bulguları tamamen bağımsız ele almak mümkün değildir. Buna ilaveten yine enformel sektörün olumsuz sonuçlarından biri olan fakat aynı zamanda ekonomik şiddet kapsamına dahil edilen ‘‘iş tanımının belirsiz’’ oluşu da kadınların maruz kaldıkları ekonomik şiddet durumlarından bir tanesidir. Araştırmanın veri toplama tekniklerinden olan katılımlı gözlem sırasında belki de en fazla dikkat çeken nokta ve sorunların temelinin başladığı noktanın burası olduğu düşünülmüştür. İşe alım-işe kabul sürecinde çalışacak olan bireye çoğu zaman yapacağı iş, üstü kapalı, karmaşık veya yanlış bir şekilde tanımlanmaktadır. Örneğin; yalnızca çocuk bakımı ve çocuğa hizmet (yemek yapma, yemek yedirme, ödev yaptırma, duş aldırma, tırnak kesme, saç tarama veya buna benzer kişisel bakım hizmetleri) amacıyla işe alımı sağlanmış birey, ev içinde tüm aileyi oluşturan bireylerin ve ev içi hizmetlerin tamamını yerine getirmektedir. Bu çerçevede bu problemin kaynağının enformel sektörün ataerkil ilişkilerle kurmuş olduğu örüntülerden kaynaklı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ataerkil toplum düzeninde evinin düzenini sağlayan dişi kuş, ‘‘ev’’ ile alakalı ne varsa hepsini düzenlemekle görevli olan kişi olarak görülmektedir. Bundan dolayıdır ki ev hizmetleri tanımı kapsamına giren evde yaşayan yaşlı ve çocuğun tüm kişisel bakımı, yemek hazırlanışı sunuşu ve toplanışı, ev temizliği (cam, kapı, pencere yer temizliği gibi tehlikeli madde kullanarak iş yapma), çamaşır temizliği ve ütü yapma, bahçe ve balkon temizliği, evcil hayvan bakma ve tüm sorumluluğunu üstlenme ve misafir ağırlama vs. bu ve bunun daha fazlası işi kadın gerçekleştirmektedir. Bu, bitmek bilmeyen ve çabuk tüketilen bir iş kapsamındadır. Görüldüğü üzere bakım ve ev hizmetlerini birbirinden ayırmak imkansızdır. Özel alana dahil olan her şey kadının ev işi kapsamına girmektedir. Aile içinde yani tamamen özel alanda olan bu işler, kadınların anneliği, kadınlığı ve duyguları sömürülerek onlara herhangi bir ücret dahi sunulmadan gerçekleştirilir. Kamusal ve özel alanın muğlak olduğu bu alanda kadınların yapacakları işlerinin net olmaması da toplumda kadına atfedilen toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanmaktadır. Bu durum kadının çalışma yaşamında birçok sorunla karşı karşıya kalmasını da sağlamaktadır. Bu sorunların detaylarına girmeden önce kadınların bu tür işlerde neden çalıştıklarına dahi önemli bulgular söz konusudur.

‘‘Evli değilim hımm, benim dört çocuk var hepsi de bende. Babası da burda değil Rusya’da yaşıyor. Onunun ailesi vardı. O da boşanmış şimdi. Benim çocuklarım onu bilmiyor. O da kendi çocuklarını sormuyo bizde öyle yani. Boşandın gittin bi daha bakmıyor arkalarına çocuklarına bakmıyolar. Kendi ülkemde hemşirelik okudum. Ama çocuklarım küçük olduğu için hiç hemşirelik yapmadım. Hemşirelik maaşları çok düşüktü hiç hemşirelik yapmadım. Yani mesela ülkemde bazaar var orda hani elbise kıyafet sattım siz ne diyosunuz hani işte küçük dükkanlarda. Biz magazin

diyoruz küçük dükkân, küçük şeyler var ya orda çalıştım. Sonra işte çocuklar biraz büyüdü onları bıraktım geldim. Benim burada kız kardeşimin bir tane görümcesi var onunla beraber geldim, bizim ülke çok ucuzdu maaşlar çok düşüktü aldığımız maaşlar hiçbir şeye yetmiyordu, dört çocukla yaşamak zordu. Görümcesi kızlara hep ev işi buluyordu bana da iş bulmaya çalıştı ben Türkçe bilmiyordum bir hafta on gün içinde Türkçe öğrenmeye çalıştım. Sonra ben beni Mina'nın teyze kızı gördü beni, benim teyzeme çalışmak dediler beğendiler aldılar. Üç sene çalıştım. (Lavanta). Geldiğimde villada yaşıyorlardı Gölbaşı'nda. Villa bana çok zor geliyodu. Temizlik yap, bulaşık yıka, yemek yap bütün gün çalışıyosun. Ağlıyosun gitmek istiyosun ama oraya gidince de hayat pahalı''. (Lavanta).

Görüşmeciden elde edilen bulgular sonucunda kadının hayatının her alanında ekonomik şiddete ve ataerkil baskılara maruz kaldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Öncelikli olarak nitelik sahibi olan bir kadının emeğinin kendi ülkesinde de niteliksizleştirildiğini, mesleği olmasına rağmen ayakları üzerinde durmakta zorlandığını görmekteyiz. Elbette ortaya çıkan bulgular neticesinde kadının mesleğini yalnızca kazanacağı düşük maaştan dolayı değil çocuklarına bakma sorumluluğundan kaynaklı olarak da icra edemediği görülmektedir. Çocuğu yapan yuvayı kuran iki kişi olmasına rağmen tüm sorumluluğunun tek bir kişi üzerinde olması kadını güçsüzleştirmektedir.

Bununla birlikte yine kadının kendi ülkesinde hemşirelik okumuş olması da özellikle üzerinde düşünülmesi gerekli olan ayrı bir bulgudur. Kadınların kendi ülkelerinde de okudukları bölümlerin toplumsal cinsiyet temelli özellikler taşımaları ve başka ülkelerde de yine toplumsal cinsiyet temelli bir işi oluşturan ev ve bakım hizmetlerinde çalışmaları kadınların kaderlerinin ataerkil düzen çerçevesinde kurulduğunun kanıtını göstermektedir. Mesleklerin/işlerin tarihsel süreçler içerisinde cinsiyetlendirilmiş olunduğu bilinmektedir. Bu cinsiyetlendirmenin günlük pratikleri kadınlar ve erkekler tarafından yeniden üretilmektedir (Özkaplan, 2009:18).

Yine üzerinde özellikle durulacak ve bu görüşmeciden de elde edilen verilerde ortaya çıkan sonuçlar, iş tanımlarının yetersiz olduğunu göstermekte, işin ağır ve süresiz olduğunu belirtmektedir.

''Ben ülkemde de evde çalışıyodum her işi yapıyodum orda da çocuk baktım. Akrabalarım burda hep vardı. Onlar beni acenteye yolladı. Onlar bana bu ev işini buldu. Direk ben İstanbul'a geldim. Ben geldim bir hafta sonra yatılı başladım çalışmaya. Ben sadece çocuk bakmak için girdim ama orda her şey yaptırdılar. Temizlik, bulaşık, çamaşır, ütü, çocuğa da bakıyodum. Evde yaşlı bi anne vardı ona da baktım yani bana böyle demediler ben gittim baktım. Bizim akrabalar bize baktı biraz onlarda kaldık, babamla geldim sonra o döndü. Ben burda hep ev işi yaptım eşim memlekette başka işte çalıştırmadı. Orda da evdeydim her işi bilirim. Ee herkes evde çalışıyor. Burda evde çalıyorum güvenli oluyo''(Lale).

Yine bu görüşmeciden de elde edilen bulgular doğrultusunda kadının ev hizmetlerinde neden çalıştığı aşikardır. Kadının yapabileceği tek işin onun cinsiyetçi özellikleriyle bütünleşmiş olan ev işi olduğu kadın tarafından da içselleştirilmiştir. Üstelik buradaki dikkat çeken noktalardan birisi de kadının ev içi hizmetleri haricinde başka işlerde çalışmasına kocası tarafından engel olunduğudur. Burada kadına yönelik hem

psikolojik hem de ekonomik şiddetin uygulandığı ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar verilerin analizinde öncelikli olarak kadınların bu işlerde neden çalışmayı tercih ettikleri ortaya çıkartılmaya çalışılmış olsa da işe alım-kabul sürecinde kadınların ev içinde hangi işi yapacakları konusunun bulanık olduğu da gözden kaçmamaktadır. Bu verilerin değerlendirilmesine ilerleyen kısımlarda özellikle yer verilmektedir.

*''Biliyosun ablam da çalışıyo burda işte biz hep birlikte çalıştık. Ben okul okumaya gidince Ukrayna'ya ablamı yerime getirdim. Ablam da G*** ablamı sevdi ben olmayınca o bakıyo. Yazın ben tek bakıyom. 3 ay kalıyom sonra gidiyom. Çocuk gelişimi okuyom. Bütün yaz kış burda çalışmamak için okuyayım dedim. İşte gidip geliyorum. Zaten başka iş ne var ki burda hem yazdan çalışıp kazanıyorum işte bana para da iyi oluyo hiç almıyom. Okula giderken alıyom. Evde de aynı işler yapıyosun zaten çok farklı değil hem abim ablam iyiler''(Sümbül).*

Bu görüşmeci sahada kendisinin çalışma deneyimine şahit olunan bir kişidir. Kişi sayesinde elde edilen veriler oldukça ilgi çekiciydi. Görüşmeci çok küçük yaşta olmasına rağmen ilginç çalışma deneyimleri edinmiştir. Halen çalışmakta olduğu iş yerinde ablasıyla birlikte çalışmaktadır. Turist vizesiyle ülkeye giriş çıkış yapan bu görüşmeci okulların da tatil olmasıyla üç ay boyunca bu ailenin yanında çalışmakta ve daha sonrasında okuduğu ülkeye tekrar dönüş sağlamaktadır. Başlangıçta ailenin yanında yıl boyu yatılı olarak çalışan görüşmeci sonrasında bir kurtuluş yöntemi olarak okul okumayı tercih ettiğini dile getirmektedir. Kişi hem işini kaybetme korkusuyla yerine ablasını çalıştırmakta hem de zorlu olan bu çalışma koşulundan uzaklaşabilmek amacıyla okul okumayı tercih etmektedir. Yani burada ''dönüşümlü göç'' söz konusu olmaktadır. Üstelik aileden tamamen kopmasını engelleyici unsur olarak daha iyinin olmayacağı düşüncesi de kişinin içinde yaşadığı karmaşıklığı yansıtır durumdadır. Ekonomik yoksunlukta olan kadın, tek iyi bildiği iş olarak gördüğü bu işi sürdürmeye devam etmektedir. Üstelik yine burada ortaya çıkan önemli analizlerden birisi de görüşmecinin üniversite bölümünü çocuk gelişimi programından yana tercih etmiş olmasıdır. Kişi kendini güçlendirme sürecinde dahi kendini içselleştirmiş olduğu ataerkil örüntülerden ve rollerden koparamamaktadır.

''Başka işte çalışmadım. Okula da üniversteye de göndermediler. Kendi evimizde çalışıyoduk. Babamlar bizi köyde pamuk işi yaptırıyolardı. Hayvan bakıoduk ekin ekiyoduk o işleri yapıodum başka iş yapmadım. İşte burda biliosun ablamlarda (işvereniyle aynı yaşta olmasına rağmen abla diyor) çalışırım''(Gül).

Kadın ailesi tarafından okula gönderilmeyerek ekonomik bağımsızlığı elinden alınmıştır. Bunun yanı sıra kadın, ücretsiz aile işçisi olarak uzun yıllarca çalışmıştır. Kadının üniversite okumasına izin verilmemesi ve ücretsiz olarak ev içinde çalıştırılması kadının aile içine ekonomik şiddete maruz kaldığının önemli bir kanıtını oluşturmaktadır.

''Ukrayna'da çocuk bölümü okıyorum. Üç ay işte ben de aynı çalışıp dönüyorum. Önceden beri hep çocuk baktım''(Zakkum).

Ev hizmetlerinde çalışan kadınların bu işlerde neden çalıştıklarının yanı sıra iş tanımlarının yetersiz olmasından kaynaklı olarak da birçok sorunla karşı karşıya kalmak zorunda oldukları ortaya çıkmaktadır.

‘‘Yirmiden beri ev işlerine gidiyorum. İlk gittiğimde işe bana çok iş yok günlük işler yapacaksın dedi. Evde ne yapıyosan. Burası da senin evin dedi. Bi şöyle siler süpürürsün işte dedi. Ben gittim her şeyi yaptım. Her şey derken işte yani sildim süpürdüm bulaşık yıkadım ütü yaptım çocuklar vardı okuldan gelince yemek yaptım, işte her şey yani ama çok düşüktü parası bana böyle çalışacaksın demedi. Alıştım ama her yer böyle’’(Orkide).

‘‘Bi keresinde çocuk bakmak için girdim. Her şey yaptım o evde. Temizlik yaptım, ütü yaptım. Camları silmiceksin başka kadın gelcek dedi gelmedi ben sildim, para vermedi fazladan. Hee bahçeyi de ben temizledim. Havuzları vardı bana temizle her gün diyodu. Her şey yaptım işte (Zakkum).

Her işi yaptım. Sen öyle ben şu işi yapmam diyemezsin ki. Onlar ne diyosa yapıosun kapı sil diyo yimek yap diyo yapıosun beğenmezse yine yani işte biliyosun sen de (SÜMBÜL).

‘‘Ben bütün işleri yaptım, mesela burda anne babaya bakacaksın diye götürüyolar seni ama bütün işi yapıyosun, temizlik, yemek, ütü, hasta da bakıyosun işte her bişey yani’’ (LAVANTA).

‘‘Her işi yapıosun yanii öyle bişey yok. Çocuk bak, ütü yap, temizlik bulaşık filan işte bazen yöresel yemek yapıyorum bizim oranın Türkmen pilavı var, çocuklar seviyo bana sen yap yemekleri diyo ablam çocuklar için yapıyorum’’(KAKTÜS).

Kadınların ev işi olarak ev içinde neler yaptıkları durumu net değildir. İş tanımının net olmayışı kadın emeğinin sömürülmeye müsait olması anlamı taşımaktadır. Bu anlamda çoğu kadın ‘‘özel alanda’’ sorumluluğu dahilinde olmasa da kendisinden beklenen her işi yerine getirmiş fakat karşılığını alamamıştır. Düşük ücretlerle yoğun emek gerektiren işlerde çalışmaya devam etmişlerdir.

‘‘Değişiyo herkes aynı vermiyor. Bu kanser hastası kadın dedi ya o bana 600 dolar veriyodu.’’(Lavanta).

‘‘Bu aile bana 300 dolar veriyo işte hiç harcamam, yoksa yetmez’’(Lale).

‘‘450 dolar veriyo. Ee yetiyo işte ben harcamam zaten çocuklara gönderirim, burda yiyiyorum zaten ee bi ihtiyacım olmuyo’’(GÜL)

‘‘Yani hep değişti, ama 500 dolar veriyo abim. Ama benim yine bişey ihtiyaç var dediğimde gönderirir bana (SÜMBÜL).

‘‘500 dolar vercem dedi ama hep vermedi ki. Zaten anlattım o beni getiren adam alıyodu. Bunlarda çok kötülük yaptı. Para istiodum vermedi. Alamadım para. İşte zaten döndüm bi sene tekti’’. (Papatya).

Konuşmalarına yer verilen bu görüşmecilerin ve diğerlerinin ortak yaşadıkları sorunlardan birisi de düşük maaşa fazla iş yapmalarıdır. Üstelik çoğu kadın maaşlarını zamanında veya eksiksiz bir şekilde alamamaktadır. Yine görüşmecilerden elde edilen bilgiler doğrultusunda kadınların şiddet türlerinin hepsini aynı anda yaşadıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

''Bizim orda da evde çalıştım. benim koca çok pislikti. Hep o alıyodu parayı. İçiyodu. Sen ses diyemezsin sustum annemlere gittim, dövüyo dedim ağladım'' (Papatya).

''En son çalıştığım yerde hamileydim, çalıştığım yerdeki kadın da hamileydi. Ben bilmiodum hamile olduğumu sonradan öğrendim, biraz sakladım, kocası iyi davranıodu, hiç kalkmıyodu ben her şeyi yapıodum, o da hamileydi ben de hamileydim ama ben yerleri siliodum elimle, o yatıodu, her şey alıyodu kocası, çok az alıodum para ama işte napim, benim koca o zaman evliydim doğurana kadar iş yaptım, ben çalışırım o yer. Vermesem napıcam ki hep çalıyodu. Bi gün yolda gidiodum beni biri durdurdu. Kocamın borcu varmış. Kumar oynamış, adamlar benden istedi ben de kimse duymasın diye sustum (Görüşmeci ağladı) (Orkide).

Kadınlar çalıştıkları yerde ekonomik şiddeti ayrı görmekte aile içinde ise ayrı görmektedir. Bu anlamda kadınlar çalışsalar dahi ekonomik bağımsızlık kazanamamaktadır.

Kadınlar çalıştıkları süre boyunca yalnızca ekonomik şiddete maruz kalmamakta bunun yanı sıra cinsel şiddete de maruz kalmaktadır. Akkaş ve Uyanık (2016: 39) ele aldıkları çalışmalarında şiddet türlerinden bahsederlerken kadına yönelik gerçekleşen cinsel şiddete de ayrı yer vermişlerdir. Onların aktardıkları bilgiler doğrultusunda kadına yönelik cinsel şiddet kadınların iradesi dışında gerçekleşen, zorla birlikte olma, tecavüz etme, sözel veya fiili olarak kadına zarar verme ve tüm taciz olaylarını içermektedir. ''*Kadına yönelik cinsel şiddet olgusu, özellikle kadın cinselliğinin tabu olduğu, namus, şeref gibi kavramların kadın cinselliği üzerinden tanımlandığı toplumlarda ortaya çıkması güç bir şiddet türü olarak varlığını sürdürmektedir'' Akkaş ve Uyanık (2016: 39).* Bunun yanı sıra kişinin sağlıksız bir ilişkiye zorlanması, doğum kontrol yöntemlerinden mahrum bırakılması ilişki sırasında kadının yapmak istemediği davranışların zorla gerçekleştirilmesinin sağlanması, bunun yanı sıra kadının bedenini hedef alan sözlü davranışlar örneğin, kadını ''fahişe'' olmasıyla suçlanması ve bu gibi davranışlar kadına yönelik gerçekleşen cinsel şiddet kapsamında yer almaktadır. Cinsel şiddetin diğer şiddet türlerinden ayrı olarak ele alınıp değerlendirilmesi çok eski olmayan bir durumdur. Cinsel şiddet çoğu zaman yalnızca kadının bedenine yönelik uygulanan zorba davranışlar olarak ele alınıp değerlendirilmiş ve bu bağlamda da sadece fiziksel şiddet kapsamına dahil edilmiştir. Oysa cinsel şiddet kadının ruhunu ve bedenini çok yönlü olarak etkileyen, kadının manevi bütünlüğüne zarar veren, kadının bedenini yoran veya inciten ona psikolojik, sosyal ve fiziksel anlamda zarar veren bir şiddet türüdür. Ele alınan bu şiddet türünün temelinde yine toplumsal cinsiyet tabularının var olduğu ve bu tabuların kadınları toplumda erkek karşısında nasıl güçsüz kıldığı yatmaktadır. Erkek cinsel organının kutsallaştırıldığı ataerkil toplumlarda, erkekler kadınların bedenlerini sözel veya fiziksel olarak hedef aldıklarında aslında onlar üzerinde hegemonik bir güç kurmaya çalışmaktadır. Bu anlamda, sosyal ortamdan erkekliği adına güç alan ve saldırganlık olgusunun bedeniyle bütünleşmesine katkı sağlanmış olan erkek, namusunun ve şerefinin her daim korunması gerekli görülen ve bundan ötürü de güçsüzleştirilen kadın, erkek tarafından uygulanan baskı ve zorbalıkla mücadele etmek zorunda bırakılmıştır. Ataerkil dinamikleri içinde barındıran cinsel şiddet ve diğer şiddet türleri genellikle erkekten kadına yönelik gerçekleşse de eril zihniyeti benimsemiş onu

içselleştirmiş olan kadınlardan diğer kadınlara yönelik de gerçekleşmektedir. Bahsi geçen bu olumsuz durumlara araştırma kapsamında görüşlerine yer verilen kadınların da maruz kaldıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

*‘‘Beni en çok kanser kadın yordu. Kimseyle konuşamıyodum. Biriyle konuşsam kimle konuşuyon o senin neyin derdi. Ben M*na’nın babasına baba diyodum onla araşırdık o kadın bana o adamın karısı ölmüş aranda bişey mi var diyodu. Çok üzülüyodum. Bi kere baba beni aramıştı sen dişlerini yaptır sana yaptığım sigorta bitmeden dedi. Kadın duydu. Üç gün kafamda konuştu. O adam senin sevgilin mi diyodu. Siz yabancı kadınlar öylesiniz, kocaları hemen kendinize şöyle yaparsınız, böyle yaparsınız diyodu. Türk kadınları hiç anlayış göstermiyolar. Aa bu da kadın ben da kadın demiyo. Çalışmak zorundasın. Dışarı çıktığında izin verseler, nereye gidceksin, kimde kalacaksın, biriyle mi yatacaksın hep soruyolar yani Bir gün senin özel günün onda da hep kontrol ediyolar. Hemen kötü gözle bakıolar. Yani kendin birisin demiyolar, zaten hiç izin vermiolar, zaten Yirmi dört saat izin olmuodu sabah izin akşam geri geliosun. Bizde biz yabancı olduğumuz için iyi gözle bakmıyolar biraz dışarı çıkayım demiyolar, Bunları afedersin orospu gibi görüyolar. Bunlar para için her şeye tamam derler o gözle bakıolar bize. Biz çocuklar için geliyoz. Biz para veriyoruz ne istersek yaparsınız yapacaksınız. Yaşlı kadın yedi dil biliyodu öğretmendi o kadın diyodu, sen kimle yatıp kalkıosun’’. (LAVANTA).*

Görüşmeci hem yaşadığı hem de çalıştığı ev içerisinde cinsel ve psikolojik şiddet görmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere yabancı ülkelerden Türkiye’ye gelen kadınlara yönelik sabit kalmış bir görüş mevcuttur. Kadınlar ya fahişe olmakla ya da ‘‘Nataşa’’ olmakla damgalanmaktadırlar. Ev hizmetlerinde çalışan bu kadınlar çoğunlukla çalışanları tarafından kendilerine ait bir eşya olarak görülmektedir. Kadınların her anlarının işverenleri tarafından kontrol edilmesi de bu durumun belirgin bir kanıtıdır. Bunların haricinde ise yukarıda bahsi geçen görüşmecinin işvereninin bir kadın olduğu bilinmektedir. Eğitimli olduğu bilinen bu kadının, kendi hemcinsine şiddet uyguladığı aşikardır. Eril zihniyetin sadece erkekler tarafından içselleştirilmediği bunun yanı sıra kadınlar tarafından da içselleştirilerek davranışlara yansıdığını görmekteyiz.

‘‘Ben hiç öyle şeyler yaşamadım, ama duydum bizim akrabalar var ya tanıolarmış onlar anlattı bi kadın ailenin yanında kalıyomuş, adam sapıkmış yanii işte bilmiyom çok, kadın kaçmış boşver işte. Hem ben zaten hiç kısa giyinmem abim varken hep uzun giyeriz ablam zaten hep uzun giyiyo, abimler yokken şort giyerim o yüzden bişey olmadı ama abim de ablam da ben kısa giyince karışmazlar iyiler zaten çocuklarla kardeş gibiyiz’’ (SÜMBÜL).

Sahada, çalışma deneyimine yakından şahit olunan bu görüşmecinin çalışma yaşamında cinsel şiddete uğrayıp uğramadığı sorusuna verdiği cevaplar oldukça dikkat çekicidir. Bu görüşmeci hayatı boyunca cinsel şiddete maruz kalmadığını dile getirmiştir. Gözlem esnasında toplanan verilerle görüşmecinin konuşmaları uyuşmaktadır. Görüşmeci yaz boyunca ve yanında çalıştığı aile evde olduğu müddetçe kısa veya dekolteli kıyafetler giymekten uzak durmuştur. Görüşmeci başına gelebilecek her türlü olumsuz olaylardan kendisinin sorumlu olduğunu çoğu zaman gözlem sırasında dile getirmiştir. Yine mini veya dekolteli giymenin onu erkeğe karşı

davetkar yapacağı düşüncesindendir. Daha önce cinsel şiddete maruz kalmamasının sebebini de onun kendisini ‘‘açık’’ kıyafetlerden uzak tutarak korumasından kaynaklı olduğuyla ilişkilendirmektedir. Görüşmecinin içselleştirmiş olduğu bu düşünce biçimi ataerkil toplumda ve eril zihniyeti benimsemiş olan ailede sosyalleşmiş bir bireyin düşünce biçimini yansıtmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerini iyi öğrenmiş ve uygulamasını gerçekleştiren tipik bir birey düşüncesidir.

‘‘Ben yatıyodum ama yani uyumuyodum. Ama hani anahtar yok kapıya arkaya hani dolap koyuyodum adam hep sapıktı bakıodu, kadın vardı bişey demedi, kadın da diyodu şu önünü kapat et, işte sen nasıl kadınsın filan. Adam hep dokunuyodu pardon derdi. Zaten sen orospu oldun mu diyodu, ben bişey demedim. Biz biraz batıyoruz hani. Ben hep kapatıyodum üstümü ama kötüydü onlar’’(PAPATYA).

Ev hizmetlerinde yatılı olarak çalışan kadınların ortak sorunlarından bir tanesi de bu kadınların kendilerine ait özel bir odalarının olmaması veya bireysel odaları olsa dahi oda anahtarlarının bulunmamasıdır. Kadınların kendilerine ait kilidi olan bir odada kalmama durumları kadınların çalıştıkları iş yerleri olan evlerde korumasız olmaları anlamına gelmektedir. Bu durum kadınları psikolojik olarak da olumsuz etkilemektedir. Yine sahada elde edilen bulgular doğrultusunda Sümbül ve Gül adlı görüşmecilerin kendilerine ait kilitli bir odalarının olmadığı görülmüştür. Ev içinde yatılı olarak çalışan bu görüşmeciler iki katlı dubleks olan bir evde çalışmaktaydılar. Evin hemen giriş kısmında yer alan mutfak ve salonun birleşik olduğu ve herhangi bir kapının olmadığı herkese açık bir alanda yere yatak sererek yatmaktaydılar. Bu durumun onları etkileyip etkilenmediği sahadayken bireylere sorulmuştur. Evde çalışan bu kadınlar ev sakinlerinin tamamı uykuya daldıktan sonra yatağı kurmakta ve evde yaşayan bireyler uyanmadan uyanmaktadırlar. İki kardeşin yan yana yatıyor oluşu onlara güç vermekteydi. Ancak buradaki temel sorun kadınların kıyafetlerini dahi değiştirebilecek özel alanlarının olmayışı ve en rahat edilmesi gerekli olan yatakta dahi yarı uyanık yarı uykulu halde hazır bir şekilde bekliyor oluşlarıdır. Herkese açık olan ve kapısı dahi olmayan salonda kadınların yatması onların bedenlerinin de daha savunmasız ve korunaksız olması anlamına gelmektedir.

‘‘Yoo bana tek kocam sapıktı. Hiç sevmiodum. Hep içiyodu işte şarhoş olup hep işte… ama gittiğim evde öyle şeyler yaşamadım, bazıları adamlar hani kötü bakıyodu ama hiç öyle yani taciz olmazdı’’(ORKİDE).

Görüşmecilerden ve saha içerisinde elde edilen bulgulara göre kadınların çoğu cinsel şiddetin kapsamında ne tür davranışların olduğunu bilmemektedir. Kadınlar bu şiddeti kişilerin yalnızca bedenlerine karşı uygulanan bir şiddet türü olarak kabul etmektedirler. Örneğin; yukarıda görüşlerine yer verilen görüşmeci hem evde kendi eşi tarafından hem de çalıştığı yerdeki işvereni tarafından farkında olmasa da cinsel şiddete maruz kalmıştır. Kocası tarafından bedeni ve ruhu zarar görmüş, işverenleri tarafından da psikolojik olarak zarar görmüştür. Fakat veriden de anlaşıldığı üzere kadın kendisin bedenine değen kötü gözleri cinsel şiddet kategorisine yerleştirmemektedir. Özel alanda sıradanlaştırdığı bu durumu, çalışmış olduğu yerin hem özel hem kamusal olmasının yarattığı karmaşıklıkla da normalleşmiş gözükmektedir.

‘‘*Ayıp bizim orda. Sümbül biliyo söylemiştim ona. Bodrum’da bi aile vardı yaşlı kadınla bi de çocuklarıyla yaşıyolar. Onlara gittim ben adam sapıklık etti. Hep yanıma gelmeye çalıyodu. Polise gidicem şikiyat etcem deyince hani o da sen benim paramı çaldın sen istemedin mi beni dedi. Korktum. (KAKTÜS).*

Ev hizmetlerinde çalışan bu kadınlar birden fazla şiddet türüyle karşı karşıya kalmaktadır. Aslında elde edilen veriler analiz edildiğinde kadınların yaşadıkları tüm şiddet türlerinin psikolojik şiddetle de yakından ilişkisi olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Psikolojik şiddet sonrasında kadınların kendilerine olan inançları azalmakta zihinsel ve bedensel bütünlükleri zarar görmektedir. Bu şiddet türüne maruz kalan kadınlar genellikle olumlu bir sosyalleşme süreci geçirememektedirler. Bu anlamda psikolojik şiddet, kadını küçük görmek, onu ve düşüncelerini yok saymak, hakaret etmek, kadına bağırmak, kadını damgalamak, kişinin bedeni ve davranışları üzerinde kontrol mekanizması kurmak, kadının isteklerini görmezden gelmek ve kırıcı söz ve davranışların tümü olarak tanımlanmaktadır (Uluocak ve diğerleri, 2014: 2020; akt. Akkaş ve Uyanık, 2016: 38).

‘‘O kadın o kadar sinirliydi, çok zordu. Mesela şey diodu. Yemekleri yaptık ettik evde ikimiz tek yaşıyoduk. Yemek yapıodum yemiyo üç gün kalıyo. Ben onu çöpe atıyorum. Sonra bana bağrıyo sen benim paramı çöpe attın ya yemisosun ben da yemiyorum o da. Çok az yapıyorum. O da hasta olduğu için yemiyo. Üç günden sonra bozuldu diye çöpe atıyorum, o da sinirleniyo bağırıyo. Biraz hasta olunca bana bağırıyo, ben hasta oldum benim elbiselerimi temiz yıkamadın diyo. Yok sen benim ayakkabımı şöyle temizlememişsin yok böyle kirli. Bişey dedim hemen kavga ediyo. Ben o kadar hasta ben hiç tepki vermedim tamam abla tamam dedim. Ben herkese anlayışlı davrandım. Hasta nolcak bana maaşımı veriyodu zaten diyodum. Ama ben karşılık versem o kavga ederdi ben çocuklarım için dayandım her şeye’’(Lavanta).

Kişi işvereni tarafından psikolojik şiddete maruz kalmıştır. Çalışanına yüksek sesle bağırmak, emir vermek, yaptığı iş karşısında onu aşağılamak veya kişiyi beceriksiz olmakla suçlamak psikolojik şiddet kapsamındadır. Görüşmecinin bir anne olarak çocuk sahibi olması ve çocuklarının tüm bakım ihtiyaçlarından tek başına sorumlu olması kadının uğradığı haksızlık karşısında sessiz kalmasına sebep olmaktadır.

‘‘Sadece ordayken benim kızım hastalandı. Memlekete gittim iki kere kızıma. Sonra o kadın dedi kızın buraya getir çok küçük yani dedi. Beraber kalırız dedi. Kızımı getirdim o evde bir ay kaldım onunla. Onun kızı biraz şeydi. Tek başına büyüdüğü için çocuğumu kabul etmedi. Çocukla çalışmak zormuş. Kız okuldan geldiğinde ben kızıma telefon veriyodum. Odadan hiç çıkmıyodu. Kızım evde biraz koşarsa onun kızı kızıyordu. Neden evde koşuyo ben rahatsız oluyorum. Yani bir sürü oyuncakları var benim kızım oyuncaklarını isteyince o da vermiyodu. Benim odama gelmesin, burada yürümesin, gözüm görmesin diyodu. benim zoruma gidiyodu. Annesinin söylemediği şeyleri çocuk söylüyodu. Mesela ben çocuğumu yıkarken sen suyu çok açıyosun, parasını sen mi ödüyosun diyodu. Çocuk hakaret ediyodu vuruyodu. Biz sana para veriyoruz yapıcaksın işini düzgün yap diyodu. Mesela telefonu hep yanında kalk getir telefonu diyodu. Gerizekalı senin kafan çalışmıyor diyodu. Annesine söylüodum ee bana da diyo dedi hep. (LAVANTA).

‘‘O çocuklar çok şımarıktı, evi temizliodum çamura basıyodu bilerek. Yine temizle. Sonra tükürüyodu her yere, bi kere bana da tükürdü. Ben da bağırdım. Kadın bana bağırdı beceriksiz bu çamur ne, sen ne yaptın diye’’ (KAKTÜS).

‘‘İzin günü diye bişey yok abla bana acil bişey olursa izin verio ben de istemiyodum. Sadece çocukları çok özlüyodum, ağlıodum. Bizim çocuklar nolcak sen gidince diyodu. Ama haklılar parayla çalışıyom. Onların çocuğu öyle kalacak ben olmadan napacaklar işte dua ediyodum. (LALE).

Ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadınların ortak sorunları ele alınıp değerlendirildiğinde kadınların kişisel hakları olan izin günlerini kullanmada sorun yaşadıkları ortaya çıkmaktadır. Sahadan ve görüşmecilerden elde edilen veriler doğrultusunda izin kullanabilme göçmen ev işçileri açısından bir lüksü ifade etmektedir. İşveren çalışanına hakkı olan izin gününü vermeyerek onun üzerinde bir baskı oluşturmaktadır. İşveren, emeğini satın aldığı çalışanının özgürlüğünü kısıtlamakta, özel yaşamı üzerinde de tahakküm kurmaya çalışmaktadır. Kamusal ve özel alanın net olmayışından, bahsi geçen çalışma piyasasının enformel olmasından kaynaklanan bu sorun, kişinin bu denli psikolojik şiddete maruz kalmasını daha da kolaylaştırmaktadır. Sahada gözlem sırasında elde edilen verilere göre yatılı olarak çalışan kadınların kendilerine ve ailelerine zaman ayırmak için hiç izinleri olmamaktadır. Çalışanlar işverenlerinden- genelde çocuklarını görmek veya ailesiyle, akrabalarıyla vakit geçirmek için- izin istediklerinde karşılığında sert tepkiler görmektedir. Bu durumlar karşısında kadınların çoğu duygusal bir yıkım yaşamakta, ağlamakta ve sağlık problemleri yaşamaktalar. Çalışanın izin kullanamama meselesi tek yönlü bir sorundan daha fazlasını ifade etmektedir. İzin kullanamayan birey duygusal ve psikolojik şiddette maruz kaldığı gibi ekonomik şiddete de maruz kalıyor demektir. Belirli çalışma saatlerinin olmayışına ek olarak bireyin kendine ait zamanının olmayışı da bireyin fazladan mesai yaptığının fakat karşılığını alamamanın başka bir kanıtını oluşturmaktadır.

Görüşmeci: Tehdit edildiğinde ne yaptın?

GÜL: Bişey yapmadım napim, şirkete gittim söyledim ama onları haklı gördü. Ben de çıktım işten. İzin günlerimde de gündeliğe gidiyodum vermiyodu paramı parası güzel olmamış bura kötü bunu beğenmedim deyip vermiyodu.

Görüşmeci: Parayı alamayınca herhangi bir yere başvurdun mu?

GÜL: Yok ya nereye başvurcam zaten onlar beni tehdit ediyodu bazı şirkette çalışanlar şirket onları haklı görür.

‘‘İzin vermeyince ağlıyodum. Çocuklarımı özlüyodum. Bodrum’da kırk gün kaldım, izin vermedi ağladım ama onlar da haklı para veriyo çalıştırıo sonuçta (GÜL).

Yine bu görüşmeci de sahada çalışmasına yakından şahit olunan diğer bir görüşmecidir. Ev işlerinde özellikle yatılı çalışan bu kadınların izin kullanma meselesinde ne kadar zorluk yaşadıkları ve izin kullanmanın onlar açısından ne kadar kıymetli olduğu durumunu daha net ortaya koyabilmek gayretiyle Gül adlı bu görüşmecinin yaşadıkları hakkında daha detaylı bilgi vermenin anlamlı olduğu düşünülmektedir. Bahsi geçen görüşmecinin çocukları annesinden ayrı yaşamakta ve

anne çocuklarını çok az görebilmektedir. Görüşmecinin çocukları Türkmenistan'dan İstanbul'a akrabalarının yanına kısa süreliğine ziyarete gelmiştir (sürekli gidip gelmekteler). Çalışan çocuklarını görmek için izin kullanmak istediğini dile getirmiştir ancak işveren bunun mümkün olmadığını o hafta özel planlarının olduğunu ve çocukların evde tek kalamayacağını dile getirmiştir. Çalışan işverenine karşı sessiz kalmış ve bu durumu kabul etmiştir. Kimsenin olmadığı bir zamanda ise bu durumu etrafındakilerle (ben ve kız kardeşi) paylaşmış, duygu boşanması yaşanmıştır. Kişi çocuklarını görmeye gidememesinden kendisini sorumlu tutarak kendisinin çok kötü bir anne olduğu dile getirmiştir. Çocuklarının zaten kendisini anneleri olarak bilmediğini, kendisini doğru düzgün görmediklerini ve tanımadıklarını dile getirerek psikolojik yıkım yaşamıştır.

Ataerkil toplum sürecinde kadın, içinde bulunduğu kültürel bağlam çevresinde bazı rol ve davranışları öğrenir ve içselleştirir. Annelik olgusu da kadınların sosyalleşme sürecinde öğrendikleri belirli rol ve sorumluluklar bütününü ifade etmektedir. Annelik olgusu, toplumdan topluma, kültürden kültüre göre farklı şekillerde ifade edilmektedir. Bu anlamda anneliğin evrensel veya kadınların doğuştan onlara aktarılmış bir davranış ve duygu biçimi olmadığını söylemek anlamsız değildir. Ancak eril toplumda kadın, annelik rolüyle bütünleştirilmiştir. Bu toplumlarda anne olmak kutsallaştırılmış, kadının anne olmasının önemi kadınlara aşılanmıştır. Bununla birlikte kadının bu hayattaki en ulvi birinci görevi çocuklarına ''iyi bir anne'' olmaktır. İyi bir anne olmanın temelinde ise çocukların tüm sorumluluğunun eksiksiz bir şekilde yerine getirilmesi ve onların dış dünyadan korunması yatmaktadır. Bayraktar'a göre (2011: 41; akt. Gezer Tuğrul, 2019: 74) kadınlar yalnızca kendi biyolojik çocuklarına annelik yapmazlar. Çünkü toplum kadına sadece kendi çocuğuna annelik yapma görevini yüklemekle kalmaz bunun yanı sıra kadının da bulunduğu özel alanda yaşayan ve yaşlı olan anneye, babaya, kayınvalideye, kayınpedere ve kadının veya kocasının akrabalık bağının olduğu herkese karşı annelik yapma görevini de yükler. Kendisine yüklenen bu sorumlulukları yerine getiren kadın başarılı annelik makamına ulaşmış olan kadındır. Kültürel olarak inşa edilmiş bu annelik olgusu kadınlar tarafından da içselleştirilmiştir.

Ev hizmetlerinde çalışan bu kadınlar da kamusal alanın karmaşıklığından kaynaklı olarak hem yaşadığı hem de çalıştığı özel alandaki her bir bireyin sorumluluğunu üstlenmiş ve bunu kendisinin yerine zaten koşulsuz olarak getirmesi gerekli bir görev olarak kabul etmiştir. İşveren açısından da bu bakış açısı sabit ve karlı olmaktadır. Ev hizmetlerinde çalışan bu kadınların çoğu aslında kendilerinden önce çocuklarına ve ailelerine daha iyi bir yaşam sunabilmek amacıyla çok zorlu bir süreç olan göçü deneyimlemektedir. Fedakârlık yapması gerektiğini düşünen kadın, çocukları için kötü çalışma koşullarına dayansa dahi kendisini çevresindekilere karşı yetersiz hissetmektedir. Örneğin izin gününü kullanamayan veya çocuklarıyla yeterli vakit geçiremeyen bu kadınlar kendilerini iyi anne olamamakla suçlamakta ve yetersiz hissetmektedir. Yine aynı şekilde kadınların işverenleri tarafından izin verilmeme gerekçesi olarak işverenin çocuklarına kimin bakacağı durumu da çalışanlar tarafından haklı bir sebep olarak kabul edilmiştir. Bu görevlerden birinin eksik yerine getirilmesi kişinin üstlendiği rollerde başarısız olduğu anlamına gelmektedir. Kadınların içselleştirmiş oldukları bu cinsiyet temelli roller kadınların işverenler tarafından

psikolojik şiddete maruz kalmalarının farkındalığına erişmelerine de engel teşkil etmektedir.

Yine bununla birlikte gözlem sürecinde iş tanımının yetersizliğinden ve özel alanda kadına yüklenen rollerden kaynaklı olarak, kadınlar bakmakla mükellef olmadıkları kişilere de bakma durumunda kalmaktadır. Bu kişiler iş verenlerin çocukları olduğu gibi eve gelen misafirlerin veya komşuların çocukları da olabilir. Bunun yanında yine ev içinde yaşayan yaşlı veya yatalak bireyler de çalışanın sorumluluğuna dahil edilmekte ancak herhangi bir karşılığı ödenmemektedir.

Görüşmecilerin görüşlerinin aktarıldığı metinlerde ortaya çıkan önemli bulgulardan birisi de çalışanların işverenlerine ‘‘abi, abla, anne, baba’’ gibi kan bağının olduğunu ifade eden hitap sözcükleriyle seslenmeleridir. Nitekim sahada gözlem sırasında da bu çalışanların işverenlerine abim, ablam, annem, babam diye seslendiklerine şahit olunmuştur. Bu hitap biçimi işveren ile işçi arasındaki resmi çizgiyi bozmaktadır. Bu durum işverenin emeğinin daha kolay bir şekilde sömürülmesinin önünü açmaktadır. Ev hizmetleri ve bakım sektörü yapılan işlerin niteliği sebebiyle emek yoğun bir işi temsil etmektedir. Ev içerisinde yani özel alanda gerçekleşen işin fazlalığı, işveren ve işçinin arasında kurduğu duygusal bağdan dolayı kaybolmaktadır. Bu durumda işveren, işçiden daha karlı durumdadır. Yılmaz ve Özaydın, (2020: 66) ele aldıkları çalışmalarında kadın işverenle kadın işçi arasında kurulan ilişkide ‘‘maternalizm’’ den, erkek işveren ile işçi arasında kurulan bağdan ise ‘‘paternalizm’’ den bahsetmektedir. İlkinde işveren ‘‘anne’’ rolünde, ikincisinde ise işveren baba rolündedir. Doğası gereği aile içerisinde annesine babasına, çocuklarına ve evin diğer üyelerine bakma zorunluluğunda olan bu kadın çalışmış olduğu bu alanda da doğal bir bakıcı haline gelmekte artık emeği ise görünmez olmaktadır. Elbette ki çalışanların işverenlerine kan bağını temsil eden sözlüklerle hitap etmesinin temelinde sadece arada kurulan bu duygusal ilişki bağı bulunmamaktadır bunun yanında kadınların kendilerini ve bedenlerini de dışarıdan gelebilecek olumsuz durumlardan bu sözcükler nezdinde koruma çabası da bulunmaktadır.

3.1.3. Ev Hizmetlerinde Çalışan Kadınların Sağlık Sorunları

Sağlık, bireylerin yalnızca sakat, engelli, biyolojik veya fiziksel olarak kötü olma halini değil, kişiyi oluşturan bütünsellikte ruhunun bedeninin ve sosyal açıdan her bir özelliğinin iyi olmasını ifade etmektedir (https://tr.wikipedia.org/wiki/Sa%C4%9Fl%C4%B1k). Her bir birey yaşam hakkı çerçevesinde sağlıklı bir yaşam sürmeyi arzulayabilmekte bunun için de yasal bir hakkı olan sağlık hizmetlerinden istediği biçimde istediği yerde ve istediği zaman diliminde faydalanabilmelidir (Etiler ve Lordoğlu, 2010: 100). Göçmen kadınlar gittikleri ülkelere ve çalışma koşullarına bağlı olarak sağlık hizmetlerinden farklı şekillerde yararlanabilmekte veyahut da bu hizmetlerden içinde bulundukları koşullar nedeniyle hiç yararlanamamaktadırlar. Her şeyin parayla satın alındığı çoğu kapitalist toplumlarda sağlık da parayla satın alınmaktadır. Sigortalı olarak çalışan yerli bireyler dahi bazı sağlık sorunlarıyla karşı karşıya kaldıklarında maddi sorunlar ve

yetersizlikler yaşamaktadırlar. Ancak yine de sigortalı olarak çalışmak bireyin kendisini ve çevresindekileri hatta geleceğini bir nebze de olsa koruma altına almak anlamına gelmektedir. Yine bu anlamda sigortalı olarak herhangi bir işte çalışıyor olmak bireye güvence sağlamaktadır. Göçmen kadınların kötü olan bu çalışma koşullarından kaynaklı olarak tüm bunlardan minimum düzeyde dahi olsa faydalanmasının olanaksızlığı ortaya çıkmaktadır. Çalışma koşullarının kötü olmasının yanı sıra kişinin kayıt dışı olması, göç eden kişinin bulunduğu devlet politikaları çerçevesinde göçmen statüsünde yer alan bireyler için düzenlenen sağlık hizmetlerinden faydalanmasına da engel teşkil etmektedir. Yani bu işçilerin kayıt dışı oluşları onların devlet karşısında da görünmez oluşlarının önünü açmaktadır.

Etiler ve Lordoğlu ele almış oldukları çalışmalarında (2010: 100) göç etmeye karar veren bireylerin göç ettikleri ülkelerdeki yerli bireylerden başlangıçta daha sağlıklı olduklarını ancak sonrasında özellikle toplumda dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan göçmen kadınların göç sonrasında sağlıklarını hızlı bir şekilde kaybetmeye başladıklarını dile getirirler. Göçmen kadınların sağlıklarını kaybetmelerindeki en belirgin faktörün ise olumsuz çalışma koşullarından kaynaklı olduğu bilinmektedir. Ev hizmetlerinde çalışan kadınların enformel sektöre bağlı sorunları ve yine bununla bağlantılı olarak çalışma yaşamında işveren tarafından şiddet görmesi göçmen çalışanların ruhsal ve fiziksel olarak rahatsızlık yaşamasına sebep olmaktadır. Çalışanların olumsuz çalışma koşulları, onların stresli olmalarına sebep olmaktadır. Stres oluşturucu etmenlerin belirli durumlarda veya zamanlarda değil de sürekli olarak ev içi olan çalışma alanında kadına yönelik olması kadının "kronik stres" yaşamasına sebep olmaktadır. Kronik stres belirli duygu değişimlerinin yaşandığı ve bireyde oluşturduğu "akut stresten" çok daha tehlikeli ve yıkıcıdır (Etiler ve Lordoğlu, 2010: 102).

Ev hizmetlerinde çalışan kadınların enformel sektöre bağlı olarak ortaya çıkan ve evin çalışma alanı olmasından kaynaklı oluşan kişinin mesai saatinin belirsiz oluşu kişinin de birçok sağlık problemi yaşamasına sebep olmaktadır. Gözlem esnasında da elde edilen verilere göre çalışan tamamıyla işverenine bağlı yaşamaktadır. Ev işçileri gün içerisinde işverenlerinden erken uyanmakta işverenleri uyuyana kadar ayakta kalmaktadırlar. Bu durum bireyi fiziksel biyolojik ve zihinsel açıdan yormakta ve sağlıklarını olumsuz etkilemektedir.

"Yook biliyosun işte onlar yatar etrafı toplayıp yatarız ablamla, sabah da abimler uyanmadan kalkarız, kahvaltı hazırlamak için"(SÜMBÜL).

‘‘Yatılı çalışırken hiç çalışma saati yok. Bizde öyle bişey yok kendileri ne zaman isterse o zaman çalışırız. Mesela sabah erken kalkacaksın gece geç yatacaksın, hafta bir gün izin onu da doğru düzgün vermiyolardı. Onların işi çıkardı hep izin zor olurdu. Hiç saat vermiyolar kendileri ne zaman yatmak isterse sana da tamam sen git yat diyolardı. İş olmasa da onların yanında duruyosun ne isterler diye. Meyve yiyolar. Çekirdek çitliyolar. Onları toplamak zorundasın. Sonra saat bir oluyo (gece)yatmıolar. Onlar geç kalkıo ben erken. Geç kalsan neden uyuyakaldın diyolar. Ben sana parasını veriyorum sen doğru düzgün yatmıyosun. Keşke çalışma saati olsa.. Çok çalışıyorum hastalanıyorum ama hasta falan olunca da yatamıyosun ilaç alıyosun hastalığını onlara belli etmiceksin, bulaştırmıcaksın. Hastayım deyince

kabul etmeyecek aa bu kız hasta demicek. Yani robot gibi çalışıyosun. İlaç alıosun çalışıyosun. Ya sen hastasın git yat dinlen demiyolar hiç demiyolar''(LAVANTA).

''Her sabah erkenden kalk, bahçeyi temizle yıka, masayı sil, sofrayı hazırla, topla yıka çalış çalış. Gece onlar yatmaz oturur, misafir gelir onlara bakarım. Üçe dörde kadar yatmazlar. Ben gidim mi diye sorarım yok diyolar. Ben da dururum. Ayaklarım su olur şişer. Belim ağrıo daha. Ağlarım hep ama bişey demem. Sabah da erken kalkarım kızmasınlar diye. Yine kızıyolar zaten. Kız bağırır uyandım saçımı yapsana diye.''(Zakkum).

Kişiler sınırsız çalışma saatlerinden ve sürekli ayakta çalışmaktan kaynaklı olarak bazı sağlık sorunları yaşamaktadırlar çalışma saatlerinin uzun olmasından kaynaklı olarak yeterli uyku uyuyamayan çalışanlar genellikle vücut dirençleri zayıflamaktan kendilerini güçsüz yorgun ve mutsuz hissetmektedirler. Bunun yanı sıra saha deneyiminden elde edilen bulgulara göre ev hizmetlerinde çalışan bu kadınlar sürekli olarak ağır işler yapmakta (cam silmek, kapı, merdiven silmek koltukları kaldırıp indirmek, dolapları yerinden oynatmak ve yerine yerleştirmek gibi) bunun sonucu olarak ise ciddi sağlık problemleri yaşamaktadırlar. Bu tür ağır işler yapmak kişinin kas iskelet yapısını olumsuz etkilemekte bunun sonucunda vücut ağrısı yaşamasına sebep olmaktadır yine kadınların gün içerisinde düzenli olarak kimyasal maddeleri soluması veya temasa geçmesi kişide deri hastalıklarına yakalanmasına ve çalışanın dahi farkına varamadığı ve etkisini geç ortaya çıkardı solunum yolu hastalıklara yakalanmasına sebep olmaktadır. Katılım gözlem sırasında sahada kalınan üç ay boyunca yukarıda detayları verilen tüm ev işleri yerine getirilmiş ve bunun sonucunda bazı cilt hastalıklarına yakalanılmış (kimyasalların yol açtığı egzama), bel fıtığı olunmuştur. Bu durum, alanda çalışma sürecini zorlaştırmıştır.

''Ev kocamandı, üç katlı. Evi elimle siliyodum. Bi kere kovayı kırdım hani çok eskiydi zaten. Elinle sileceksin şöyle şöyle diyodu gösteriyodu. Toz kalmış köşede diyodu. yine silceksin napıcan, Ne kadar oldu bu paspaslar haberin var mı diyodu bağırıyodu. Merdivenleri yukarıdan aşağı siliodum ellerim ağrıodu yoruluodum her gün aynı''(ZAKKUM).

Ev hizmetlerinde çalışan kadınların yaşadıkları sorunları tek boyutlu olarak ele alıp değerlendirmek mümkün değildir. Kötü ve ağır koşullarda çalışmak zorunda kalan kadınların ruh sağlıkları ve beden sağlıkları olumsuz etkilenmektedir. Çalışan bu kadınların sağlık durumlarının olumsuz olmalarında işverenlerin istihdamını sağladıkları işçilerine her türlü psikolojik şiddet uygulamaları çalışanların bedensel ve ruhsal olarak da sağlıklarını yitirmelerine sebep olmaktadır.

3.2. Ev Hizmetinde Çalışan Kadınların Mücadele Stratejileri

Ele alınan bu çalışma kapsamında gerekli literatür taraması yapıldığında eksikliği hissedilen en kritik noktanın ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadınların çalışma sırasında yaşadıkları sorunlarla nasıl mücadele ettiklerinin bilinmez olmasıdır. Görüşmelerin gerçekleştirildiği kadınların çoğunun "vize ihlali" yapmış olarak

çalışmaya devam etmeleri, kötü çalışma koşulları ve kadınların kamusal alana çıkışlarının kısıtlılığı bunun yanında Türkiye'de uygulanan göç politikalarının ve göçmen işçilerin çalışma koşullarına yönelik net uygulamaların olmayışı kadınların sorunlar karşısında direnç göstermelerini engel teşkil etmektedir. Tüm bunlara ilaveten Türkiye'de yabancı işçi haklarını savunan herhangi bir sendikal örgütlenmenin olmayışı veya bu örgütlenme girişiminin zayıf oluşu kadınların karşılaştıkları sorunlarla mücadele etmelerine engel oluşturmaktadır. Erder, Moldovyalı ev işçisi kadınlar hakkında ele almış olduğu önemli çalışmasında, (2011: 205) yabancı işçi çalıştırarak "haksız rekabet" gerçekleştiren ve ucuz emek kullanan işverenlere ve yerli işçinin emeğinin ucuzlamasına sebep olan yabancı işçilere karşı örgütlerin ve sendikal dayanışmaların baş kaldırdığını ve bu durumun düzene girmesi amacıyla hükümete gerekli olan baskıların yapıldığının altını çizmektedir. Bu durum, yabancı bireylerin sorunlarının çözülmesinden ziyade onların daha da zorlu süreçler yaşamasına sebep olmakta hatta kendi mücadelelerini de zayıflatmaktadır.

Yine bu duruma ek olarak daha öncesinde de çalışmasına yer verilen Ünlütürk-Ulutaş ve Kalfa'ya göre (2009: 13-28) göçmen kadınların örgütlenme deneyimleri oldukça kısıtlıdır. Bu durumun daha gelişmiş ülkelerle karşılaştırılmasını yapan Ünlütürk-Ulutaş ve Kalfa, (2009) gelişmiş ülkelerde göçmen ev işçisi kadınların haklarını savunacak daha üst düzey örgütlenmelerinin olduğunu ancak Türkiye'de bu örgütlenmelerin olmadığına veya örgütlenmenin oluşmasına imkân sağlayacak ortamın olmamasına vurgu yapmaktadır.

Bunlara ek olarak, kadınların kayıt dışı olmaları da kadınların çalışma ve günlük yaşamda karşılaştıkları sorunlarla başa çıkma direncini zayıflatmaktadır. Hatta kadınların kayıt dışı olmaları kadınların işverenleri tarafından bir tehdit aracı olarak kullanılmış ve kadınların karşılaştıkları sorunlar karşısında harekete geçmeleri engellenmiştir.

Diğer taraftan da kadınların çalışma koşullarının çok ağır, çalışma saatlerinin belirsiz olması ve izin kullanmanın kısıtlılığı, çalışan bu kadınların kamusal alanda aktif bir şekilde varoluşlarının önüne bir set çekmektedir. Ancak saha içerisinde elde edilen deneyimler ve görüşmecilerle gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde ev hizmetlerinde çalışan bu kadınların tüm bu olumsuzluklara rağmen yine de sorunlarla başa çıkabilmek amacıyla mücadele arayışlarının hep olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Kadınların bu mücadele stratejilerinde ilki, sahadan elde edilen bilgiler doğrultusunda ev hizmetlerinde çalışan bir grup kadının Türkiye'ye yerleştikten sonra kendilerine ait bir ajans kurmalarıdır. Görüşmecinin sahada veri toplama sürecinde aktardığı bilgiye göre (Zakkum) kurulan ajansın sahibi de dış ülkeden Türkiye'ye göç etmiş ve daha önce ev hizmetlerinde çalışmış bir kadındır. Küreselleşen dünyada teknolojinin gelişmesi ile insanların ulus ötesi ilişkiler kurabilmesi kolaylaşmış, kişiler bu sayede sosyal ağlarını genişletmişlerdir. Geleceklerini daha iyi bir şekilde inşa etmek hayaliyle göç etme kararı veren bu kadınlar da sahip oldukları sosyal ağlar sayesinde kadınlar tarafından kurulan bu ajanslara ulaşabilmekte ve ev hizmetlerinde çalışmak üzere harekete geçmektedirler. Ajansın kadınlar tarafından kurulması kadınlar açısından ayrı bir önem taşırken işe aracılık eden şirketin, çalışanın çalışma sürecinde herhangi bir zorlu durumuna karşı destek çıkabilecek olması da ayrı önem taşımaktadır. Bu bulguları destekler nitelikte Eder, ele almış olduğu çalışmasında

yabancı ülkeden gelen kadınların aralarında kurdukları sosyal bağ sayesinde yalnızca iş bulmaları kolaylaşmamakta bunun yanında polis, gümrük görevlisi gibi memurlarla da başa çıkma yetisi geliştirmektedirler (Eder, 2005; akt. Eder, 2011: 207).

Kadınların sorunlarla başa çıkma stratejileri analiz edildiğinde ikinci olarak da göçmen ev işçisi olan kadınların sorunlarını kendileri gibi ev işçileri olan göçmen kadınlarla paylaşarak güçlendikleri sonucunun ortaya çıkmasıdır. Ankara'da yaşayan ve ev hizmetlerinde çalışmaya devam etmekte olan görüşmecinin aktardığı bilgiler doğrultusunda (Lavanta) ev hizmetlerinde çalışan kadınlar haftanın belirli günlerinde Kırgızlılara ait olan kafede buluşmakta ve burada çalışma anında ve günlük yaşamdaki deneyimlerini karşılaştıkları sorunları birbirleriyle paylaşmaktadırlar. Önemli olan bu bilgininin ortaya çıkmasını sağlayan katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

''Biz hafta sonları Kızılay'a gidiyoruz. Orda bir sürü şirket var. Kırgız lokantaları var, onlarda oraya geliyolar (ajans görevlileri) iş var diyolar. Yoksa Kırgızlı çok burda şirketler birisi olmazsa birisi numarasını verio iş mi arıyosun şuraya git diyolar. Kızlara da hep orda oluyo. Oturuyoruz anlatıolar işte. Ben çok kötü şeyler yaşamadım bi o hasta kadın işte. Ama yaşayan çok var. Benim kız kardeşimin görümcesi de işte buraya geliyo konuşuolar''(LAVANTA).

''Bu kadar sıkıntı yaşadım hep tek gittim odama ağladım. Çünki sen başka bişey yapamazsınki çalışıyosun para için. Onlar ne derse (işverenler) o oluyodu. Sorunları kimseye anlatamadım. O yabancılarla çıkıp kahvede buluşuyorduk. Ama napacaz ki elimizden ne gelir zaten saklı çalışıyoruz mecburuz. Ama konuşunca ben rahatlıyodum. İçimizdeki azalıyodu. Herkes benim canımı sıkıodu. Kadınlar hep siz niye hep çok çocuk yapıosunuz sonra boşanıyosunuz bak bize bizim evlendikten sonra ev var araba var, çocuk var kocalarımız yapıo diyodu. Birimize çalışırken bişey olsa başımıza bişey gelse destek olmaya çalıştık ama yatılı olunca zor vermiodular(izinden bahsetmekte) çıkamıyosun''(LAVANTA)

Göçmen ev işçisi olan bu kadınlar haftanın belirli günlerinde Kırgız lokantalarında buluşarak mesafe olarak uzak kaldıkları memleketlerine mekân aracılığıyla yakınlaşmış ve aidiyet duygusunu yeniden yaşamış bulunmaktadırlar. Bununla birlikte bu kadınlar sorunlarını kendileri gibi hem ev işçisi hem de Kırgız olan bu kadınlarla paylaşarak güçlenmeye çalışmaktadırlar.

Görüşmeye katılmayı kabul eden kadınların çalışma yaşamında karşılaştıkları sorunlarını yine en yakın çevrelerinde bulunan kız kardeşleriyle veya arkadaşlarıyla paylaştıkları bilinmektedir. Ev hizmetinde çalışan bu göçmen kadınların sorunlarını aile fertlerine veya arkadaşlarına anlatırken kadınların kendi dillerinde konuştukları sahada gözlemlenmiştir. Ev hizmetlerinde birlikte aynı ev içerisinde çalışan iki kardeş (Gül ve Sümbül) ev içerisinde herhangi bir sorunla karşılaştıklarında birbirlerine destek çıkmakta ve işverenlere karşı daha güçlü durmaktadırlar. Saha içerisinde Sümbül adlı görüşmeci tarafından aktarılan bir olayda, Gül adlı görüşmeci ev içerisinde kötü bir durumla karşı karşıya kalmış ve çok üzülmüştür. Bunun sonucu olarak işten ayrılmak istemiştir. Bu duruma bağlı olarak ablasının çok üzüldüğünü dile getiren görüşmeci ablasının işten ayrılması durumunda kendisin de işe devam etmeyeceğini belirtmiştir. Yine bu kadınların birbirlerine sorunlarını anlatarak destek çıktıklarını şu ifadelerden anlamaktayız:

‘‘Yanii napıcaksın susuyosun işte. Kimseye diyemiyosun, ne diceksin yani. İşte üzülüyosun gidiyosun ağlıosun geliyosun çalışıyosun. Yine aynı. Arkadaşlarla konuşuyosun arıyosun. Evden gidince onlar (işverenler) ama bişey yapamıyosun’’(ZAKKUM).

Görüşmecilerden ve sahada gözlem deneyiminden elde edilen verilere göre kadınlar yukarıda bahsedilen sebeplere bağlı olarak sadece kısıtlı olan birincil ilişkiler arasında mücadele bağı oluşturmaktadırlar. Bunun haricinde ise örgütlenme ve direnç seviyeleri oldukça düşüktür. Göçmen ev işçisi kadınlarının Türkiye’de karşılaştıkları sorunlara karşı geliştirmeye çalıştıkları mücadele stratejileri, kadınların sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel varoluşlarını etkilemekte ve kadınların benliklerini yeniden nasıl inşaa ettiklerini belirlemektedir.

3.3. Ev Hizmetlerinde Çalışan Kadınların Benlik İnşası

Benlik, kişinin kendisinin başkalarının varlığı haricinde onlardan bağımsız olarak ayrı bir birey olarak anlamlandırması anlamına gelmektedir. Benlik, sosyal dünyadan bağımsız bir şekilde var olan bir olgu değil, sosyal etkileşim sonucunda ve sosyal konumda yer alan sosyal bir ürün olarak değerlendirmektedir (https://www.psikosentez.com/benlik-kavrami-nedir).

Birey, benliği sayesinde kendini ve dış dünyayı anlamlandırır ve kim olduğuna ne olduğuna onu oluşturan olumlu bütünlüklerin neler olduğunun farkına varır. Birey, benliği sayesinde tüm yeteneklerinin farkına varmaktadır. Bunun yanı sıra yine birey, benliği sayesinde kendisi için nelerin olanaklı ya da olanaksız olduğunu bilmekte, gelecek beklentilerinin arzularının farkında olmakta ve onu oluşturan benliği sayesinde bu arzularının peşinde koşmaktadır.

Bununla ilintili olarak ele alınan bu çalışmada ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadınların geleceğe dair beklentilerinin neler olduğu, yapılan derinlemesine ve sahaya bağlı gözleme göre analiz edilmiş ve kadınların öz benliklerini geleceğe yönelik nasıl inşa etmekte olduklarına dair bir görüş ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Kadınların benliklerini inşa etme süreçlerinde içinden koptukları ve içine yerleştikleri toplumların sosyal ve kültürel yapıları oldukça etkilidir. Derinlemesine görüşmeye katılan görüşmecinin ifadeleri aşağıdaki gibidir:

‘‘Çocuklarım iyi olsun, herkes kendi mesela çocuklarına yuva kursun, ben ev almak istiyorum, güzel hayat yaşamak istiyorum, oluyo mu olmuyo mu öyle geçip ölcem mi diyorum. Ben hiç bişey yapmadım çocuklarım büyüsün iyi olsun diyorum. Ben iyiki geldim buraya diyorum. Burada kocalar karılarına bakıo benim koca bakmıyodu. Ben her şeyi yapıodum. Ben hiç bişey görmemişim, kadınlar nasıl yaşar bilmiyodum öğrendim. Bir daha gitmek istemiyorum yani. Evim olsun param olsun çocuklarım mutlu olsun, param bitio bazen yiyecek alamıyorum..’’(Lavanta).

Görüşmeye katılan bu katılımcının ifadesinden anlaşıldığı üzere kadın, yaşamını çocukları çevresinde şekillendirmektedir. Çocuklarından bağımsız bir yaşam tahayyülü onun açısından mümkün gözükmemektedir. Annelik statüsü kadının öz

benliğini de buna bağlı olarak şekillendirmektedir. Yukarıdaki alıntı bu görüşmecinin geleceğe dair beklentilerinin neler olduğunu ve neyi hayattan dilediğini ortaya çıkartmaktadır. Göç sürecini deneyimleyen kadın bir yandan farklı bir kültür ve sosyal çevrede var olan ‘‘farklı kadınlık durumlarının’’ farkına varmakta bir yandan da kendisi adına kurulmuş olan bu ataerkil örüntülerden kurtulamamaktadır.

‘‘*Ne beklicem, bişey istemiyorum ki… Çocuklarım iyi olsun. Kötü olmasınlar. Babaları gibi olmasın. Ben hep çalıştım onlar için. Napıcam artık... İşte çocuklarım mutlu olsun’’(ORKİDE).*

‘‘Evlenicem işte, mutlu olmak yani işte para kazanmak ımm işte okul bitircem. Mutlu olmayı isterim’’(SÜMBÜL).

Yukarıda kendi ifadelerine yer verilen görüşmeciyle bire bir zaman geçirme esnasında yukarıda verdiği bilgiye bağlantılı olarak bazı veriler elde edilmiştir. Görüşmeci, ev hizmetlerinde çalıştıktan kısa bir süre sonra okul öncesi programında üniversite okumaya başlamış ancak üniversite okumasının onun açısından hiçbir değişikliğe sebep olmayacağını, okul okusa dahi ev hizmetlerinden başka hiçbir işte çalışamayacağını, sırf her zaman hizmet verdiği ailenin yanında kalmamak için okul okumayı tercih ettiğini dile getirmiştir. Çok genç yaşta olmasına rağmen geleceğe dair bir umutsuzluk söz konusudur. Yine saha esnasında diğer bir görüşmeciden elde edilen veriler neticesinde; kişinin bu olumsuz çalışma koşullarına sadece çocukları için dayandığı ve ‘‘kendisi’’ gibi olmasınlar diye onları okutmaya çalıştığını dile getirilmektedir. (Gül)

‘‘Bilmem.. Okul bitsin, daha çok para kazanayım. Bizimkilere bakarım. Annemle babam hep zorluk yaşadı. İyi olsunlar. Para kazanmak istiyorum. Başka ülkelerde de gitmek istiyorum. Evleneyim mutlu olayım. Kendi evimde olmak istiyorum.’’(Kaktüs).

Saha gözlemleri ve derinlemesine gerçekleşen görüşmeler sonucunda kadınların çoğunun geleceğe dair beklentilerinin ortak bir paydada yer aldıkları sonucu görülmektedir. Ataerkil normlara göre şekillenen kadınlık biçimi göçmen ev işçisi kadınlar tarafından da içselleştirilmiş görünmektedir. Özel alan çevresinde oluşturdukları benliklerini kadınlar, kamusal alanda da aynı şekilde sürdürmeye devam etmektedirler. Göçmen ev işçi olan kadınlar, hayatta kendilerinden önce çevresindekileri düşünmekte, kendi hayatlarını ataerkil toplumların kutsallaştırdığı aile kurumuna göre şekillendirmekte ve çoğunlukla bu şekillenmenin bir parçası da olmaktadırlar.

3.4. Saha Deneyimi ve Sınırlılıklar

Nitel araştırma açısından sahaya düzenli olarak inmek ve iyi bir gözlem yapmak oldukça zorlu bir süreci ifade etmektedir. Katılımlı gözlem yapmak ise ayrıca sabır ve özveri gerektirmektedir. Ele alınan araştırmanın konusu, neyi ve kimleri kapsamına aldığı saha deneyiminin nasıl şekilleneceğini çoğu zaman belirlemektedir. Araştırmanın örneklemini oluşturan grubun hem kadın hem kayıt dışı hem de göçmen olmaları görüşmeci sayısını ve bu görüşmecilere erişimi oldukça kısıtlamaktadır. Saha deneyimine ilişkin bazı bilgilerin paylaşılması hem görüşmecilerin yaşadıkları zorlu süreçleri anlamak açısından hem de katılımcıların salt yaşamlarına ilişkin gerçekçi

bilgilere ulaşmak açısından da oldukça anlamlıdır. Katılımlı gözlem sırasında yaşamına yakından şahit olunan iki görüşmeci katılımlı gözlemin gerçekleştirildiği süreçte, gündelik yaşamlara dair gözlemciye daha samimi bilgiler aktarmıştır. Ancak görüşmeciler araştırmanın konusu ve amacına yönelik bilgilendirildiğinde ve yüz yüze görüşme sırasında çekingen ve daha az detayları olan bilgiler vermişlerdir. Bunun yanı sıra görüşmeye telefonla görüntülü katılım sağlayan görüşmecinin (Gül) ilk görüşmesi yarıda kesilmiş görüşmeci çalıştığı ev içerisinde kimse yokken görüşme gerçekleştirmeye çalışmış, patronları eve geldiğinde ise hemen telefon kapanmıştır. Görüşmeciler çoğu zaman evden çıkamıyor veya eve birini getiremiyorlar. Yine aynı şekilde kendisine ulaşmış olduğum ev hizmetlerinde yatılı olarak çalışan bir göçmen kadın, yüz yüze görüşmeyi kabul etmesine rağmen sonrasında işvereninin izin vermediğini dile getirerek görüşmeye katılım sağlayamamıştır. Bunun üzerine işvereniyle iletişime geçilmiştir. İşveren görüşmeye kendisinin engel olmadığı, katılımcının görüşmek istemediğini belirtmiştir. Bunlara ek olarak yine kar topu tekniği sırasında Ankara'dan bir katılımcıya ulaşılmış kişiyle uzun bir telefon görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Bu telefon görüşmesi sonunda Ankara'da buluşulmak üzere randevu ayarlanmış ve yolculuk için biletler ayarlanmıştır. Ancak gün içinde telefon görüşmesi yapılan kişi görüşme yapamayacağını ve kocasının bu görüşmeyi istemediğini söylemiştir. İşverenler genellikle kendilerine yönelik olumsuz bir sözün söylenmesinden çekinip, çalışanı üzerinde işten atacağı tehdidiyle baskı kurup mobbing uygulamakta, çalışanlar ise bu görüşme sonucunda kimliklerinin ifşa olacağı korkusu yaşamakta ve işten çıkarılmayı göze alamamaktadır. Çalışanların genellikle yatılı olarak çalışması, kayıt dışı olmaları ve göçmen konumunda olmaları kişilerin yaşadıkları zorlu süreçleri bir başkasına anlatmasına engel oluşturmaktadır. Ele alınan bu çalışma sürecinde meydana gelen bu olumsuz durumlar çalışmanın hızını ve katılımcı sayısını olumsuz olarak etkilemiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ele alınan bu tez çalışması kapsamında, dinamik bir yapıya sahip olan göç eyleminin kadınlar tarafından neden, nasıl ve hangi koşullarda gerçekleştirildiği analiz edilmeye çalışılmaktadır. Göç eylemi içerisinde aktif olarak yer alan bireyler (kadınlar, çocuklar, erkekler, yaşlılar, engelliler vd.) bu sürecin her bir anını farklı şekillerde deneyimlemek durumundadırlar. Bireylerin içinde yaşadıkları ve göç ettikleri ülkelerin toplumsal ve kültürel yapısı, bireylerin göç sürecinden nasıl etkileneceklerini ve toplumsal cinsiyet algılarının nasıl etkileneceğini de belirlemektedir. Kadın göçünü ataerkil toplum düzeneklerinden ayrı olarak değerlendirebilmek mümkün değildir. Bu anlamda çalışmanın genelinde, toplumsal cinsiyet örüntüleri ve göç olgusu kadınlar açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Ev hizmetlerinde çalışmak/ çalıştırılmak üzere dış ülkelerden Türkiye'ye göç etmiş 8 katılımcı ile çalışma koşulları, bu iş kolunda çalışma sebepleri ve çalışma süreci boyunca yaşadıkları sorunlarla mücadele biçimleri derinlemesine bir şekilde konuşulup, değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme toplumsal cinsiyet algısı, kapitalizm ve ataerkillik çemberinde yapılmaya çalışılmıştır. Kadınların içinde yaşadıkları kültürel yapıları ataerkil algıları ve ataerkil kapitalizmin ön koşulu olan yeniden üretim

sürecinde ortaya çıkan toplumsal norm ve değerler bütünüyle kadınların çalıştıkları bu iş piyasaları arasında pozitif bir anlamlılık bulunmaktadır. Ev hizmetlerinde çalışan kadınların çalışma yaşamlarında karşılaştıkları sorunlar ortaya çıkarıldığında da bu sorunların ataerkil kapitalist ilişkilerden bağımsız olmadığı görülmektedir.

Öncelikle, derinlemesine görüşmenin sağlandığı katılımcıların demografik özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, kadınların ekonomik düzeylerinin kendi ülkelerinde de düşük olduğu ve öğrenim süreçlerinin kısa sürdüğü bulgusu dikkat çekmektedir. Kadınların eğitim yaşamlarının kısa sürmesi ve ekonomik olarak başkalarına bağımlı olması durumuyla, toplumsal cinsiyet eşitsizliği arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur.

Bunun yanı sıra yükseköğretimde öğrenime devam edilse veya edilmiş olsa dahi kadınların cinsiyetlendirilmiş iş piyasalarından kurtulamadıkları veya kendi istekleriyle cinsiyetlendirilmiş bu iş kategorilerinde yüksek öğretimlerine devam etme eğilimlerinin olduğu sonucu dikkat çekmektedir. Toplumsal cinsiyet algısı, kadınlar tarafında da içselleştirilmiş ve bu içselleştirme kişilerin günlük pratiklerini de belirlemiştir. Bundan dolayıdır ki kadınların yapabildikleri en iyi iş olarak ev işlerinde çalışmaya devam etmeleri veya özel alanı içerisine alan iş kollarında yer alma istekleri onlar açısından anlamlı bulunmaktadır.

Bunlara ek olarak, katılımcıların yaşlarının genç ve çoğunun eşsiz anne olmaları da dikkat çeken diğer bir husustur. Ev hizmetinde çalışan bu kadınlar, bir yandan bir anne olarak çocuklarının ve ailesinin tüm sorumluluğunu üstlenmiş bir yandan da başka bir özel alanda aynı emeği üretmeye devam etmiştir. Ataerkil sistemin toplumda kadına yüklediği en birincil görev çocuğunun tüm sorumluluğunu almak ve evin tüm düzenini korumaktır. Kadın, bu görevi tek başına üstlenmek durumunda kalmaktadır. Bununla bağlantılı olarak katılımcılardan elde edilen verilere göre, kadınların eşlerinden boşandıklarında da bu sorumluluğu yine aynı şekilde tek başlarına yerine getirdikleri bilinmektedir. Görüşülen ve gözlemlenen kadınların deneyimleri göstermektedir ki; kadınlar yaşamları boyunca önce özel alan olan aile içerisinde bakım ve hizmet emeği üretmiş sonrasında da özel alan pratiklerini kamusal alanda metalaştırarak özel bir emek üretmeye devam etmiştir. Özel alanda üretilen emek, karşılığı olmayan ve bundan ötürü de kaybolan emektir. Bu bağlamda kamusal alana uzantısı olan bu emek de karşılığı düşük olan emek anlamına gelmektedir.

Yine görüşme sonucunda ortaya çıkan önemli ve ortak bulgulardan bir diğeri de kadınların göç etme kararını ailesiyle ortak olarak veya bireysel olarak vermiş olmasıdır. Görüşülen kadınların hepsi de kendi ve aile yaşamlarını daha üst düzeye getirebilmek amacıyla göç etmek durumunda kalmışlardır. Kadınlar bazı ataerkil dayatmalara karşı çıkmış olarak zorlu olan bu göç sürecini deneyimlemiş olsalar da ataerkil düzenin yeniden üretilmesinde yalnızca birer piyondurlar ve eril düzen kadın üzerinden meşrulaştırılarak işlemeye devam etmektedir (Alptekin, 2008: 1466).

Bunlara ek olarak elde edilen veriler doğrultusunda kadınların çoğu, ülkeye giriş yaparken zorlanmamakta ancak sonrasında düzensiz göçmen (2 görüşmeci sonradan oturma izni almıştır) statüsüne yerleşerek mücadeleye devam etmektedirler. Düzensiz göçmen olmaları ve enformel olarak ev hizmetlerinde çalışmaları kadınların yerli olan ve çalışan diğer kadınlardan daha dezavantajlı duruma düşürmektedir. Düzensiz

göçmen statüsünde olan ve kayıtlı işçi olarak çalışamayan katılımcıların, iş yaşamlarında maddi ve manevi olarak zor süreçler geçirdikleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Kadınların enformel olarak çalışıyor olmaları onların yaşam haklarına ve kişisel haklarına tam olarak erişebilmelerine engel oluşturmaktadır. Görüşmecilerden yalnız birinin çalışma yaşamının çok kısa bir diliminde sigortalı olarak çalıştığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bunun haricinde yine ortaya çıkan önemli bir bulgu, enformel sektöre bağlı olarak çalışan kişilerin herhangi bir sendikal örgütleme kuramamaları veya böyle bir örgütlenmeye ulaşamamalarıdır. Sendikal örgütlenmenin olmayışı, kadınların haklarını arayabilecek herhangi bir basamağın olmayışı veya kolektif bir direnmenin mümkün olmadığı anlamına da gelmektedir. Araştırmanın bulgular kısmında da değerlendirilmesi yapılan bu anlam, kadınların direncini zayıflatmaktadır.

Bütün bunlara ek olarak görüşmecilerden elde edilen bulgulara göre ev hizmetlerinde kayıt dışı olarak çalışan bu kadınların tamamı çalışma yaşamlarında, tanımlanabilir olan tüm şiddet türlerine (ekonomik, fiziksel, cinsel, psikolojik) en az bir kez maruz kalmaktadır. Kadınların maruz kalmış oldukları şiddetin temelinde ise ataerkilliği ve toplumsal cinsiyeti oluşturan dinamiklerin parçaları bulunmaktadır.

Kadınlar çalışma yaşamları öncesinde ve çalışma yaşamları sürecinde karşılaştıkları sorunlar karşısında en çok da psikolojik olarak yıpranmaktadırlar. Bu durum, kadınların ruh sağlığını da olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Buna ek olarak gözlem sırasında ortaya çıkan verilere göre kadınların yalnızca ruh sağlıkları değil, bedensel ve biyolojik sağlıkları da olumsuz yönde etkilenmektedir.

Derinlemesine görüşmelerin tahlili sonucunda ortaya çıkan en kritik veri belki de kadınların çalışma yaşamında maruz kaldıkları şiddetin farkında dahi olmamalarıdır.

Son olarak, kadının kamusal alana çıkışı onun özel alanla olan ilişkisini koparmamakta hatta kamusal alanın mekânsal olarak özel alan olması ikilemi kadınların emeklerinin diğer kadınlardan daha fazla sömürüldüğünün kanıtı olmaktadır. Kadın, bir yandan ücretsiz bakım emeği gerçekleştirirken bir yandan da özel alanda meydana getirdiği emeğini başka özel alan için metalaştırarak yeniden üretir. Bu emek, kadının doğası gereği ortaya sunulan değer ve davranışlar bütünü olarak kabul edildiğinden dolayı da ayrıca değersiz konumdadır. Bu anlamda erkek ve kadından beklenen ve kültürel çevre içerisinde şekillenen stereotip davranışlar kapitalist sistem açısından da işlevsel olmaktadır (Donovan, 2016: 164). Dalla Costa (1972: 77) gerçekte var olan ev işi deneyiminin "yabancılaştırıcı" olduğu konusunda ısrar ederek bu işlerin soyutlayıcı önemsiz ve sürekli olarak tekrar edici olmasına değinmektedir (Akt. Donovan, 2016: 156). Ancak bu bilgiyi aktardıktan sonra Donovan, kadının kendine ait olan mekânsal olarak denetimini sağladığı özel alanda, üretim saatlerini kendine göre ayarlayabildiğini bundan dolayı da tam olarak yabancılaşmanın gerçekleşmediğini sadece "göreceli yabancılaşmanın" mümkün olduğunu dile getirmektedir. Bu ikilik durumunda ortaya çıkan sonuç ev hizmetlerinde yatılı olarak çalışan kadınlar açısından anlamlıdır. Kadınların kamusal alan olarak özel alanda çalışıyor olmaları öncesinde gerçekleştirilen ücretsiz ev emeği ile yeni oluşan emeğin niteliğinin eşdeğer olması, kadının toplumsal kimliğinin kapitalist alanın oluşturduğu bu mekanlarda sabit kalışı, kadınların bu emek karşısında sadece yaşamlarını idame ettirebilecek kadar bir karşılık alıyor olmaları kadınların niteliği

aynı olan bu emek sürecine tamamıyla yabancılaşmasının sebebini oluşturmaktadır. Ataerkil kapitalist sistem bu anlamda ev içi yeniden üretim /toplumsal yeniden üretimde kadın emeğinin artı değerini de kendi lehine kullanmaktadır.

Ev ve bakım hizmetlerinde çalışan kadınlar güçlenmek amacıyla çıktıkları bu süreçte birden fazla zorlukla karşılaşmışlardır. Bu zorlukları kadınlar çoğunlukla bireysel olarak, daha az olarak ise çevresindeki insanlardan destek almaya onlarla paylaşmaya çalışarak bu zorlukları aşmaya çalışmışlardır. Kadınların iş olarak ev ve bakım hizmetlerinde çalışması ve işin özel alanda olması kadınların emeklerinin görünürlüğünü ortadan kaldırmıştır. Kamusal ve özel alan ikiliğinde sıkışmış olan kadın emeği ataerkil kapitalizm düzeneğinde değersizleştirilmiş ve sömürgeleştirilmiştir. Ataerkil kapitalist çalışma piyasasının tam göbeğinde yer alan göçmen kadın bir yandan başka bir özel alanın yeniden üretimini meydana getirirken bir yandan da kendi ailesi açısından üstlendiği tüm sorumluluğu tek başına yerine getirmeye çalışmaktadır. Ev hizmetlerinde çalışan bu kadınlar hem göçmen hem kayıt dışı hem de anne olma kesişimselliğinde emeği bedeni ve duyguları en ağır şekilde sömürülmektedir.

KAYNAKÇA

Abadan-Unat, N. (2006). Bitmeyen Göç. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Acar-Savran, G. (2002). Özel/Kamusal, Yerel/Evrensel İkilikleri: Bir Feminizme Doğru. Praksis. (8): 255-306

Adıgüzel, Y. (2019). Göç Sosyolojisi (3. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Akalın, A. E. (2014). Türkiye'de Ev Hizmetlerinde Çalışan Göçmen Kadınların Toplumsal ve İktisadi Varoluş Stratejileri Üzerine Sosyolojik Bir Analiz.

Alptekin, D. (2018). Kayıt Dışı Yaşamlarda Eril Yapılanma: Kadın Kamusallığının Göçmen Yüzü. 2. Uluslararası Kadın Kongresi, Güçlendirmek Yerine Güçlenmek ve İlerlemek 2. Kadın Kongresi Güçlenmek Yerine Güç Kazanmak Ve İlerlemek (ss. 1465-1471) 4-5 Ekim 2018 Desem, İzmir.

Alkan, A. (2000). "Özel Alan-Kamusal Alan" Ayrımının Feminist Eleştirisi Çerçevesinde Kentsel Mekân. Kültür Ve İletişim, 3(1), 71-95.

Ateş, D. Ö. A. B. Göçün Kadınlaşması: Eski Sovyet Ülkelerinden Türkiye'ye Göç Eden Kadınlar Üzerine Bir Değerlendirme. II. Uluslararası Türk-Rus Dünyası, (61-73).

Bal, M. D. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış. Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi. 1(1), 15-28.

Başar, F. (2017). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Kadın Sağlığına Etkisi. ACU Sağlık Bilimleri Dergisi. 2017(3):131-137

Berktay, F; Ecevit, Y, Hoşgör, A, Kümbetoğlu, B, Köker, E, Şanlı, H, Uygur, G, Çağlar, F, Elçik, G, Sancar, S. (2015), ‘‘Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları’’,(Ed.), Ecevit, Karnıker N., Eşkişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları.

Bingöl, O. (2014). Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye'de Kadınlık. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi. 2014(3), 108-114.

Bora, A. (2004). Kamusal Alan. (ss. 529-538). İstanbul. Hill Yayın.

Bora, A. (2021). Kadınların Sınıfı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Candan[1], E., & Günal[1], S. Ö. Tarımda Kadın Emeği. Tarım Ekonomisi Dergisi, 19 (1 ve 2), 93-101.

Çokyaman, H. (2020) *Göç ve Toplumsal Cinsiyet: Mersin İlindeki Suriyeli Kadın Sığınmacılar Üzerine Bir Araştırma.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal Cinsiyet Rolleri Açısından Türkiye'de Aile ve Kadın Emeği. Toplum ve Bilim, 86(3), 139-170.

Dedeoğlu, S. (2011). Türkiye'de Göçmenlerin Sosyal Dışlanması: İstanbul Hazır-Giyim Sanayinde Çalışan Azerbaycanlı Göçmen Kadınlar Örneği. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. 66(01), 27-48.

Donovan, J. Feminist Teori. Çev. Aksu Bora, Meltem Ağduk, Gevrek Fevziye Sayıları, İletişim Yay, İstanbul 2016 (11.Baskı)

Ecevit, Y. (2011). Der. Sancar, S. Birkaç Arpa Boyu. Türkiye'de Kadın Konulu Çalışmaların Feminist Tarihçesi. (121-165). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları

Ecevit, Y. (2015). "Emek", Ed.: Y. Ecevit, N. Karkıner, Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayın No: 2312, s. 24-47

Erdem, Z., Şahin, L. (2009). Ülkemizde Ev Hizmetlerinde İstihdam Edilen Yabancı Uyruklu İşgücünün Çalışma Koşulları: İstanbul İli Üzerine Bir Alan Araştırması. In Journal Of Social Policy Conferences (No. 57, ss. 281-325).

Erder, S. (2011). Zor Ziyaret: Nataşa Mı? Döviz Getiren Bavul Mu? Eski Doğu Bloku Ülkelerinden Gelen Kadınların Emek Piyasasına Girişi. Birkaç Arpa Boyu, (ss. 191-218). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları

Etiler, N., Lordoğlu, K. (2010). Göçmenlerin Sağlık Sorunları: Ev Hizmetlerinde Bir Alan Araştırması. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu, (ss. 93-118)

Fidan, F., & Özdemir, M. Ç. (2011). Ev Hizmetlerinde Çalışan Kadınlar Ya Da Evlerin Kadınları. Çalışma İlişkileri Dergisi, 2(1), 79-89.

Firestone, S. (1993). Cinselliğin Diyalektiği. (Çev. Yurdanur Salman). İstanbul: Payel Yayınları.

Gökbayrak, Ş. (2009). Refah Devletinin İşleyişi ve Bakımı Bakımsız Emekçileri Göçmen Kadınlar. Çalışma ve Toplum, 2 (21), 55-82.

Gülçür, L. Ve İlkkaracan, P. (2002, Temmuz). "Natasha" Deneyimi: Türkiye'de Eski Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'dan Gelen Göçmen Seks İşçileri. Kadın Çalışmaları Uluslararası Forumu'nda (Cilt 25, No. 4, S. 411-421). Bergama.

Gülnür, A; Demiryontan, N. (2008). Kadının Görünmeyen Emeği (2.Baskı). İstanbul: Yordam Yay.

Güneş, F. (2015). Toplumsal Yeniden Üretim ve Karşılığı Ödenmeyen Emek. TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 15(57), 2-9.

Ihlamur-Öner, S. G., Öner, A. Ş., (Der.), (2015), Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kümbetoğlu, B. (2015). Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar. Göç Çalışmalarında ‘‘Nasıl’’ Sorusu (ss. 49-85).

İ. Akkaş, Z. Uyanık. (2016). Kadına Yönelik Şiddet. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. (6) 2016 S.32-42

İçduygu, A., Aksel, D. B. (2012). Türkiye'de Düzensiz Göç. Uluslararası Göç Örgütü Türkiye.

Kalem, A. S. (2021). Göç ve Annelik: Ulusaşırı Göçmen Kadınların Annelik Pratikleri. Medeniyet ve Toplum Dergisi. 5(2), 86-105.

Kalfa, A. (2008). Eski Doğu Bloku Ülkeleri Kaynaklı İnsan Ticareti ve Fuhuş Sektöründe Çalışan Kadınlar (Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı).

Kaypak, Ş. (2017). Göçün Kadınlaşması: Göç Olgusuna Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Bakmak. Uluslararası Kaysem 28-30 Eylül 2017 Bildiri Kitabı, (11) (ss. 1596-1614).

Kıvılcım, F. (2013). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, 5(1), 219-230.

Kurt, A. (2014). Küreselleşme Kapsamında Göç ve Emeğin Feminizasyonu (Kadınsılaşması): Trabzon Hizmet Sektöründe Yabancı Göçmen Kadın Emeği (Doktora Tezi).

Lecaj, F. (2019). Küreselleşme Göç ve Kadın. Uluslararası Beşerî ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi, 3(1), 49-58.

Memiş, E., & Özay, Ö. (2011). Ev İçi Uğraşlardan İktisatta Karşılıksız Emeğe: Türkiye Üzerine Yapılan Çalışmalara İlişkin Bir Değerlendirme. Birkaç Arpa Boyu, 21, 239-268.

Omay, U. (2011). Yedek İşgücü Ordusu Olarak Kadınlar. Çalışma ve Toplum, 3(30).

Öksüz, M., Özgür, E. M. (2021). Emeğin Etnikleşmesi ve Feminizasyonu: Çay Tarımında Kadın ve Gürcü Emeği. Coğrafya Dergisi, (43), 55-75.

Örgütü, I. U. G. (2009). Göç Terimleri Sözlüğü.

Özateş, Ö. S. (2015). Malumun İlanı Kadın Emeğinin Saklı Yüzü: Ev İçi Bakım Emeği (1. Baskı). Nota Bene Yayınları, Ankara.

Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye'de Kadın ve Eğitim. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, (33).

Özçatal, E. Ö. (2011). Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı. Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(1), 21-39.

Özel, H. A. (2011). İktisadi Perspektiften Küreselleşme Kavramı ve Gelişimi. Sosyal Bilimler Dergisi, (2), 91-98.

Özerkmen, N., Gölbaşı, H. (2012). Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet. Akademik Bakış Dergisi, (28) 1-19.

Özkaplan, N. (2009). Duygusal Emek ve Kadın İşi/Erkek İşi. Çalışma ve Toplum, 2(21), 15-24.

Sema, B. (2007). Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma. Toplum ve Sosyal Hizmet, 18(2), 37-50.

Suat, U. Yanık, E. C. (2016). Ev Hizmetlerinde Göçmenlerin İstihdamına Yönelik Sorunlarının Değerlendirilmesi. Çalışma İlişkileri Dergisi, 7(2), 65-77.

Şeker, D. (2016). Göç Sürecinde Kadın. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14(01), 199-214.

Şeker, D., Gülten, Uçan Göç Sürecinde Kadın. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14(1).

Tamer, M. (2020). Göç, Göçün Nedenleri ve Uluslararası Göç Üzerine Kavramsal Bir Analiz. Journal Of Social And Humanities Sciences Research, 7(60), 2808-2818.

Tamer, M. G. (2016). Kayıtdışı İstihdamın Çalışanları: Ev Hizmetlisi Kadınlar. Turkish Studies, (ss.213-232).

Taştan, A. (2021). Göç ve Kadın: Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Uluslararası Göç ve Kadın-Kırıkkale İli Örneği. Ankara: Net Kitaplık Yayıncılık.

Tekeli, İ. (1975). Göç Teorileri ve Politikaları Arasındaki Açıklamalar. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi (1)1, (ss.153-176)

Toksöz, G., & Ünlütürk, Ç. (2011). Göç Kadınlaşıyor Mu? Türkiye'ye Yönelen Düzensiz Göçe İlişkin Yazına Toplumsal Cinsiyet ve Etnisite Temelinde Bakış. Birkaç Arpa Boyu, 21, (167-189).

Topçuoğlu, R. A. (2012). Küreselleşme ve Üretimin Esnekleşmesi Sürecinde Kadın Emeği. TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 12(44), 3-9.

Toprakçı Altın, D. (2009). Ev Hizmetlerinde Çalışan Göçmen Kadınların Toplumsal Cinsiyet ve İktidar İlişkileri: Karaman Örneği. Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tuğrul, Y. G. (2019). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadınların Annelik Deneyimleri Üzerine Bir Saha Çalışması. Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi, (3), 71-90.

Tukabaeva, L. (2015). Göçün Feminizasyonu Bağlamında Ankara'da Eğlence Sektörü. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Antropoloji Anabilim Dalı.

Uygur, G. Ve Çağlar, İ. (2015). Şiddet. Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları (ss. 118-139). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri.

Ünlütürk Ulutaş, Ç., Kalfa, A. (2009). "Göçün Kadınlaşması ve Göçmen Kadınların Örgütlenme Deneyimleri", Fe Dergi: Feminist Eleştiri, Ankara Üniversitesi KASAUM Yayınları, (1)2 s. 12-28

Walby, S. (2016), Patriyarka Kuramı, Hülya Osmanoğlu (Çev.), Ankara: Dipnot Yay.

Yalçın, Ç. (2015). Türkiye'de, Ev Hizmetlerinde Çalışan Göçmen Kadınlar ve Ekonomik Şiddet. Fe Dergi, 7 (1), 49-60.

Yalçın, H. (2022). Bir Araştırma Deseni Olarak Fenomenoloji. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (2), 213-232.

Yaman, M. (2013). Ataerkil Kapitalist Tahakküm Altında Kadın Emeği. Bedeni, İstanbul: Kayhan Matbaacılık.

Yıldırımalp, S., & İslamoğlu, E. (2014). "İnsana Yakışır İş" Kavramı Bağlamında Türkiye'de Ev Hizmetinde Çalışan Kadınlar. Sgd-Sosyal Güvenlik Dergisi, 4(2), 145-175.

Yıldırım-Şahin, E. (2021). Pandemi Sürecinin Kadın Üniversite Öğrencileri Üzerindeki Etkileri ve Uygulanan Uzaktan Eğitim Sürecinde Yaşadıkları Sorunlar. Opus International Journal Of Society Researches, 17(Pandemi Özel Sayısı), 3245-3275.

Yıldırım-Şahin, E. (2021). Pandemi Sürecinin Kadın Üniversite Öğrencileri Üzerindeki Etkileri ve Uygulanan Uzaktan Eğitim Sürecinde Yaşadıkları Sorunlar. Opus International Journal Of Society Researches, 17(Pandemi Özel Sayısı), 3245-3275.

Yılmaz, B., & Özaydın, M. (2020). Evde Bakım Hizmeti Veren Yabancı İşçilerin Çalışma Koşullarından Kaynaklanan Sorunlar ve Çözüm Arayışları. Çalışma İlişkileri Dergisi, (1), 59-99.

Yıldırımalp, S. (2014). Türkiye'de Ev Hizmetinde Çalışanların Sorunları. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(1), 45-59.

Yılmaz, A. (2014). Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri. Turkish Studies (Elektronik), 9(2), 1685-1705.

Yılmaz, A. (2019). Göç ve Kadın: "Göçün Feminizasyonu" Ve Kadın Göçmenlerin Durumu. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(01), 383-400.

Yürür, S., Ünlü, O. (2011). Duygusal Emek, Duygusal Tükenme ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkisi. İş Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 13(2), 81-104.

https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2020

https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2006

(https://hdr.undp.org/data-center/thematic-composite-indices/gender-inequality-
(https://tr.wikipedia.org/wiki/Sa%C4%9Fl%C4%B1k)

(https://www.psikosentez.com/benlik-kavrami-nedir)

(www.csgb.gov.tr

(www.goc.gov.tr)

(https://www.mfa.gov.tr/yabancilarin-tabi-oldugu-vize-rejimi.tr.mfa)

Görüşmeciler	Lavanta	Lale	Gül	Sümbül	Papatya	Zakkum	Orkide	Kaktüs
Yaş	47	35	32	26	46	33	38	33
Memleket	Kırgızistan	Türkmenistan	Türkmenistan	Türkmenistan	Moldovya	Türkmenistan	Kırgızistan	Türkmenistan
Göç Yeri	Ankara	İstanbul	İstanbul	İstanbul	İstanbul	İstanbul	Ankara	İstanbul
Eğitim	Üniversite	Ortaokul	Lise(9.sınıfa kadar okumuş)	Üniversite okuyor	Ortaokul	Üniversite okuyor	Ortaokul	Üniversite okuyor
Göç Yaşı	40	25	32	14	37	27	16	28
Göçmenlik Süresi	7+ yıl	Aralıklı gelip, ülkesine dönmekte	12 yıl	Aralıklı gelip gidiyor	Türkiye'de 1 yıl şuan İsviçre'de göçmen	Aralıklı gelip gidiyor	22yıl	5 yıl aralıklı gelip gidiyor
Medeni Durumu	Boşanmış (Bekar)	Evli (ailesine bakıyor)	Evli (ailesine bakıyor)	Görüşme sırasında bekardı evlendi	Boşanmış (Bekar)	Bekar	Boşanmış (Bekar)	Bekar
Çocuk Sayısı	4	3	2	0	2	0	3	0
Memlekette Çalışma Durumu	Pazarlarda kıyafet pazarlamış	Ev işleri, çocuk bakımı	Ücretsiz aile işçisi olarak çalışmış	Ücretsiz aile işçisi olarak çalışmış	Çocuk bakıcılığı, ev işleri, hasta bakımı	Çocuk bakıcılığı, ev işleri	Ücretsiz aile işçisi olarak çalışmış	Ücretsiz aile işçisi olarak çalışmış
Türkiye'deki Çalışma Durumu	Çocuk bakıcılığı, ev işleri, hasta bakımı	Çocuk bakıcılığı, ev işleri, hasta bakımı	Çocuk bakıcılığı, ev işleri, hasta bakımı, evcil hayvan bakımı	Çocuk bakıcılığı, ev işleri, hasta bakımı, evcil hayvan bakımı	Çocuk bakıcılığı, ev işleri, hasta bakımı	Çocuk bakıcılığı, ev işleri, hasta bakımı	Çocuk bakımı, ev hizmetleri	Çocuk bakıcılığı, ev işleri, hasta bakımı

EK 2.

1.**KENDİNİZDEN BAHSEDEBİLİR MİSİNİZ?**

1a. Yaşınız, medeni durumunuz, doğdunuz ülke, çocuk sayısı (varsa), mesleğiniz, öğrenim durumunuz, hangi dilleri bildiği.

2.TÜRKİYE'Yİ YAŞAMAK/ÇALIŞMAK İÇİN TERCİH ETME SEBEBİNİZ NEDİR?

2a. Ne kadar zamandır Türkiye'desiniz?

2b. Neden ülkenizden ayrıldınız?

2c. Türkiye'ye hangi yollarla nasıl geldiniz?

2d. Süresiz oturma izniniz var mı? Süresiz çalışma izniniz var mı?

2e. Çalışma izninizin olmadığı süre zarfında yine çalıştınız mı?

2f. Çalıştıysanız herhangi bir sorun veya zorluk yaşadınız mı?

2g. Bu sorunlarla nasıl mücadele ettiniz?

2h. Türkiye'ye gelmeden önce herhangi bir işte çalıştınız mı?

3.PEKİ, TÜRKİYE'DE ÇALIŞMA VE YAŞAMA SÜRECİNİZ NASIL BAŞLADI?

3a. Türkiye' gelirken veya geldiğinizde ilk kimlerle nasıl iletişime geçtiniz?

3b. Türkiye'ye geldiğinizde ilk hangi şehirde yaşamaya başladınız?

3c. Türkiye'de bulunduğunuz süre zarfında sürekli olarak ev hizmetlerinde mi çalıştınız yoksa başka işlerde de çalıştınız mı biraz bahsedebilir misiniz?

4.EV HİZMETLERİNDE ÇALIŞMAYI SİZ Mİ TERCİH ETTİNİZ?

5.PEKİ, ÇALIŞMA KOŞULLARINIZDAN/ŞARTLARINIZDAN BAHSEDER MİSİNİZ?

5a. İşvereniniz kadın mı erkek mi?

5b. Maaşınızı kim ödüyor?

5c. Maaşınızı herhangi bir banka hesabı yoluyla mı alıyorsunuz yoksa elden ödeme yoluyla mı alıyorsunuz?

5d. Maaşınızı düzenli ve gününüzde alabiliyor musunuz?

5e. Ne kadar maaş alıyorsunuz?

5f. Maaşınızı ne kadar zamanda bir alıyorsunuz? (Günlük, haftalık ya da aylık).

5g. Çalışma saatleriniz belirli mi? Eğer çalışma saatleriniz belirliyse hangi zaman dilimlerinde çalışıyorsunuz?

5h. Sigortanız var mı? Düzenli olarak sigortanız yatırılıyor mu?

5ı. İzin günleriniz belirli mi? Hangi zamanlarda ne kadar süreyle izin kullanabiliyorsunuz? İstediğiniz bir zaman zarfında izin talep edebiliyor musunuz?

5i. İzin verilmediğinde herhangi bir zorlayıcı süreç yaşıyor musunuz? Yaşıyorsanız bu süreci nasıl atlatıyorsunuz?

6.ÇALIŞMA SAATLERİ İÇERİSİNDE HANGİ İŞLERİ YAPIYORSUNUZ?

7.İŞİNİZDEN VEYA ÇALIŞMA KOŞULLARINIZDAN MEMNUN MUSUNUZ?

8.ÇALIŞTIĞINIZ SÜRE ZARFINDA VEYA SONRASINDA HOŞNUT OLMADIĞINIZ BİR DURUMLA KARŞILAŞTINIZ MI?

8a. Eğer karşılaştıysanız bunu işvereninizle veya herhangi bir kimseyle paylaştınız mı? Paylaştıysanız nasıl bir tepki aldınız?

8b. Paylaşmadıysanız neden paylaşmadınız? Hoşnut olmadığınız durumla nasıl başa çıktınız?

9.PEKİ, BİR KADIN OLARAK ÇALIŞMA SAATLERİNİZ İÇERİSİNDE SİZİ ÇOK ZORLAYAN ANLAR OLDU MU?

9a. Evdeki bireylerle ilişkiniz nasıl? Bu bireylerle sorun yaşadığınız oldu mu veya oluyor mu? Sorunları nasıl çözüyorsunuz?

9b. Kendinize ait bir odanız var mı? Odanızın kilidi var mı?

9c. Hastalık, rahatsızlık veya regl süreçlerinizi nasıl geçiriyorsunuz?

9d. Bu anlarla nasıl başa çıkıyorsunuz?

10.ÇALIŞMA SÜRECİNİZDE AİLENİZLE, EŞİNİNİZLE VE ÇOCUKLARINIZLA İLETİŞİMİNİZ NASILDIR?

10a. Çalışmanız onlarla olan iletişiminizi nasıl etkiliyor?

10b. Herhangi bir sorun yaşıyor musunuz?

10c. Herhangi bir sorun yaşıyorsanız bu sorunları nasıl çözmeye çalışıyorsunuz?

10.d. Yaşadığınız bu sorunlardan dolayı nasıl hissediyorsunuz?

11. GELECEĞE DAİR BEKLENTİNİZ/BEKLENTİLERİNİZ VAR MI? BİRAZ BAHSEDEBİLİR MİSİNİZ?

11a. İlk göç ettiğiniz süreçteki hayalleriniz ve beklentilerinizle şimdiki hayal ve beklentileriniz aynı mı?

12. KADIN DEĞİL DE ERKEK GÖÇMEN OLSAYDINIZ HAYATINIZDA NE GİBİ DEĞİŞİKLİKLER OLURDU?

13. 5 (BEŞ) YIL SONRA KENDİNİZİ NEREDE GÖRÜYORSUNUZ?

14. BİR DİLEK HAKKINA SAHİP OLSAYDINIZ NEYİ DİLERDİNİZ?